

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Διά
Βίου Μάθηση – MA in Drama and Performing Arts in Education and
Lifelong Learning»**

**Η αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων με τεχνικές
του Θεάτρου του Καταπιεσμένου: Μια έρευνα δράσης σε
εφήβους**

**Ιωάννα Μιχοπούλου
ΑΜ: 5052202001014**

**Επιβλέπων καθηγητής
Αθανάσιος Κατσής**

**Μέλη συμβουλευτικής επιτροπής
Χριστίνα Ζώνιου
Ιωάννα Τζαρτζάνη**

ΝΑΥΠΛΙΟ, 2023

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Άλκηστη Κοντογιάννη και τον κ. Κόνδη, που δίνουν την καρδιά τους σε αυτό το μεταπτυχιακό και είμαι ευγνώμων που μου έδωσαν τη δυνατότητα να το παρακολουθήσω, παρ' όλο που ερχόμουν από διαφορετικό επιστημονικό κλάδο. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω την κ. Ζώνιου, συνεπιβλέπουσα της εργασίας μου, που ήταν πάντοτε διαθέσιμη, όταν χρειαζόμουν καθοδήγηση και κάνει το πολύτιμο έργο να φέρνει το Θέατρο του Καταπιεσμένου στη σχολή μας και στην Ελλάδα. Και τον κ. Κατσή, επιβλέποντα της εργασίας, που με ενθάρρυνε στις πρωτοβουλίες που πήρα στην ερευνητική διαδικασία.

Θέλω να ευχαριστήσω από την καρδιά μου τις καθηγήτριες και κριτικές φίλες, για την υπέροχη συνεργασία καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Ήταν πηγή έμπνευσης, χαράς, και πάντα με διαφώτιζαν με την αντικειμενική και διεισδυτική σκέψη τους. Ευχαριστώ για τη φροντίδα και την αφοσίωσή τους.

Είμαι ευγνώμων για τους γονείς μου, που είναι πάντα δίπλα μου σε ό,τι κάνω και άκουγαν πάντα με ενδιαφέρον και χαρά την εξέλιξη του προγράμματος. Επιπλέον, είμαι ευγνώμων για τις φλογερές συζητήσεις με τους φίλους μου, που έγιναν αιτία να συνειδητοποιήσω την άμεση ανάγκη για διαπαιδαγώγηση της κοινωνίας, στο θέμα των έμφυλων στερεοτύπων. Και τέλος, ευχαριστώ τη Φωτεινή, τον Κωστή και τον Μιχάλη που ήταν δίπλα μου αυτή τη χρονιά και μου έδιναν δύναμη και αγάπη.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	7
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	8
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	9
1.1 Η ισότητα των φύλων στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.....	9
1.2 Ορίζοντας τα έμφυλα στερεότυπα.....	10
1.3 Ο μηχανισμός δράσης των έμφυλων στερεοτύπων.....	11
1.4 Οι αρνητικές επιπτώσεις των στερεοτύπων.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΠΙΕΣΜΕΝΟΥ.....	15
2.1 Το Θέατρο του Καταπιεσμένου.....	15
2.2 Οι Μορφές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου.....	16
2.2.1 Ασκήσεις και παιχνίδια.....	17
2.2.2 Θέατρο Εφημερίδα.....	18
2.2.3 Το Αόρατο Θέατρο.....	18
2.2.4 Το Θέατρο Εικόνα.....	19
2.2.5 Η ταυτόχρονη δραματουργία και το Θέατρο Φόρουμ.....	20
2.2.6 Το Ουράνιο Τόξο των Επιθυμιών.....	21
2.2.7 Το Νομοθετικό Θέατρο.....	21
2.3. Η εφαρμογή του Θ.τ.Κ. σε έμφυλα ζητήματα - Προηγούμενες έρευνες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.....	22
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	25
3.1 Η Έρευνα.....	26
3.1.1 Στόχος της έρευνας και ερευνητική υπόθεση.....	26
3.1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	26
3.1.3 Ερευνητικές Υποθέσεις.....	26
3.1.4 Ο χώρος και ο χρόνος της έρευνας.....	27
3.1.5 Ερευνητικός πληθυσμός.....	27
3.2 Ερευνητική Διαδικασία.....	28
3.2.1 Ερευνητική Μέθοδος.....	28

3.2.2 Σχεδιασμός του προγράμματος.....	28
3.2.3 Μέσα συλλογής δεδομένων.....	31
3.2.4 Ποσοτικά μέσα συλλογής δεδομένων.....	31
3.2.5 Ποιοτικά μέσα συλλογής δεδομένων.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	34
4.1 Τα ποσοτικά αποτελέσματα της έρευνας.....	34
4.1.1 Έλεγχος εγκυρότητας και αξιοπιστίας.....	34
4.1.2 Μέτρα Κεντρικής Τάσης.....	36
4.1.3. Τεστ Κανονικότητας.....	38
4.1.4. Παραμετρικοί Έλεγχοι.....	39
4.1.5 Συμπεράσματα ποσοτικής έρευνας.....	44
4.2 Ανάλυση ποιοτικών ευρημάτων.....	45
4.2.1. Αναγνώριση των έμφυλων στερεοτύπων και του τρόπου που δημιουργούνται.....	48
4.2.2. Συνειδητοποίηση των επιπτώσεων των έμφυλων στερεοτύπων.....	51
4.2.3. Ενδυνάμωση.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
5.1 Συζήτηση - Συμπεράσματα της έρευνας.....	58
5.2 Περιορισμοί.....	60
5.3 Βελτιώσεις και προτάσεις για το μέλλον.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	62
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	62
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	69
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ.....	77

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία αποτελεί μία έρευνα δράσης που διεξάγεται στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Ο σκοπός της είναι να διερευνήσει, εάν οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ικανές να μειώσουν τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι έφηβοι.

Οι συμμετέχοντες στην πειραματική ομάδα ήταν 16 μαθητές της Β' και Γ' Γυμνασίου, στους οποίους πραγματοποιήθηκαν 12 παρεμβάσεις. Το δείγμα της ομάδας ελέγχου ήταν 15 μαθητές της Β' και Γ' Γυμνασίου, στους οποίους δεν πραγματοποιήθηκε παρέμβαση. Για τον έλεγχο της ερευνητικής υπόθεσης, συλλέχθηκαν ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Για τη συλλογή των ποσοτικών δεδομένων, η ερευνήτρια δημιούργησε ένα ερωτηματολόγιο 78 προτάσεων, που εξετάζει κατά πόσο οι συμμετέχοντες φέρουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα φύλα. Για να καλύψει όλο το φάσμα των έμφυλων στερεοτύπων, χωρίστηκε σε 4 θεματικές κατηγορίες στερεοτύπων, με βάση τις οποίες δομήθηκαν και οι παρεμβάσεις. Το ερωτηματολόγιο δόθηκε στην πειραματική ομάδα και στην ομάδα ελέγχου, πριν και μετά τις παρεμβάσεις. Στη συνέχεια, έγινε στατιστική ανάλυση των δεδομένων και προέκυψε ότι το ερωτηματολόγιο είναι αξιόπιστο και έγκυρο εργαλείο μέτρησης των έμφυλων στερεοτύπων, καθώς και ότι τα στερεότυπα των συμμετεχόντων μειώθηκαν σε μεγάλο βαθμό μετά την παρέμβαση.

Για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν τρεις μέθοδοι. Η πρώτη είναι η συμμετοχική παρατήρηση, καθώς η ερευνήτρια δρούσε ταυτόχρονα ως παρατηρήτρια και ως συμμετέχουσα. Η δεύτερη είναι οι δύο κριτικές φίλες, που ήταν παρούσες σε όλες τις παρεμβάσεις, και τέλος χρησιμοποιήθηκαν τα γραπτά τεκμήρια των συμμετεχόντων που προέκυψαν από φύλλα αξιολόγησης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Η τριγωνοποίηση από τις τέσσερις πηγές δεδομένων, οδήγησε στο ξεκάθαρο συμπέρασμα, ότι οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ικανές να μειώσουν τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι έφηβοι. Επομένως, επιβεβαιώνεται η αρχική ερευνητική υπόθεση.

Λέξεις κλειδιά: έμφυλα στερεότυπα, στερεότυπα, έμφυλη βία, Θέατρο του Καταπιεσμένου, Θέατρο Φόρουμ, θέατρο, έρευνα δράσης, ερωτηματολόγιο, συναίνεση

Abstract

The present master thesis constitutes an action research conducted within the framework of the Postgraduate Study Program "MA in Drama and Performing Arts in Education and Lifelong Learning" of the Department of Theatre Studies at the University of the Peloponnese. Its purpose is to investigate whether the techniques of Theatre of the Oppressed are capable of reducing the gender stereotypes carried by adolescents.

The participants in the experimental group were 16 students from the 2nd and 3rd grades of Secondary school, who underwent 12 interventions. The control group consisted of 15 students of the same age, who did not receive any intervention. Qualitative and quantitative data were collected throughout the research to test the research hypothesis.

For the collection of quantitative data, the researcher created a 78-item questionnaire that examined the participants' stereotypical perceptions of gender. To cover the entire spectrum of gender stereotypes, the questionnaire was divided into four thematic categories, which also structured the interventions. The questionnaire was given to both the experimental and control groups, before and after the interventions. Subsequently, a statistical analysis of the data was performed, revealing that the questionnaire is a reliable and valid measurement tool for gender stereotypes, and that the stereotypes of the participants were significantly reduced after the intervention.

Three methods were used for collecting qualitative data. The first method was participatory observation, as the researcher acted simultaneously as an observer and a participant. The second method involved two critical friends who were present during all the interventions. Finally, the written evidence of the participants, resulting from open-ended evaluation sheets, was also utilized.

The triangulation of data from the four sources led to the clear conclusion that the techniques of Theatre of the Oppressed are capable of reducing the gender stereotypes carried by adolescents. Therefore, the initial research hypothesis is confirmed.

Keywords: *gender stereotypes, stereotypes, gender-based violence, Theatre of the Oppressed, theater, Forum theater, action research, questionnaire, consent*

Εισαγωγή

Τα έμφυλα στερεότυπα εμφανίζονται σε πολλούς διαφορετικούς τομείς της ζωής και της καθημερινότητας, όπως στον εργασιακό χώρο, στην οικογένεια, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες και συνολικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς. Επομένως, για την αποτελεσματικότερη διερεύνηση όλου του φάσματος των έμφυλων στερεοτύπων, η ερευνήτρια επέλεξε να τα χωρίσει σε τέσσερις βασικές κατηγορίες στερεοτύπων, που είναι: α) τα έμφυλα στερεότυπα στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, β) τα έμφυλα στερεότυπα για την εξωτερική εμφάνιση, γ) τα έμφυλα στερεότυπα για τα επαγγέλματα & τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού, δ) τα έμφυλα στερεότυπα στις διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση. Σε κάθε μία από τις κατηγορίες στερεοτύπων, διερευνήθηκαν σε βάθος οι τρόποι αναπαραγωγής και εσωτερικεύσης των στερεοτύπων και οι επιπτώσεις τους στις ζωές των αντρών και των γυναικών. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, δίνεται και το σχετικό θεωρητικό πλαίσιο.

Το Θέατρο του Καταπιεσμένου, έχει αποδειχτεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την αύξηση της ευαισθησίας και της ενσυναίσθησης σε κοινωνικά ζητήματα, όπως θα αναλύσουμε στο κεφάλαιο 2.3 της εργασίας. Επιπλέον, μέσω των θεατρικών τεχνικών, είναι ικανό να ενδυναμώνει τους συμμετέχοντες, βοηθώντας τους στην εύρεση εργαλείων και ιδεών, για την αντιμετώπιση καταστάσεων καταπίεσης στην πραγματική ζωή.

Η καινοτομία της παρούσας εργασίας είναι ότι διερευνά ολόκληρο το φάσμα των έμφυλων στερεοτύπων, χρησιμοποιώντας, μάλιστα, ένα εργαλείο ποσοτικής συλλογής δεδομένων που δημιούργησε η ερευνήτρια, ώστε να ανταποκρίνεται επακριβώς στους στόχους αυτής της έρευνας. Επιπλέον, το Θέατρο του Καταπιεσμένου, έχει χρησιμοποιηθεί σε έρευνες για τη διαπραγμάτευση διαφόρων κοινωνικών ζητημάτων, αλλά είναι η πρώτη φορά που χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

1.1 Η ισότητα των φύλων στην Ελλάδα και στην Ευρώπη

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE), που λειτουργεί από το 2010 με στόχο να ενισχύσει και να προωθήσει την ισότητα των φύλων στην ΕΕ, η Ελλάδα έχει το χαμηλότερο Δείκτη Ισότητας των Φύλων (Gender Equality Index) από όλες τις χώρες της ΕΕ. Η κλίμακα του Δείκτη Ισότητας των Φύλων κυμαίνεται από το 1 έως το 100, με την Ελλάδα, το έτος 2022, να βρίσκεται τελευταία με Δείκτη 53.4 και το μέσο όρο του Δείκτη των χωρών της ΕΕ να βρίσκεται στο 68.6. Οι βαθμολογίες αντικατοπτρίζουν τις διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών, ερευνώντας έξι βασικούς τομείς: εργασία, αμοιβές, γνώση, χρόνος, εξουσία και υγεία, καθώς και τους υποτομείς τους.

Ενδιαφέρον είχε ότι ο μέσος μηνιαίος μισθός στην Ελλάδα είναι 1524 ευρώ για τις γυναίκες και 1802 ευρώ για τους άντρες. Τεράστια είναι η διαφορά στην ευθύνη των οικιακών εργασιών: Στην Ελλάδα το 85% των γυναικών κάνει κάθε μέρα οικιακές εργασίες και μαγειρεύει, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των αντρών είναι μόνο 16%. Στην Ευρώπη, τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 78% για τις γυναίκες και 32% για τους άντρες. Την υψηλότερη θετική επίδοση είχε η Ελλάδα στον τομέα της υγείας (Δείκτης 85.8), με κατάταξη στη 17η θέση στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, το 77% των γυναικών και το 80% των αντρών δήλωσαν ότι εκτιμούν την υγεία τους ως καλή ή πολύ καλή. Τέλος, τη χαμηλότερη επίδοση είχε η Ελλάδα στον τομέα της εξουσίας, με 84% των υπουργών και 79% των βουλευτών να είναι άντρες, ενώ ο μέσος όρος των χωρών της ΕΕ έδειξε το 66% των υπουργών και 65% των βουλευτών να είναι άντρες (EIGE, 2022).

Επιπλέον, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και της Eurostat, υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα ποσοστά εργασιακής απασχόλησης των αντρών και των γυναικών, με το χάσμα να αυξάνεται όσο αυξάνεται ο αριθμός παιδιών. Στην ΕΕ, το 2016, το ποσοστό εργασιακής απασχόλησης των γυναικών χωρίς παιδιά ήταν 8% χαμηλότερο από το ποσοστό απασχόλησης των αντρών χωρίς παιδιά. Για άτομα με ένα παιδί το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών ήταν 14% χαμηλότερο από των αντρών, για άτομα με δύο παιδιά ήταν 19% χαμηλότερο και για άτομα με τρία παιδιά ήταν 29% χαμηλότερο. Η τάση αυτή παρατηρείται στην πλειονότητα των κρατών μελών (ΕΛΣΤΑΤ | Eurostat, n.d.). Έχει, ακόμα, παρατηρηθεί ότι το χάσμα των αμοιβών μεταξύ των αντρών και των γυναικών διευρύνεται με την ηλικία. Όταν οι γυναίκες εισέρχονται στην αγορά εργασίας, το χάσμα είναι σχετικά χαμηλό, αλλά μεγαλώνει κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας και με την αύξηση των οικογενειακών απαιτήσεων. Με λιγότερα χρήματα διαθέσιμα, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν σημαντικούς κινδύνους, όπως

υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας, ενδοοικογενειακής βίας και κοινωνικού αποκλεισμού σε μεγαλύτερη ηλικία. Το συνταξιοδοτικό χάσμα μεταξύ των αντρών και των γυναικών ξεπερνούσε το 28% στην ΕΕ το 2020. Τέλος, η εργασία με μερική απασχόληση είναι μία διέξοδος σε ανθρώπους που επιδιώκουν να συμφιλιώσουν την επαγγελματική και την οικογενειακή ζωή. Ωστόσο, δε συναντάμε εξίσου σε γυναίκες και άνδρες την επιλογή της μερικής απασχόλησης: στην ΕΕ το 2016, εργάζονταν με μερική απασχόληση το 32% των απασχολούμενων γυναικών και το 9% των απασχολούμενων ανδρών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023).

1.2 Ορίζοντας τα έμφυλα στερεότυπα

Ο Walter Lippmann όρισε για πρώτη φορά τα στερεότυπα το 1922, ως μια απλουστευμένη εικόνα του κόσμου. Προσπαθώντας οι άνθρωποι να αντιμετωπίσουν την υπερβολική πληροφορία, αναγκάστηκαν να κατηγοριοποιήσουν τους ανθρώπους, να είναι επιλεκτικοί και να χρησιμοποιούν γενικεύσεις για να σχηματίζουν εντυπώσεις για ομάδες και όχι για άτομα. Υποστηρίζει ότι κοινωνικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες οδηγούν στη δημιουργία στερεοτύπων και καθώς τα στερεότυπα περνούν από γενιά σε γενιά, μπορεί να είναι αρκετά δύσκολο να αμφισβητηθούν και να αλλάξουν (Lippmann, 1922).

Τα έμφυλα στερεότυπα είναι μια γενικευμένη άποψη ή προκατάληψη για τα χαρακτηριστικά, τις ιδιότητες και τους ρόλους που έχουν ή που πρέπει να έχουν οι άντρες και οι γυναίκες, μόνο επειδή ανήκουν στην κοινωνική ομάδα του φύλου τους. Σύμφωνα με το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τα στερεότυπα για το φύλο είναι μια κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα έμφυλα στερεότυπα είναι συχνή αιτία διακρίσεων κατά των γυναικών και παράγοντας που συμβάλλει σε παραβιάσεις δικαιωμάτων που κυμαίνονται από το δικαίωμα σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης, την εκπαίδευση, την ελευθερία έκφρασης, την πολιτική συμμετοχή έως και την έμφυλη βία (OHCHR, 2014).

Οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς και ο κοινωνικός περίγυρος, που είναι φορείς των στερεοτύπων, επηρεάζουν τα παιδιά με τις στάσεις και τις προσδοκίες που έχουν για τα αγόρια και για τα κορίτσια, σχετικά με τους ρόλους, τις ικανότητές και τα χαρακτηριστικά τους. Συγκεκριμένα, κάποια χαρακτηριστικά που αποδίδονται στερεοτυπικά στα αγόρια είναι: ζωηρά, επιθετικά, απείθαρχα, ανεξάρτητα, σκληρά, χαμηλών σχολικών επιδόσεων, κυριαρχικά. Χαρακτηριστικά που αποδίδονται στα κορίτσια είναι: ευγενικά, υπάκουα, κλασιάρικα, επιμελή, εξαρτημένα, ρομαντικά, ευαίσθητα και παθητικά (Φρόση et al., 2001). Τα έμφυλα στερεότυπα μοιάζουν να είναι τόσο βαθιά ριζωμένα μέσα μας που πολλές φορές είναι δύσκολο ακόμη και να τα αναγνωρίσουμε, πόσο μάλλον να καταφέρουμε να τα αποδομήσουμε.

1.3 Ο μηχανισμός δράσης των έμφυλων στερεοτύπων

Πολλές μελέτες στα στερεότυπα, έχουν πλέον υιοθετήσει τον όρο “στερεοτυπική απειλή”. Σε αυτές τις μελέτες, οι συμμετέχοντες ήρθαν αντιμέτωποι με κάποιο υποτιμητικό στερεότυπο που αφορούσε την κοινωνική τους ομάδα, πχ το φύλο τους ή τη φυλετική τους ταυτότητα. Μετά από την έκθεση στο στερεότυπο, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δουλέψουν πάνω σε μια δραστηριότητα σχετική με το στερεότυπο και η επίδοσή τους συγκρίθηκε με ένα άλλο γκρουπ που δεν εκτέθηκε στο στερεότυπο. Σχεδόν σε όλες τις έρευνες για τη στερεοτυπική απειλή, βρέθηκε ότι η πρώτη ομάδα είχε χειρότερες επιδόσεις στη δραστηριότητα (Shapiro & Williams, 2012, 175-183).

Για παράδειγμα, μια έρευνα ζήτησε από δύο γκρουπ με λευκούς, άντρες, φοιτητές του Stanford University και του University of Texas να γράψουν ένα δύσκολο μαθηματικό τεστ. Στο πρώτο γκρουπ, όπου οι ερευνητές τόνισαν στους φοιτητές το στερεότυπο ότι οι Ασιάτες έχουν τις καλύτερες επιδόσεις στα μαθηματικά, οι φοιτητές έγραψαν χειρότερα, σε σχέση με το δεύτερο γκρουπ, όπου δεν αναφέρθηκε μπροστά τους το στερεότυπο. Ενώ οι συγκεκριμένοι φοιτητές δεν ήταν μαθημένοι από τα κοινωνικά στερεότυπα να αμφισβητούνται οι μαθηματικές τους ικανότητες, αρκούσε η μια μεμονωμένη στερεοτυπική στοχοποίησή τους για να αποδώσουν λιγότερο. Εάν αυτοί βίωσαν τη στερεοτυπική απειλή και η επίδοσή τους μειώθηκε, τότε οποιοσδήποτε είναι αποδέκτης των στερεοτύπων, μπορεί να επηρεαστεί από αυτά. Το ίδιο πείραμα έδειξε ότι είναι εφικτό τα στερεότυπα να χρησιμοποιηθούν για θετικά αποτελέσματα, ενισχύοντας την αυτοπεποίθηση των φοιτητών. Αυτό το φαινόμενο ονομάζεται “stereotype boost” (Aronson et al., 1999, 29-46).

Έχει παρατηρηθεί ακόμη, το φαινόμενο όπου οι άνθρωποι καταφέρνουν υψηλότερη επίδοση, επειδή εκτίθενται σε αρνητικά στερεότυπα που αφορούν άλλες κοινωνικές ομάδες και έτσι ενισχύεται η δική τους αυτοπεποίθηση (Inzlicht & Schmader, 2011, 141-143).

Οι Owens & Massey (2011) περιγράφουν δυο μηχανισμούς, που εξηγούν πώς λειτουργεί η στερεοτυπική απειλή. Ο πρώτος μηχανισμός λειτουργεί με την εσωτερίκευση του στερεότυπου. Αυτό σημαίνει ότι το άτομο αποδέχεται το στερεότυπο, ταυτίζει τον εαυτό του με αυτό και ως αποτέλεσμα καταβάλλει λιγότερη προσπάθεια και η στερεοτυπική απειλή γίνεται αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Αυτό έχει αρνητική επίδραση στην αυτοεικόνα του ατόμου και συνοδεύεται από μείωση του κινήτρου να προσπαθήσει. Ο δεύτερος μηχανισμός, λειτουργεί μέσω των εξωτερικών στερεοτύπων. Σε αυτή την περίπτωση, το άτομο δε χρειάζεται να ταυτίζεται με το στερεότυπο, αλλά επηρεάζεται η ιδέα του για τη δυσκολία της δραστηριότητας, προκαλώντας του άγχος και ένταση.

Οι άνθρωποι έχουν μικρότερο κίνητρο να αμφισβητήσουν τα αρνητικά στερεότυπα της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν, εάν παράλληλα υπάρχουν και φαινομενικά θετικά στερεότυπα. Για παράδειγμα, το στερεότυπο της παραδοσιακής

γυναίκας (γυναίκα- νοικοκυρά) την παρουσιάζει ανίκανη για τις περισσότερες εργασίες εκτός σπιτιού, αλλά ταυτόχρονα ζεστή και καλόκαρδη. Αντίθετα, τα στερεότυπα για τους μαύρους, αυτόχθονες Αμερικάνους, μουσουλμάνους, είναι αμιγώς αρνητικά και αυτές οι μειονότητες τείνουν να απορρίπτουν πλήρως τα στερεότυπα. Δεν είναι παράξενο λοιπόν, που οι γυναίκες τείνουν να ανέχονται και να υιοθετούν περισσότερο τα έμφυλα στερεότυπα. Σε ένα ερευνητικό δείγμα, το 24% των γυναικών απάντησε ότι πιστεύει πως υπάρχει κάποια αλήθεια στο στερεότυπο ότι οι άντρες είναι καλύτεροι από τις γυναίκες στα μαθηματικά. Άλλη έρευνα έδειξε ότι όσο τα κορίτσια υιοθετούν τα αρνητικά στερεότυπα για τις αθλητικές ικανότητες των γυναικών, τόσο χειρότερη είναι η απόδοσή τους στο γυμναστήριο.

Ωστόσο, τι συμβαίνει με τα άτομα που μοιάζουν να έχουν ανοσία στα στερεότυπα της κοινωνικής τους ομάδας; Το κάθε άτομο έχει πάνω από μια κοινωνική ταυτότητα, όπως για παράδειγμα το φύλο, η εθνικότητα, η οικονομική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο κλπ. Συνεπώς, το στερεότυπο της χαμηλής επίδοσης των γυναικών στα μαθηματικά είναι πιο πιθανό να επηρεάσει μια Αφγανή γυναίκα πρόσφυγα, σε σχέση με μια λευκή γυναίκα που έχει μητέρα μαθηματικό (Inzlicht & Schmader, 2011, 159-163).

1.4 Οι αρνητικές επιπτώσεις των στερεοτύπων

Υπάρχει πληθώρα βιβλιογραφικών ερευνών που αποδεικνύει την αρνητική επίδραση των έμφυλων στερεοτύπων στην ανάπτυξη των παιδιών. Θα αναφέρω μόνο μερικές από αυτές. Ένα έμφυλο στερεότυπο είναι επιβλαβές, όταν περιορίζει τη δυνατότητα ενός ανθρώπου να αναπτύξει πλήρως τις ικανότητές του, να ακολουθήσει την επαγγελματική καριέρα που επιθυμεί και να αποφασίζει για τη ζωή του. Τα αρνητικά στερεότυπα, αλλά και τα φαινομενικά αθώα, θετικά στερεότυπα μπορούν να είναι εξίσου επιβλαβή. Για παράδειγμα, εξαιτίας του στερεοτύπου ότι οι γυναίκες είναι πιο φροντιστικές από τους άντρες, συχνά η φροντίδα των παιδιών επιβαρύνει αποκλειστικά τις γυναίκες (OHCHR, 2014).

Τα κορίτσια μεγαλώνουν, ακούγοντας από πολύ μικρή ηλικία ότι είναι «όμορφες σαν πριγκίπισσες». Παρ' όλο που η στερεοτυπικές προβολές των φύλων έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια, πολλές ταινίες εξακολουθούν να παρουσιάζουν τα κορίτσια και τις γυναίκες με τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους και τα στερεότυπα, όπως αδύναμες, συναισθηματικές, βοηθητικές, φοβισμένες, υπάκουες. Έρευνα έδειξε ότι συνδέεται ο χρόνος έκθεσης των κοριτσιών σε μίντια με πριγκίπισσες της Disney, με την εμφάνιση στερεοτυπικής κοριτσιίστικης συμπεριφοράς (Coyne et al., 2016). Ενήλικες γυναίκες, που αυτοπροσδιορίζονταν ως «πριγκίπισσες», παρουσιάζουν μικρότερη επιθυμία να δουλέψουν, δίνουν μεγάλη αξία στην εμφάνιση, υιοθετούν τον παραδοσιακό ρόλο της νοικοκυράς και είναι πιο πιθανό να τα παρατήσουν σε μια απαιτητική εργασία (Dinella, 2013).

Μεγάλη επίδραση έχουν τα έμφυλα στερεότυπα στον επαγγελματικό

προσανατολισμό, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ενδιαφέρον των γυναικών για τις Φυσικές Επιστήμες (STEM) και την επιλογή αντίστοιχων επαγγελμάτων. Έρευνα σε φοιτήτριες των STEM, έδειξε ότι τα στερεότυπα για τις ικανότητες των γυναικών, η ενθάρρυνση των καθηγητών στο σχολείο και η υποστήριξη της οικογένειας είχαν ισχυρή συσχέτιση με την αυτοεικόνα των γυναικών που επέλεξαν STEM επαγγέλματα. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι τα στερεότυπα είχαν αρνητική επίδραση ακόμη στην αυτοεικόνα των φοιτητριών που δε συμμορφώθηκαν με τα έμφυλα στερεότυπα και επέλεξαν ένα μη-τυπικό επάγγελμα για το φύλο τους (Ertl et al., 2017).

Παρ' όλο που ο αριθμός των γυναικών που ασχολούνται με τον αθλητισμό μεγαλώνει, τα στερεότυπα των φύλων για τις φυσικές δραστηριότητες συνεχίζουν να υπάρχουν. Σήμερα, υπάρχουν αθλήματα που θεωρούνται αντρικά και συνήθως περιλαμβάνουν φυσική επαφή, δύναμη, επιθετικότητα και αθλήματα που θεωρούνται γυναικεία, που χαρακτηρίζονται από εκφραστικότητα, χάρη και αισθητική. Οι στερεοτυπικές αντιλήψεις των γονέων για τις αθλητικές δεξιότητες των αγοριών και των κοριτσιών φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στην αυτοεικόνα των παιδιών και την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους από την παιδική ηλικία (Gentile et al., 2018, 95-103).

Πέρα από την επίδραση των έμφυλων στερεοτύπων στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών, τα έμφυλα στερεότυπα οδηγούν συχνά σε σχολικό εκφοβισμό ή σε δυσάρεστα πειράγματα με στοχοποίηση αυτών που η συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά τους δεν ταυτίζονται με τα στερεότυπα του φύλου τους. Συγκεκριμένα, τα αγόρια βιώνουν υποτίμηση και πειράγματα, όταν εκλαμβάνονται ως ελαφρώς πιο θηλυκά από όσο θα έπρεπε σύμφωνα με τα στερεότυπα, ενώ τα κορίτσια βιώνουν πειράγματα όταν εκλαμβάνονται ως υπερβολικά θηλυκά ή ως υπερβολικά αρσενικά. Τα κορίτσια είναι πολύ συχνότερο να γίνονται θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης στο σχολείο, συνήθως στη μορφή της λεκτικής ή της σωματικής παρενόχλησης. Η σεξουαλική παρενόχληση είναι πιο συνηθισμένη σε κορίτσια που θεωρούνται “πολύ όμορφα” ή “υπερβολικά σέξι” ή σε κορίτσια που τυχαίνει το σώμα τους να ωριμάζει νωρίτερα από τα υπόλοιπα.

Παρ' όλο που υπάρχει αντίκτυπος και στα αγόρια που βιώνουν σεξουαλική παρενόχληση και πειράγματα, τα κορίτσια που βιώνουν σεξουαλική παρενόχληση εμφανίζουν πληθώρα ψυχολογικών, συμπεριφορικών και ακαδημαϊκών προβλημάτων. Τα κορίτσια είναι πιο πιθανό να αισθάνονται ντροπή για το σώμα τους, άγχος, κατάθλιψη, αισθήματα ανασφάλειας στο σχολείο, να κάνουν κατάχρηση ουσιών και να έχουν αυτοκτονικές σκέψεις.

Τα αγόρια είναι πιθανό να δεχτούν λεκτική, αλλά και σωματική βία, όταν δε συμμορφώνονται με την προσδοκώμενη εικόνα για το αντρικό φύλο. Συγκεκριμένα, είναι σύνηθες να αποκαλούνται από τους συνομήλικούς τους με ομοφοβικά επίθετα και προσβολές. Ο ομοφοβικός εκφοβισμός είναι από τις πιο σκληρές μορφές εκφοβισμού και οδηγεί χαμηλή αυτοεκτίμηση, χαμηλή αίσθηση του «ανήκειν», άγχος και καταθλιπτικά συμπτώματα.

Τα στερεότυπα που αφορούν τη σεξουαλική συμπεριφορά, παρουσιάζουν τους άντρες ως διεκδικητικούς και κυριαρχικούς και τις γυναίκες ως σεξουαλικά αντικείμενα. Όπως είναι αναμενόμενο από τις θεωρίες της κοινωνικοποίησης, τα κορίτσια τείνουν να σεξουαλικοποιούν τον εαυτό τους, για να ταιριάξουν με τα γυναικεία πρότυπα που προβάλλονται στα περιοδικά, στην τηλεόραση, στα σόσιαλ μίντια κτλ. Τα κορίτσια αυτά παρουσιάζουν χαμηλή αυτοπεποίθηση, ντροπή για το σώμα τους και αυξημένα ποσοστά κατάθλιψης. Επιπλέον, αν τα κορίτσια υποθέτουν ότι τα σέξι κορίτσια συνήθως πρέπει “να μοιάζουν χαζές” και ταυτόχρονα θέλουν να μοιάσουν στα σέξι κορίτσια για να γίνουν πιο δημοφιλή, τότε είναι πιθανό να υποβαθμίσουν τη νοημοσύνη τους και να πέσουν οι επιδόσεις τους στο σχολείο. Πράγματι, οι έρευνες έχουν δείξει ότι τα κορίτσια με εσωτερικευμένα μηνύματα για τη σεξουαλικοποίηση έχουν χαμηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση και περισσότερη ντροπή για το σώμα τους, σε σχέση με τα κορίτσια που δεν είχαν εσωτερικεύσει αυτά τα μηνύματα. Ακόμη, είναι πιθανό να παρατήσουν τις αθλητικές δραστηριότητες, ώστε να μοιάσουν περισσότερα με τα σεξουαλικοποιημένα πρότυπα ομορφιάς. (Horn et al., 2016, 105-133)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΠΙΕΣΜΕΝΟΥ

2.1 Το Θέατρο του Καταπιεσμένου

Εμπνευστής του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ο Augusto Boal (1931-2009), Βραζιλιάνος θεωρητικός του θεάτρου και πολιτικός ακτιβιστής. Για τον ίδιο, το θέατρο είναι ένα ισχυρό μέσο έκφρασης, το οποίο έχει τη δύναμη να βοηθήσει κάθε άνθρωπο στη συνειδητοποίηση του κοινωνικού του ρόλου και στην αλλαγή των συνθηκών που τον περιορίζουν. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου (Θ.τ.Κ.) είναι ένα αλληλεπιδραστικό είδος κοινωνικού θεάτρου, που έχει βαθιά πολιτικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα και εστιάζει στην κοινωνική καταπίεση των ανθρώπων. Κατά τον Μποαλ (2013), «Όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ηθοποιοί γιατί δρουν και θεατές γιατί παρατηρούν. *Είμαστε όλοι θεατές-ηθοποιοί*». Κατά την αρχαϊκή έννοια του όρου, το «θέατρο» είναι η ικανότητα των ανθρώπινων όντων - και όχι των ζώων - για αυτοπαρατήρηση, την ίδια στιγμή που δρουν. Έτσι, το θέατρο είναι «*η τέχνη να κοιτάζουμε τον εαυτό μας, η τέχνη του να μας κοιτάζουμε, ενώ κοιτάζουμε!*» (Μποαλ, 2013, 42).

Οι συνθήκες που οδήγησαν στην ανάπτυξη του Θεάτρου του Καταπιεσμένου (Θ.τ.Κ.), ξεφεύγουν από τα όρια μιας απλής ανάγκης για καλλιτεχνική έκφραση και δημιουργία. Ο Α. Boal έχει δουλέψει με ομάδες από φτωχές γειτονιές, συνδικάτα, εκκλησίες, με φυλακισμένους, ιθαγενείς και χωρικούς, βοηθώντας τους μέσα από το θέατρο να κατανοήσουν τα προσωπικά τους προβλήματα και να βρουν λύσεις. Στην αρχή, δούλεψε με ανθρώπους που υπέφεραν κάτω από τον ζυγό της δικτατορίας και οι καταπιεστές ήταν πολύ συγκεκριμένοι. Κατά τη διάρκεια των δύο στρατιωτικών δικτατοριών (1964-1985) στη Βραζιλία, το Θ.τ.Κ. αποτέλεσε ένα σημαντικό μέσο κοινωνικής συσπείρωσης και αντίδρασης στον περιορισμό των πολιτικών ελευθεριών, στη βία, στη λογοκρισία και στην καταστολή που επικρατούσε (Babbage, 2004). Αργότερα όμως, συνάντησε περιπτώσεις, όπου αμφότερες οι πλευρές ισχυρίζονταν ότι καταπιέζονταν, όπως ένα ζευγάρι ή γονείς και παιδιά ή δάσκαλοι και μαθητές, και τότε δοκίμασε άλλες μορφές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, που είναι πιο ενδοσκοπικές. Πρόκειται για συμπληρωματικές μορφές και τεχνικές, καθώς οι άνθρωποι είναι πολυσύνθετα και περίπλοκα όντα.

Η Μπάρμπαρα Σάντος, Βραζιλιάνη Εμπυχωτρία του Θ.τ.Κ., διαφοροποιεί την έννοια του «καταπιεσμένου», από την έννοια του θύματος που διακρίνεται από απάθεια και κατάθλιψη (Ζώνιου, 2010). Ο «καταπιεσμένος» είναι ένα άτομο ή μια ομάδα που βιώνει αδικία, ως αποτέλεσμα της ανισορροπίας εξουσίας που έχει επέλθει ανάμεσα σε δύο μέρη. Ο λόγος που το «καταπιεσμένο» υποκείμενο στερείται θεμελιακά δικαιώματα μπορεί να είναι κοινωνικός, πολιτισμικός, πολιτικός, οικονομικός, φυλετικός, σεξουαλικός ή άλλος (Ζώνιου, 2015). Οι ηθοποιοί του Θεάτρου του Καταπιεσμένου βρίσκονται στην πλευρά των καταπιεσμένων και σε καμία περίπτωση, δεν επιδιώκουν

να καθοδηγήσουν ή να διδάξουν μια ομάδα αδύναμων και καταπιεσμένων ατόμων. Επιδιώκουν να αλλάξουν μια κατάσταση, την οποία κρίνουν ως άδικη και καταπιεστική, καθώς είναι και οι ίδιοι «καταπιεσμένοι».

Συνήθως, η θεματική που επιλέγεται αφορά άμεσα τα μέλη της ομάδας των ηθοποιών ή είναι ένα ζήτημα που πλήττει κάποιους συμπολίτες τους και οι ηθοποιοί αισθάνονται αλληλεγγύη. Ο Boal αποδέχεται τις δημιουργικές παρεκκλίσεις στην εφαρμογή του Θ.τ.Κ., όπως για παράδειγμα είναι η προσαρμογή των τεχνικών στα τοπικά προβλήματα και στις ειδικές συνθήκες. Ωστόσο, τονίζει ότι πρέπει πάντα να παραμένει Θέατρο προς, από τους Καταπιεσμένους και κυρίως Θέατρο των Καταπιεσμένων. Για παράδειγμα, δεν αποδέχεται τη χρήση του, από αφεντικά εταιρειών, με σκοπό να «βοηθήσουν» τους εργαζόμενους να νιώθουν πιο άνετα και να δουλεύουν καλύτερα, γιατί *«το Θέατρο του Καταπιεσμένου δημιουργήθηκε για να υπηρετεί τους ανθρώπους και όχι για να υπηρετούν οι άνθρωποι το Θέατρο του Καταπιεσμένου»* (Μποάλ, 2013).

Το Θ.τ.Κ. είναι μια θεατρική μέθοδος που αποσκοπεί πάνω από όλα, στην απελευθέρωση του ατόμου από εξωτερικούς ή εσωτερικευμένους μηχανισμούς καταπίεσης, που μπορεί να οδηγήσει σε συνολική μετάλλαξη της κοινωνίας. Αποτελεί ταυτόχρονα ένα απελευθερωτικό βίωμα στο παρόν, αλλά και προετοιμασία για τη διαχείριση πραγματικών καταστάσεων στο μέλλον. Όπως είπε ο Boal: *«Μπορεί το θέατρο από μόνο του να μην είναι επαναστατικό, αλλά μην έχετε καμία αμφιβολία: είναι μια πρόβα για επανάσταση!»* (Boal, 1979).

2.2 Οι Μορφές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου

Μέχρι το τέλος της ζωής του, ο A. Boal, συνέχισε να αναπτύσσει νέες μορφές και τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, καθοδηγούμενος από τις εμπειρίες του και τα προβλήματα των ανθρώπων που συναντούσε. Κάθε τεχνική που εμπνεύστηκε, προέκυψε από ένα πραγματικό πρόβλημα που παρατήρησε στην κοινωνία και προσπάθησε να το αντιμετωπίσει. Δεν εμφανίστηκαν ως ατομικές επινοήσεις, αλλά ήταν αποτέλεσμα συλλογικών ευρημάτων που προέκυπταν από συγκεκριμένες εμπειρίες και αποκάλυπταν αντικειμενικές κοινωνικές ανάγκες. *«Κάθε τεχνική ενσαρκώνει μια ειδική απάντηση σε μια επιτακτική ανάγκη της πραγματικότητας»* (Σάντος, 2015).

2.2.1 Ασκήσεις και παιχνίδια

Σύμφωνα με τον Μποάλ (2013), υπάρχει ένας τοίχος μεταξύ αυτών που

αισθάνεται ο ηθοποιός και αυτών που καταλήγει να εκφράσει. Ο τοίχος αυτός έχει σχηματιστεί από τις μηχανοποιήσεις του ηθοποιού. Τα παιχνίδια και οι ασκήσεις αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι της διαδικασίας του Θεάτρου του Καταπιεσμένου. Καθώς οι άνθρωποι έχουν μηχανοποιηθεί (στη δουλειά, στο σχολείο, στο σπίτι, ακόμη και στις σχέσεις τους), φαίνεται ότι έχουν ξεχάσει πολλές από τις δυνατότητες που έχει το σώμα, το μυαλό και η φαντασία τους.

Όταν ο ηθοποιός αισθάνεται τη συγκίνηση του ρόλου του, υπάρχουν χιλιάδες διαφορετικοί τρόποι για να το εκφράσει αυτό. Για να λύσει αυτό το αδιέξοδο και να γκρεμίσει τον τοίχο των μηχανοποιήσεων, θα πρέπει να γκρεμίσει το προσωπείο του ίδιου του ηθοποιού. *«Θέλουμε να ο ηθοποιός να καταλύσει όλα τα προσωπικά του χαρακτηριστικά, ώστε στη θέση τους να ανθίσουν τα χαρακτηριστικά του ρόλου»* (Μποάλ, 2013). Σε αυτό ακριβώς χρησιμεύουν οι ασκήσεις συναισθημάτων, φαντασίας, μνήμης, αισθητηριακές ασκήσεις και μυικές ασκήσεις.

Τα παιχνίδια λοιπόν «απομηχανοποιούν» τους ανθρώπους, και έτσι καταφέρνουν να επανασυνδέονται με τον εαυτό τους, να νιώθουν ή να βλέπουν τον κόσμο από μια νέα οπτική, να χτίζουν εμπιστοσύνη με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και να αυξάνεται η αισθητηριακή τους συνείδηση.

Ο Boal χωρίζει τα παιχνίδια στις πέντε, παρακάτω κατηγορίες:

- α) «Αισθάνομαι ό,τι αγγίζω», με στόχο τη μείωση της απόστασης μεταξύ του αισθάνομαι και του αγγίζω
- β) «Αφουγκράζομαι ό,τι ακούω», με στόχο τη μείωση της απόστασης μεταξύ του αφουγκράζομαι και του ακούω.
- γ) «Ενεργοποιώ τις αισθήσεις μου», η οποία στοχεύει στην ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων ταυτόχρονα.
- δ) «Βλέπω ό,τι κοιτάζω», με στόχο να μπορούμε να βλέπουμε ό,τι κοιτάζουμε.
- ε) «Κρατώ στη μνήμη τις αισθήσεις», με στόχο την αφύπνιση της μνήμης. (Μποάλ, 2013)

Τα παιχνίδια και οι ασκήσεις θεωρούνται ένα αναπόσπαστο μέρος της μεθόδου του Θ.τ.Κ και είναι απαραίτητα σε παρέμβαση. Προσαρμόζονται στους στόχους και στη θεματική κάθε παραστατικής μορφής του Θ.τ.Κ, τις οποίες θα αναφέρουμε στη συνέχεια.

2.2.2 Θέατρο Εφημερίδα

Ο Α.Boal επινόησε το Θέατρο Εφημερίδα, στα τέλη της δεκαετίας του '60, σε ένα δικτατορικό, στρατιωτικό καθεστώς που επέβαλε λογοκρισία στον τύπο και μεροληψία των ειδήσεων στα ΜΜΕ. Τα πρωινά, οι ηθοποιοί μαζεύονταν, έκαναν ανάγνωση των ειδήσεων από τις εφημερίδες και τα βράδια έπαιζαν, κρυφά από την αστυνομία, την παράσταση για ένα μικρό κοινό. Ο στόχος τους ήταν να εκθέσουν στο κοινό την

παραπληροφόρηση, την εσκεμμένη απόκρυψη γεγονότων και τη μεροληψία των ειδήσεων. Έτσι, πίστευαν ότι ο λαός θα αναγνωρίσει ότι η δημοσιογραφία δεν είναι ανεξάρτητη, αλλά εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κράτους, και θα μάθει να έχει μια κριτική στάση στην ανάγνωση των ειδήσεων.

Το Θέατρο Εφημερίδα επιχειρεί να μετατρέψει τις ειδήσεις της επικαιρότητας σε θεατρικές σκηνές ή εικόνες, αποκαλύπτοντας τα υπόγεια μηνύματα που προωθούν τα ΜΜΕ, στην προσπάθειά τους να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη. Κάποιες από τις τεχνικές που χρησιμοποιούνταν στις παραστάσεις ήταν οι ακόλουθες:

α) *Απλή Ανάγνωση*: διαβάζεται μια ειδηση αποκομμένη από τα συμπραζόμενα του κειμένου

β) *Διασταυρωμένη Ανάγνωση*: διαβάζονται δύο ειδήσεις εναλλάξ, οι οποίες συμπληρώνουν ή αναιρούν η μία την άλλη.

γ) *Ρυθμική Ανάγνωση*.

δ) *Παράλληλη Δράση*: την ώρα που γίνεται η ανάγνωση, οι ηθοποιοί μιμούνται με το σώμα τους, όσα παρουσιάζονται στις ειδήσεις. Έτσι, ταυτόχρονα το κοινό ακούει τις ειδήσεις και βλέπει την οπτική συμπλήρωσή τους.

ε) *Ιστορικό*: παρουσιάζονται πληροφορίες από ιστορικά γεγονότα σε άλλες χώρες ή κοινωνικά συστήματα, τα οποία προσδίδουν μια πιο ολοκληρωμένη και μεγαλύτερη προοπτική στα γεγονότα της επικαιρότητας.

στ) *Αυτοσχεδιασμός*: οι ειδήσεις παρουσιάζονται αυτοσχεδιαστικά επί σκηνής (Wardrip-Fruin & Montfort, 2003, 350).

2.2.3 Το Αόρατο Θέατρο

Το Αόρατο Θέατρο συμβαίνει σε δημόσιους χώρους, όπου κανείς από τους θεατές δε γνωρίζει ότι πρόκειται για μία παράσταση. Η ομάδα των ηθοποιών παρουσιάζει μια θεατρική σκηνή στον δρόμο, στο μετρό, στο λεωφορείο, στην αγορά, στην καφετέρια ή στο εστιατόριο, χωρίς να αποκαλύπτεται στους θεατές-ηθοποιούς ότι πρόκειται για θέατρο.

Αφού ο Boal φυλακίστηκε στη Βραζιλία, το 1971, έφυγε για εξορία στην Αργεντινή, όπου έζησε για πέντε χρόνια. Λίγο πριν τις εκλογές της Αργεντινής, ήθελε να παίξει στο δρόμο κάποιες σκηνές, με σκοπό να γνωστοποιήσει στους πολίτες έναν νόμο που διευκόλυνε τους φτωχούς, αλλά αυτό ήταν επικίνδυνο. Έτσι, προέκυψε η ιδέα του Αόρατου Θεάτρου. Έχει ως στόχο την προσέγγιση κάποιου συγκεκριμένου θέματος, σχετικού με την κοινωνική αδικία, όπως τον σεξισμό, τον ρατσισμό, τον υπερκαταναλωτισμό, την αδιαφορία ή την προκατάληψη έναντι της τρίτης ηλικίας. Οι θεατές δεν πρέπει να καταλάβουν ότι πρόκειται για θεατρικό γεγονός κατά την εξέλιξη του αλλά και κατά τη λήξη του, όσο παράδοξο και αν είναι το δρώμενο (Σάντος, 2015). Επιπλέον, οι αόρατοι ηθοποιοί φρόντιζαν να θέσουν ερωτήματα, που τροφοδοτούν τη

συζήτηση, ώστε να ώστε να εμπλακούν στην κατάσταση και οι θεατές, νομίζοντας ως ζουνε μια πραγματική κατάσταση. Οι θεατές γίνονται θεατές-ηθοποιοί χωρίς να το ξέρουν (Παπακώστα, n.d.).

2.2.4 Το Θέατρο Εικόνα

Η ιδέα του Θεάτρου Εικόνα αναδύθηκε το 1973 στα πλαίσια ενός εργαστηρίου αλφαριθμητισμού, όπου οι συμμετέχοντες δε μιλούσαν καλά μία κοινή γλώσσα. Τότε, ο Boal τους ζήτησε να χρησιμοποιήσουν το σώμα τους για να δημιουργήσουν εικόνες και να συζητήσουν μέσω αυτών, ξεπερνώντας τη δυσκολία της προφορικής επικοινωνίας (Σάντος, 2015). Το Θέατρο Εικόνα αποτελεί μια πολύ διαδεδομένη τεχνική καθώς είναι απλή στην πρακτική της και έχει την ικανότητα να κάνει τις σκέψεις ορατές, δίχως τη χρήση της γλώσσας.

Αρχικά δημιουργείται η «εικόνα πρότυπο» που είναι στατική και περιγράφει μια κατάσταση, μια έννοια, ένα συναίσθημα ή αποτελεί την έκφραση μιας καταπίεσης. Στη συνέχεια, ο σκηνοθέτης δίνει οδηγίες για να ζωντανέψει η εικόνα και να γίνει η ενίσχυση της δυναμικής, με σκοπό την έκφραση συναισθημάτων, ιδεών και θεωρήσεων της πραγματικότητας. Η μέθοδος αυτή εστιάζει στη γλώσσα του σώματος, στις σχέσεις εξουσίας και πως αυτές μεταφράζονται σε στάσεις και θέσεις στο χώρο (Ζώνιου & Γκόβας, 2011). Κάποιοι από τους τρόπους είναι οι παρακάτω:

- α) η προσθήκη ρυθμικών κινήσεων και ήχων
 - β) η μετατροπή των καταπιεζόμενων σε καταπιεστές
 - γ) η μετατροπή της πραγματικής κατάστασης (που αναπαριστά την καταπίεση) στην ιδανική κατάσταση (χωρίς καταπίεση)
 - δ) η προσθήκη ηθοποιών στην εικόνα πρότυπο
 - ε) η αφαίρεση ηθοποιών από την εικόνα πρότυπο και στη συνέχεια η προσθήκη τους σε διαφορετικούς ρόλους.
 - στ) η αποκάλυψη του συνειρμικού, εσωτερικού μονολόγου των ηθοποιών της εικόνας
- Είναι σημαντικό να μην προσπαθούμε να μεταφράσουμε την εικόνα σε λέξεις, αλλά να την αντιμετωπίζουμε σαν να είναι ακριβώς η πραγματικότητα (Μποάλ, 2013).

2.2.5 Η ταυτόχρονη δραματουργία και το Θέατρο Φόρουμ

Μια από τις πιο διαδεδομένες τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι το Θέατρο Φόρουμ. Ο Boal χρησιμοποιούσε από τα τέλη της δεκαετίας του '60 την τεχνική της ταυτόχρονης δραματουργίας. Ανέπτυξε, υπό την επιρροή των μπρεχτικών θεωριών, το σύστημα του Τζόκερ/Curinga. Είναι μια διαδικασία ταυτόχρονης δραματουργίας, κατά την οποία το κοινό μαζί με τη βοήθεια του Εμπυχωτή του Θ.τ.Κ., που έχει τον ρόλο

του διαμεσολαβητή μεταξύ σκηνής και πλατείας, μπορούσε να σταματήσει την παράσταση και να ανακρίνει τους χαρακτήρες, να συζητήσει και να προτείνει διαφορετικές δράσεις για τον ήρωα που δεχόταν καταπίεση. Ο ηθοποιός που παίζει τον χαρακτήρα αυτό εκτελεί τις υποδείξεις του κοινού και έτσι το κοινό αποκτά ισχύ και μπορεί να κατευθύνει την εξέλιξη της πλοκής (Ζώνιου, 2015, 16-23).

Σε μια παράσταση που ο ηθοποιός δεν μπορούσε να εκτελέσει τη λύση που του ζητούσε μια γυναίκα από το κοινό, εκείνη εκνευρίστηκε τόσο πολύ που σηκώθηκε η ίδια και την έπαιξε, παίρνοντας το ρόλο του ηθοποιού. Έτσι γεννήθηκε ο θεατής-ηθοποιός ή θεα-ποιός(spect-actor) και το Θέατρο Φόρουμ, όπου η δράση και η θέαση ενώνονται σε μια νέα σύλληψη της έννοιας θέατρο.

Το Θέατρο Φόρουμ ξεκινάει με την παρουσίαση μιας σκηνής ή σειράς σκηνών στις οποίες ο Πρωταγωνιστής προσπαθεί ανεπιτυχώς να επιλύσει μια καταπιεστική κατάσταση. Η κατάσταση αυτή αποτελεί σύμπτωμα μιας κοινωνικής καταπίεσης που συντελείται συνήθως από συγκεκριμένα άτομα ή φορείς. Στο σημείο που η πάλη του Πρωταγωνιστή με τις αντίρροπες δυνάμεις έχει φτάσει σε αδιέξοδο, η ιστορία διακόπτεται από τους ηθοποιούς και αναλαμβάνει πλέον ο Εμπυχωτής ή Τζόκερ. Οι ηθοποιοί αρχίζουν να παίζουν το έργο από την αρχή, αλλά τώρα πλέον σε συμπυκνωμένη μορφή. Όποιος το επιθυμεί, μπορεί ανά πάσα στιγμή να φωνάξει «στοπ» και, αντικαθιστώντας το ρόλο του Πρωταγωνιστή, να δοκιμάσει μια διαφορετική προσέγγιση προς επίλυση των δυσκολιών του. Ενώ ο θεατής-ηθοποιός προσπαθεί να αναιρέσει την καταπίεση, παράλληλα, οι ηθοποιοί που υποκρίνονται τους καταπιεστές αυτοσχεδιάζουν για να οδηγήσουν την παράσταση στην κατάληξη που προβλεπόταν από το αρχικό κείμενο. Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας ενθαρρύνεται ο διάλογος και διερευνώνται οι πτυχές του προβλήματος, αλλά και κάθε πιθανής εναλλακτικής. Συνήθως στο τέλος ακολουθεί συζήτηση. Μία παράσταση Θεάτρου Φόρουμ δεν πρέπει να τελειώνει ποτέ αφήνοντας το κοινό ανικανοποίητο, αλλά να το οδηγεί στην αυτενέργεια και στη δράση (Αλεξοπούλου, 2018).

Μία παραλλαγή του παραδοσιακού Θεάτρου Φόρουμ είναι το Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους (Forum Theater for Bystanders), το οποίο εφαρμόστηκε το 2011 σε φοιτητές Πανεπιστημίων στις Ηνωμένες Πολιτείες, με στόχο την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας. Οι θεατές καλούνται να σηκωθούν στη σκηνή και να αντικαταστήσουν τους παρευρισκόμενους και όχι τον πρωταγωνιστή, ώστε να τονιστεί ότι οι παρατηρητές βίαιων περιστατικών έχουν ευθύνη και μπορούν να αλλάξουν την πορεία των γεγονότων (Mitchell & Freitag, 2011).

2.2.6 Το Ουράνιο Τόξο των Επιθυμιών

Όταν ο Boal ήρθε στην Ευρώπη, το 1981, παρατήρησε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι δεν υπέφεραν από τον πόλεμο, την πείνα, τη λειψυδρία, και τη βία όπως συνέβαινε στη Λατινική Αμερική. Ωστόσο, υπέφεραν από εσωτερικευμένη καταπίεση

που τους οδηγούσε στην απομόνωση, στην έλλειψη επικοινωνίας και πολλές φορές στην αυτοκτονία. Θυμάται ότι η πρώτη του σκέψη ήταν: «*Πώς γίνεται κάποιος να νιώθει καταπιεσμένος, χωρίς κάποιον χειροπιαστό εχθρό/καταπιεστή;*». Επιπλέον, συνάντησε συγκρούσεις, κατά τις οποίες και οι δύο πλευρές αισθάνονταν καταπιεσμένες, όπως είναι οι γονείς με τα παιδιά τους ή ένα ζευγάρι.

Προσπαθώντας να καταλάβει και να διερευνήσει αυτό το φαινόμενο, δημιούργησε ενδοσκοπικές τεχνικές που αρχικά ονομάστηκαν «Ο Μπάτσος στο Μυαλό» και στη συνέχεια μετονομάστηκαν ως «Το Ουράνιο Τόξο των Επιθυμιών». Οι τεχνικές αυτές επικεντρώνονται στην ανάλυση των εσωτερικευμένων καταπιέσεων, οι οποίες δε φαίνονται «δια γυμνού οφθαλμού». Μοιάζουν με τις τεχνικές του Θεάτρου Εικόνα, αλλά έχουν ως στόχο να γνωρίσουμε και να κατανοήσουμε τον μπάτσο στο μυαλό μας και στη συνέχεια να τον μεταμορφώσουμε. Μέσω της δημιουργίας εικόνων και του εμπλουτισμού τους με λόγια και κινήσεις, επιδιώκεται η ανάλυση των ιδεών και συναισθημάτων που έχει ενστερνιστεί ο κάθε συμμετέχοντας, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών εμπειριών του και έχουν εξελιχθεί σε ψυχικά εμπόδια τα οποία τον αποτρέπουν από τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων του (Boal, 1994).

2.2.7 Το Νομοθετικό Θέατρο

Η τελευταία μορφή θεάτρου, που συμπλήρωσε και ολοκλήρωσε τον πολιτικό ακτιβισμό του Boal, είναι το Νομοθετικό Θέατρο. Το 1986 επέστρεψε στη Βραζιλία και το 1993 εκλέχτηκε σε μία από τις 7 θέσεις νομοθετών του Εργατικού Κόμματος. Το Νομοθετικό Θέατρο δημιουργήθηκε ως μέσο για τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής και με τη συνεργασία μιας ομάδας νομοθετικών συμβούλων και πολιτιστικών φορέων χρησιμοποίησε το Θέατρο Φόρουμ για τη διεξαγωγή έρευνας και την υποβολή προτάσεων, σχετικά με τον σχεδιασμό νέων νόμων ή την τροποποίηση υπαρχόντων.

Δημιούργησε πολλές μικρές ομάδες, που ασχολούνταν με τα προβλήματα που απασχολούσαν την κάθε μία, χρησιμοποιώντας τις τεχνικές του Θεάτρου Εικόνα και Θεάτρου Φόρουμ. Οι ομάδες αυτές ονομάζονταν πυρήνες. Στο τέλος, ετοίμαζαν μια παράσταση και όταν την έπαιζαν, προσπαθούσαν μαζί με το κοινό να βρουν νόμους-προτάσεις, που θα έλυναν το πρόβλημα. Στη συνέχεια, ο Boal, παρουσίαζε στο δημοτικό συμβούλιο, τους νόμους-προτάσεις που είχαν αναδυθεί στις παραστάσεις. Κατά τη διάρκεια της θητείας του κατάφερε να περάσει 13 νόμους που προέκυψαν από το Θέατρο του Καταπιεσμένου και εξέφραζαν τις επιθυμίες του λαού (Boal, 2001).

2.3. Η εφαρμογή του Θ.τ.Κ. σε έμφυλα ζητήματα - Προηγούμενες έρευνες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

Τα εργαστήρια Θ.τ.Κ. προκαλούν μια αίσθηση κοινότητας και συλλογικότητας, που οδήγησε στη συνειδητή ή ασυνειδητή εφαρμογή τους, από εμπυχωτές και εκπαιδευτικούς, σε εκπαιδευτικά και σε εργασιακά περιβάλλοντα για την επίλυση προβλημάτων επικοινωνίας, των συγκρούσεων και για την αρμονικότερη συμβίωση (Ζώνιου, 2010). Η παρούσα έρευνα εφαρμόζει τεχνικές από το Θέατρο του Καταπιεσμένου σε ομάδα εφήβων και εξετάζει αν αυτές μπορούν να επηρεάσουν τις αντιλήψεις των εφήβων, σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα. Δεν έχει γίνει κάποια αντίστοιχη έρευνα, οπότε θα παραθέσουμε έρευνες σχετικές με το Θέατρο του Καταπιεσμένου, την έμφυλη βία και τα έμφυλα στερεότυπα.

Η χρήση του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, ως μέσο αντιμετώπισης κοινωνικών ζητημάτων, έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Έρευνα σε άτομα, που έχουν συμμετάσχει σε ομάδες του Θ.τ.Κ., εξέτασε κατά πόσο η εμπειρία τους με το Θ.τ.Κ. άλλαξε την οπτική τους γωνία για τον κόσμο και τροποποίησε τις κοινωνικές σχέσεις και συμπεριφορές τους. Συμπέρανε ότι, σε ανθρώπους που είναι ήδη ευαισθητοποιημένοι σε κοινωνικά φαινόμενα καταπίεσης, ενισχύεται η αλληλεγγύη, η ενσυναίσθηση, η ευαισθητοποίηση, η παρατηρητικότητα, η διεκδικητικότητα, η αναλυτική και σε βάθος σκέψη (Παναγιωτίδου, 2020). Τονίζει όμως ότι *«το βλέμμα μας θα πρέπει να στραφεί περισσότερο σε ομάδες με λιγότερα προνόμια και άρα πιθανότατα μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνική διέξοδο και μετασχηματισμό»* (Παναγιωτίδου, 2020, 57).

Το Θέατρο του Καταπιεσμένου έχει χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα, ως μέσο αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού (bullying). Έρευνα δράσης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έδειξε ότι οι μαθητές κατανόησαν τις διαφορετικές μορφές βίας, αντιλήφθηκαν τα συναισθήματα του θύματος και του θύτη, καθώς και των ουδέτερων παρατηρητών και πρότειναν εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης συγκρούσεων (Μιχαήλ, 2020). Τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ εφαρμόστηκαν σε μαθητές του Δημοτικού, με στόχο την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, με αποτέλεσμα οι μαθητές να αναπτύξουν τεχνικές διαχείρισης των συγκρούσεων και να ενδυναμωθούν (Καρετί, 2022). Επιπλέον, έχει αποδειχτεί αποτελεσματικό μέσο, για την ευαισθητοποίηση στα ανθρώπινα δικαιώματα σε μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ενισχύοντας την καλλιέργεια αξιών, όπως η δημοκρατία, η αλληλεγγύη και η ισότητα (Παρτσιλίβα, 2022). Τέλος, η Ζώνιου (2016) υποστηρίζει ότι *«Το Θ.τ.Κ. ως κύρια μέθοδος, συνδυαζόμενη με άλλες βιωματικές, θεατρικές και θεατροπαιδαγωγικές τεχνικές, ενδείκνυται περισσότερο από όλα τα άλλα είδη παραστατικών τεχνών από όλο το φάσμα του Εφαρμοσμένου Θεάτρου, του Κοινωνικού Θεάτρου και των Παραστατικών Τεχνών στην Εκπαίδευση για την ενίσχυση της Διαπολιτισμικής Ικανότητας»*.

Όσον αφορά τη χρήση τεχνικών Θ.τ.Κ. για την αντιμετώπιση έμφυλων ζητημάτων στην Ελλάδα, έχουν γίνει λίγες έρευνες. Η Σαπρανίδη (2019) εφάρμοσε Θέατρο του Καταπιεσμένου και Θέατρο Φόρουμ σε ομάδα γυναικών θυμάτων βίας που φιλοξενούνται στον Ξενώνα Γυναικών του Δήμου Αθηναίων. Η Δραματική τέχνη στην Εκπαίδευση έχει χρησιμοποιηθεί για τη διαπραγμάτευση των έμφυλων στερεοτύπων σε φοιτητές του τμήματος θεατρικών σπουδών (Ασουμανάκη, 2020). Για την αλλαγή των έμφυλων στερεοτύπων σε μαθητές του Δημοτικού έχουν χρησιμοποιηθεί τεχνικές από το θέατρο της επινόησης (Κολάτσι, 2021) και εργαλεία της Δραματικής τέχνης στην Εκπαίδευση στο μάθημα της Θεατρικής Αγωγής (Πιντζοπούλου, 2023).

Σε άλλες χώρες, οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου για την αντιμετώπιση έμφυλων ζητημάτων έχουν εφαρμοστεί περισσότερο. Το Θέατρο Φόρουμ χρησιμοποιήθηκε σε δέκα χωριά του Νεπάλ, με στόχο να μειώσει την έμφυλη βία και τις διακρίσεις. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, οι παρεμβάσεις έφεραν φλέγοντα θέματα στην επιφάνεια και τους ενθάρρυναν να μιλήσουν για προβλήματα της κοινότητας, που πάντα υπήρχαν αλλά αποσιωπούνται. Το κοινό ανέπτυξε ενσυναίσθηση για τα θύματα και μεγαλύτερη ευαισθησία για ζητήματα έμφυλης βίας, και μάλιστα κάποιες κοινότητες συνέχισαν, φτιάχνοντας τη δική τους παράσταση Θέατρο Φόρουμ (Dahal et al., 2021). Για να αντιμετωπίσουν την ενδοοικογενειακή βία, στην Ταιβάν, οι γηραιότερες γυναίκες της κοινότητας συνεργάστηκαν με τη συντονίστρια και χρησιμοποίησαν τεχνικές όπως το Θέατρο Φόρουμ, ο «Τζόκερ» και η «καυτή καρέκλα» (Wang, 2010). Μια άλλη έρευνα συμμετοχικού θεάτρου, με θέμα την ενδοοικογενειακή και συζυγική βία, πραγματοποιήθηκε σε 168 γυναίκες, Ινδές μετανάστριες στην Αυστραλία. Χρησιμοποιήθηκαν ασκήσεις και παιχνίδια, Θέατρο Εικόνα και παράσταση Θεάτρου Φόρουμ, στη διάρκεια των οποίων οι συμμετέχουσες μπόρεσαν να αναγνωρίσουν και να καταδικάσουν τη βία προς τις γυναίκες και την ανισότητα. Ένας από τους όρους, που τέθηκε από την αρχή στην έρευνα, ήταν η συμμετοχή σχεδόν αποκλειστικά γυναικών, ώστε να μην υπάρχει φόβος έκφρασης μπροστά στους άντρες (O'Connor, 2015).

Ο Moreno (2018) μελέτησε την αντιμετώπιση της καταπίεσης των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, μέσω Θεάτρου Φόρουμ, σε 44 συμμετέχοντες και κατέγραψε τις εντυπώσεις από περίπου 10 Τζόκερ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στο 84,1% των ΛΟΑΤΚΙ συμμετεχόντων αυξήθηκε η επίγνωσή τους για την καταπίεση που βιώνουν και το 88% δήλωσε ότι αυξήθηκε το κουράγιο τους να αντιμετωπίσουν την έμφυλη καταπίεση και την καταπίεση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Μάλιστα υπήρξαν κάποιες περιπτώσεις ΛΟΑΤΚΙ συμμετεχόντων που, μετά από κάποια σεμινάρια Θεάτρου του Καταπιεσμένου, έκαναν coming-out (εκδήλωση των σεξουαλικών προτιμήσεων ή/και της ταυτότητας φύλου). Επομένως, ο Moreno συμπεραίνει ότι το Θέατρο Φόρουμ και το Θέατρο του Καταπιεσμένου είναι αποτελεσματικά εργαλεία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, βοηθούν στην εύρεση στρατηγικών αντιμετώπισης της έμφυλης καταπίεσης και έχουν μεγαλύτερη επίδραση στους συμμετέχοντες από την απλή διάλεξη ή συζήτηση (Moreno, 2018).

Μεγάλη σημασία για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας έχει ο ρόλος και η ευθύνη των παρευρισκόμενων μπροστά στα περιστατικά. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα νέο μοντέλο, το Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους, το οποίο αρχικά εφαρμόστηκε σε φοιτητές πανεπιστημίων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Είναι μια παραλλαγή του παραδοσιακού Θεάτρου Φόρουμ, κατά την οποία οι θεατές καλούνται να σηκωθούν στη σκηνή και να αντικαταστήσουν τους παρευρισκόμενους και όχι τον πρωταγωνιστή (Mitchell & Freitag, 2011). Άλλη έρευνα έδειξε ότι το πρόγραμμα interACT, για την Πρόληψη της Σεξουαλικής Παρενόχλησης (Sexual Assault Prevention Program), στο οποίο συμμετείχαν 509 φοιτητές, άλλαξε την αντίληψη των συμμετεχόντων για την αποτελεσματικότητα μιας παρέμβασης από παρευρισκόμενο σε περιστατικό σεξουαλικής παρενόχλησης, χρησιμοποιώντας τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι μετά το πρόγραμμα είναι πιο πιθανό να παρέμβουν σε ένα τέτοιο περιστατικό (Ahrens et al., 2011).

Συμπεραίνουμε ότι παρ' όλο που τα έμφυλα στερεότυπα είναι ένα τόσο φλέγον ζήτημα, δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς, ούτε στην Ελλάδα, ούτε στο εξωτερικό. Δεν έχει γίνει έρευνα για την αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων σε εφήβους με θεατρικές τεχνικές και ακόμη πιο συγκεκριμένα δεν έχει γίνει έρευνα για την αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων σε εφήβους με τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Η έρευνα

3.1.1 Στόχος της έρευνας και ερευνητική υπόθεση

Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, ο μηχανισμός της στερεοτυπικής απειλής, οδηγεί στην υιοθέτηση των έμφυλων στερεοτύπων, ακόμη και από τις κοινωνικές ομάδες που πλήττονται από αυτά. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου έχει χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση ποικίλων κοινωνικών καταπιέσεων, καθώς μέσα από βιωματικές τεχνικές, οδηγεί στη συνειδητοποίηση του προβλήματος και στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων.

Ο κύριος στόχος αυτής της έρευνας είναι να εξετάσει, με ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους, εάν οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου μπορούν να υποστηρίξουν τους εφήβους στην αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων.

3.1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα αυτής της έρευνας ήταν τα ακόλουθα:
Με την υλοποίηση βιωματικού προγράμματος με τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου,

- 1) μπορούν οι συμμετέχοντες να μάθουν να αναγνωρίζουν τα έμφυλα στερεότυπα;
- 2) μπορούν να κατανοήσουν πώς αναπαράγονται και εσωτερικεύονται τα έμφυλα στερεότυπα;
- 3) μπορούν να κατανοήσουν την καταπίεση που προκύπτει από τα έμφυλα στερεότυπα;
- 4) ενδυναμώνονται, ώστε να μπορούν να επιλέξουν μη στερεοτυπικές συμπεριφορές για το φύλο τους (εάν το θέλουν);
- 5) ενδυναμώνονται, ώστε να μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή κάποιον άλλο άτομο, όταν αδικείται, υποτιμάται ή κακοποιείται λόγω του φύλου του;

3.1.3 Ερευνητικές Υποθέσεις

Η κύρια ερευνητική υπόθεση είναι ότι οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ικανές να μειώσουν τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι έφηβοι.

Οι επιμέρους ερευνητικές υποθέσεις τις έρευνας διαμορφώνονται ως εξής:
Ένα βιωματικού πρόγραμμα σε εφήβους, με τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου:

- 1) Είναι ικανό να οδηγήσει τους συμμετέχοντες σε συνειδητοποίηση των έμφυλων στερεοτύπων.
- 2) Είναι ικανό να τους οδηγήσει σε κατανόηση του πώς αναπαράγονται και εσωτερικεύονται τα έμφυλα στερεότυπα.
- 3) Είναι ικανό να τους οδηγήσει σε κατανόηση της καταπίεσης που προκύπτει από τα έμφυλα στερεότυπα.
- 4) Είναι ικανό να τους ενδυναμώσει, ώστε να μπορούν να επιλέξουν μη στερεοτυπικές συμπεριφορές για το φύλο τους (εάν το θέλουν).
- 5) Είναι ικανό να τους ενδυναμώσει, ώστε να μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή κάποιο άλλο άτομο, όταν αδικείται, υποτιμάται ή κακοποιείται λόγω του φύλου του.

3.1.4 Ο χώρος και ο χρόνος της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο 15ο Γυμνάσιο Πατρών. Οι συναντήσεις συνέβαιναν σε εβδομαδιαία βάση, τις Παρασκευές. Οι παρεμβάσεις γίνονταν στο Γυμναστήριο του σχολείου, έναν αρκετά ευρύ και ήσυχο χώρο, δίνοντας τη δυνατότητα να δουλεύουν άνετα σε ομάδες και να πραγματοποιούν κινητικές δραστηριότητες.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας υλοποιήθηκαν 12 παρεμβάσεις, διάρκειας 2 ωρών η καθεμία, από το Δεκέμβριο του 2022 έως τον Απρίλιο του 2023. Έγινε διάλειμμα, κατά τη διάρκεια των διακοπών των Χριστουγέννων και του Πάσχα, και επιπλέον χάθηκαν δύο ακόμη Παρασκευές, η μία λόγω σχολικής εκδρομής και η μία λόγω χαμηλής προσέλευσης των μαθητών. Η εμπυχώτρια είχε ορίσει ως κατώτερο όριο, τους 10 συμμετέχοντες, για να πραγματοποιηθεί μια συνάντηση.

3.1.5 Ερευνητικός πληθυσμός

Ο ερευνητικός πληθυσμός ήταν 16 παιδιά, της Β' και της Γ' Γυμνασίου. Τα παιδιά που συμμετείχαν, είχαν δηλώσει ότι θέλουν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα και είχαν φέρει υπεύθυνη δήλωση από τους γονείς τους. Τα παιδιά έμεναν μετά τη λήξη των μαθημάτων της Παρασκευής, δύο επιπλέον ώρες. Το φύλο των συμμετεχόντων της πειραματικής ομάδας ήταν 4 αγόρια (25%) και 12 κορίτσια (75%). Αντίστοιχα, το δείγμα της ομάδας ελέγχου ήταν 15 παιδιά, από τη Β' και Γ' Τάξη του Γυμνασίου, εκ των οποίων τα αγόρια ήταν 7 (46%) και τα κορίτσια ήταν 8 (54%).

3.2 Ερευνητική διαδικασία

3.2.1 Ερευνητική Μέθοδος

Μετά από διερεύνηση των ερευνητικών μεθόδων, επιλέχθηκε η έρευνα - δράσης, ως η καταλληλότερη μέθοδος για την παρούσα εργασία. Σε αυτή τη μορφή έρευνας, ο ερευνητής είναι και αυτός που δρα στην ομάδα που ερευνά. Συμμετέχει ταυτόχρονα με την ιδιότητα του ερευνητή και με την ιδιότητα του εκπαιδευτικού. Συνεργάζεται με όλους τους εμπλεκόμενους στο πεδίο της έρευνας, ώστε να κατανοήσουν, να διερευνήσουν και τελικά να βελτιώσουν τις πρακτικές τους και τις συνθήκες της έρευνας. Επιπλέον, είναι σπειροειδής, αφού μετά από αναστοχασμό, μπορούμε να επαναπροσδιορίσουμε την πορεία και τους στόχους της (Κατσαρού & Τσάφος, 2003).

Η έρευνα δράσης επιτρέπει τον συνδυασμό διαφορετικών μέσων συλλογής δεδομένων, μέσω ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων, αυξάνοντας έτσι την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Οι ποσοτικές έρευνες παράγουν χρήσιμα στοιχεία και αποτελέσματα για κάποιες μετρήσιμες διαστάσεις των φαινομένων υπό μελέτη. Ωστόσο, η πολυεπίπεδη και σύνθετη πραγματικότητα της κοινωνικής ζωής δεν είναι δυνατόν να εξηγηθεί και να αναπαρασταθεί μόνο με αριθμούς (Dullea & Mullender, 1999).

Ακολουθήθηκε διαδικασία ποσοτικού ελέγχου, με ερωτηματολόγιο που έφτιαξε η ερευνήτρια, πριν και μετά την παρέμβαση, στην ομάδα παρέμβασης που παρακολούθησε το πρόγραμμα και στην ομάδα ελέγχου που δεν παρακολούθησε το πρόγραμμα. Η στάση των μαθητών απέναντι στα έμφυλα στερεότυπα αποτελεί την εξαρτημένη μεταβλητή και οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου αποτελούν την ανεξάρτητη μεταβλητή. Για την ποσοτική έρευνα, το ερωτηματολόγιο εξέταζε την εξαρτημένη μεταβλητή, δηλαδή τις αντιλήψεις των μαθητών σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα. Για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ημερολόγιο της ερευνήτριας, τα ημερολόγια των κριτικών φίλων και η συζήτηση μαζί τους και γραπτό υλικό που παράχθηκε από τους συμμετέχοντες.

3.2.2 Σχεδιασμός του προγράμματος

Για την υλοποίηση της έρευνας, σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν 12 παρεμβάσεις, οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στο παράρτημα της εργασίας. Πριν τις παρεμβάσεις δόθηκε σε δύο καθηγήτριες που θα παρακολουθούσαν όλες τις παρεμβάσεις ένα ημερολόγιο. Τους ζητήθηκε να κρατάνε αναλυτικές σημειώσεις κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων και μετά από την κάθε παρέμβαση να γράφουν κάποια σχόλια, παρατηρήσεις, αξιολόγηση για τη διαδικασία της παρέμβασης και την

ανταπόκριση των μαθητών. Μετά από κάθε παρέμβαση, η εμπυχωτρία διάβαζε τα σχόλια των καθηγητριών και τα λάμβανε υπ' όψιν της, ώστε να βελτιώνει και να επαναδιαμορφώνει τις επόμενες συναντήσεις.

Οι ασκήσεις που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται κυρίως από το οπλοστάσιο του A. Boal (Μποάλ, 2013) και από ασκήσεις που έχει διδαχθεί η εμπυχωτρία στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών της και σε πληθώρα θεατρικών σεμιναρίων και μαθημάτων που έχει παρακολουθήσει. Σημαντική έμπνευση αποτέλεσαν σεμινάρια από το “Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση”, ένα σεμινάριο στο Θέατρο του Καταπιεσμένου από τους ιδρυτές των Jana Sanskriti, καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό με δραστηριότητες που προτείνονται από το Πολύχρωμο Σχολείο για τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, στην ενότητα «Ζω καλύτερα – Ευ Ζην - Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση».

Κάθε παρέμβαση ξεκινάει με παιχνίδια γνωριμίας, ενεργοποίησης των αισθήσεων και «απομηχανοποίησης». Ακολουθούν οι κύριες δραστηριότητες, που εστιάζουν στα έμφυλα στερεότυπα, και εφαρμόζονται τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, οι οποίες θα αναφερθούν αναλυτικά στη συνέχεια. Η κάθε παρέμβαση κλείνει με αναστοχασμό ή παιχνίδια αποφόρτισης.

Η δομή των παρεμβάσεων περιελάμβανε θεματικές κατηγορίες, που ήταν σύμφωνες με τις ομάδες ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, στις οποίες αφιερώθηκαν από δύο ή τρεις συναντήσεις στην κάθε μία. Οι βασικές θεματικές κατηγορίες ήταν: 1) Τα έμφυλα στερεότυπα στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, 2) Τα έμφυλα στερεότυπα για την εξωτερική εμφάνιση, 3) Τα έμφυλα στερεότυπα για τα επαγγέλματα & τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού, 4) Τα έμφυλα στερεότυπα στις διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση.

Οι πρώτες τρεις παρεμβάσεις είχαν ως στόχο τη γνωριμία των συμμετεχόντων μεταξύ τους, την εξοικείωσή τους με τις τεχνικές του Θ.τ.Κ., καθώς και την κατανόηση από την εμπυχωτρία του επιπέδου αντίληψής τους σε σχέση με τα έμφυλα στερεότυπα και της άνεσής τους στη δραματική έκφραση. Έγινε εισαγωγή στις μεθόδους του Θ.τ.Κ., εστιάζοντας στα παιχνίδια από το οπλοστάσιο του Boal στην πρώτη παρέμβαση, στις παγωμένες εικόνες και στη δυναμοποίηση στη δεύτερη παρέμβαση, στη δημιουργία αυτοσχεδιασμού και στην ταυτόχρονη δραματουργία στην τρίτη παρέμβαση. Επιπλέον, έγινε εισαγωγή στο θέμα των έμφυλων στερεοτύπων, με στερεοτυπικές παροιμίες/φράσεις, ώστε να μάθουν τη διαφορά κοινωνικού και βιολογικού φύλου και εξετάζοντας τις συνήθειες και τις συμπεριφορές των φύλων σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Οι επόμενες δύο παρεμβάσεις, αφορούσαν στην πρώτη κατηγορία που έχουμε ορίσει, δηλαδή τα έμφυλα στερεότυπα για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των δύο φύλων. Διερευνήθηκαν με βιωματικές ασκήσεις τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των αντρών και των γυναικών, ορίστηκαν υποκειμενικά τα χαρακτηριστικά του “ιδανικού ανθρώπου”, και στη συνέχεια το κάθε παιδί μοιράστηκε και διαπραγματεύτηκε τα χαρακτηριστικά του που δεν ταιριάζουν στα στερεότυπα του φύλου του. Για τα παραπάνω χρησιμοποιήθηκαν αυτοσχεδιαστικοί διάλογοι, παγωμένες

εικόνες, δυναμοποίηση, γράψιμο, δουλειά σε ομάδες και έγινε η πρώτη επαφή με το Θέατρο Φόρουμ. Επιπλέον, έγραψαν σε ομάδες ένα τραγούδι, που εξέφραζε αυτά που θα μπορούσαν να κάνουν ή να είναι, εάν είχαν το αντίθετο φύλο.

Οι επόμενες δύο παρεμβάσεις αφορούσαν στη δεύτερη θεματική ενότητα, δηλαδή των έμφυλων στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση. Εδώ εστιάσαμε σε δύο άξονες: α) ο πρώτος αφορά τη μεγαλύτερη εστίαση της κοινωνίας στην εξωτερική εμφάνιση των γυναικών σε σχέση με την εξωτερική εμφάνιση των αντρών και τις συνέπειες που έχει αυτό, και β) ο δεύτερος αφορά τα πρότυπα ομορφιάς για τους άντρες και τις γυναίκες. Οι παρεμβάσεις σχεδιάστηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε, όσον αφορά τον πρώτο άξονα, αρχικά να συνειδητοποιήσουν τη μεγάλη απόσταση που υπάρχει στο χρόνο που αφιερώνουν οι άντρες και οι γυναίκες και την εξωτερική τους εμφάνιση. Στη συνέχεια, μέσω του παραδείγματος ενός παραμυθιού και μιας αληθινής ιστορίας, είδαμε με ποιους τρόπους τα κορίτσια μαθαίνουν από μικρά να θεωρούν ότι η εξωτερική τους εμφάνιση είναι πολύ σημαντική. Όσον αφορά τον δεύτερο άξονα, διερευνήσαμε τα πρότυπα ομορφιάς στα περιοδικά, τα πρότυπα ομορφιάς σε διαφορετικούς πολιτισμούς, πώς λειτουργούν οι διαφημίσεις και το κέρδος στη βιομηχανία της ομορφιάς. Χρησιμοποιήθηκαν αυτοσχεδιασμοί, τεχνική της αντικατάστασης, τεχνικές του Θεάτρου Εφημερίδα, διάδρομος συνείδησης, φύλλο εργασίας, φωτογραφίες από περιοδικά, από διαφημίσεις και από πρότυπα ομορφιάς διαφορετικών πολιτισμών.

Οι επόμενες δύο παρεμβάσεις πραγματεύονται τα έμφυλα στερεότυπα γύρω από τα επαγγέλματα και τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού. Αρχικά, μέσω έρευνας των παιδιών στον κοινωνικό τους περίγυρο, διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν στερεοτυπικά κοριτσιστικά και αγορίστικά παιχνίδια. Εξερευνήσαμε τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντα που καλλιεργεί το κάθε παιδικό παιχνίδι και τη σύνδεσή τους με τα επαγγέλματα. Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να κάνουν γλυπτά με αφορμή εικόνες ανθρώπων που κάνουν ένα μη-στερεοτυπικό για το φύλο τους επάγγελμα. Στην 9η παρέμβαση, είδαμε βίντεο από διαφημίσεις, που αφορούσαν τα στερεότυπα για τις οικιακές εργασίες και κάναμε Θέατρο Φόρουμ με θέμα το διαμοιρασμό των οικιακών εργασιών σε μια οικογένεια. Επιπλέον, τα παιδιά ζωγράφισαν τα χαρακτηριστικά και τις ικανότητες, που τους αρέσουν πάνω τους.

Στις 3 τελευταίες παρεμβάσεις, επεξεργαστήκαμε τα θέματα των διαπροσωπικών σχέσεων και της συναίνεσης. Σε αυτή την ενότητα αφιερώθηκαν 3 συναντήσεις, καθώς η εμπυχώτρια το θεώρησε πολύ σημαντικό θέμα. Αρχικά, ζωγράφισαν σε ποια σημεία του σώματος δεν θέλουν να τα αγγίζουν χωρίς τη συναίνεσή τους και ορίσαμε τη συναίνεση. Είδαμε μέσα από ένα δρώμενο τις δυσκολίες της συναίνεσης και τη σημασία της μη-λεκτικής επικοινωνίας. Ακολούθησε βιωματικό παιχνίδι, όπου τα παιδιά πειραματίστηκαν σε ασφαλές πλαίσιο με το να εκφράζουν αυτό που θέλουν, να λένε «ναι» ή «όχι» και να διαχειρίζονται το «όχι». Στην επόμενη παρέμβαση, εξετάσαμε τα χαρακτηριστικά της υγιούς και της μη-υγιούς σχέσης, μέσα από θεατρικό δρώμενο με θέμα μια κακοποιητική σχέση εφήβων. Δόθηκε βάρος στην ευθύνη των παρατηρητών,

μέσω τεχνικών του Θεάτρου Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους. Στη 12η παρέμβαση, μέσω δραματικού παιχνιδιού με συμβολικές αλληγορίες, είχαν την ευκαιρία να δοκιμάσουν και θυμηθούν όσα έχουν μάθει για την επίτευξη συναίνεσης. Κλείνοντας τον κύκλο των παρεμβάσεων, δόθηκε χρόνος για αναστοχασμό με ζωγραφική και γράψιμο.

3.2.3 Μέσα συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων, η παρούσα έρευνα χρησιμοποίησε στοιχεία της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας, αξιοποιώντας και συνδυάζοντας διαφορετικά εργαλεία συλλογής δεδομένων, ώστε με τη μέθοδο της τριγωνοποίησης των δεδομένων, να οδηγηθούμε σε πιο αξιόπιστα συμπεράσματα. Η τριγωνοποίηση ορίζεται ως η χρήση δύο ή περισσότερων μεθόδων συλλογής δεδομένων, για την καλύτερη διερεύνηση κάποιας πτυχής της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Είναι μια μέθοδος, που διασφαλίζει την εγκυρότητα και χρησιμοποιείται για να εξηγήσει πιο ολοκληρωμένα την περιπλοκότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς, εξετάζοντάς την από περισσότερες οπτικές γωνίες (Cohen et al., 2007, 141). Εάν τα αποτελέσματα της ποιοτικής και της ποσοτικής έρευνας συγκλίνουν, επιβεβαιώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις και αποδεικνύεται ότι η αλλαγή προέκυψε από το πρόγραμμα παρέμβασης.

3.2.4 Ποσοτικά μέσα συλλογής δεδομένων

Το εργαλείο συλλογής των ποσοτικών δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στην ομάδα της παρέμβασης και στην ομάδα ελέγχου πριν και μετά τις 12 παρεμβάσεις, για να εκτιμηθούν οι αντιλήψεις των εφήβων σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα. Το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας, δημιουργήθηκε από την ερευνήτρια. Αφού μελέτησε τα ήδη υπάρχοντα ερωτηματολόγια, κατέληξε ότι χρειάζεται να δημιουργήσει το δικό της ερωτηματολόγιο, καθώς δεν υπήρχε κάποιο ερωτηματολόγιο που να καλύπτει πλήρως το φάσμα των έμφυλων στερεοτύπων.

Συγκεκριμένα οι αδυναμίες που εντόπισε η εμψυχώτρια σε άλλα ερωτηματολόγια ήταν οι παρακάτω: Πρώτον, σε πολλές ερωτήσεις δεν ήταν ξεκάθαρο εάν οι συμμετέχοντες που απαντούν «Συμφωνώ» φέρουν κάποιο έμφυλο στερεότυπο ή εάν απαντούν ότι αυτή η πρόταση ισχύει σήμερα. Εξηγήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο τον μηχανισμό της αυτοεκπληρούμενης προφητείας και της στερεοτυπικής απειλής, που κάνει ορισμένα έμφυλα στερεότυπα να ισχύουν στατιστικά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι έμφυτα χαρακτηριστικά των γυναικών και των αντρών. Θα παραθέσω ένα παράδειγμα για να γίνει πιο κατανοητό. Στην ερώτηση «Τα αγόρια ενδιαφέρονται περισσότερο για τα αθλήματα από τα κορίτσια», εάν κάποιος απαντήσει θετικά,

μπορούμε να συμπεράνουμε ότι έχει μια ρεαλιστική εικόνα της πραγματικότητας, και όχι ότι φέρει απαραίτητα κάποιο έμφυλο στερεότυπο. Έρευνες έχουν δείξει ότι πράγματι στις περισσότερες κοινωνίες οι άντρες έχουν υψηλότερη συμμετοχή στα αθλήματα από τις γυναίκες (Deaner & Smith, 2012). Μία άλλη ερώτηση, που δεν οδηγεί σε συμπέρασμα για τα έμφυλα στερεότυπα που φέρει ο ερωτηθείς είναι: «Οι κούκλες είναι κοριτσιόστικο παιχνίδι». Η εμψυχώτρια φρόντισε να σχεδιάσει προσεκτικά όλες τις ερωτήσεις με τέτοιο τρόπο, ώστε οι απαντήσεις να οδηγούν σε ξεκάθαρο συμπέρασμα για τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι συμμετέχοντες.

Ένας ακόμη λόγος, που η εμψυχώτρια έφτιαξε το δικό της ερωτηματολόγιο είναι ότι δεν υπήρχε ερωτηματολόγιο που να καλύπτει όλο το φάσμα των έμφυλων στερεοτύπων και των εκφράσεών τους σε όλες τις πτυχές της ζωής. Επιπλέον, τα περισσότερα ερωτηματολόγια αφορούσαν παιδιά του Δημοτικού, ενώ το δείγμα μας είναι παιδιά που βρίσκονται στη Β' και στη Γ' Γυμνασίου.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 78 προτάσεις, που απαντώνται σε κλίμακα των πέντε βαθμών, με 0=διαφωνώ απόλυτα έως 4=συμφωνώ απόλυτα. Για διευκόλυνση, οι ερωτήσεις χωρίστηκαν σε 4 ομάδες, με κάθε ενότητα να αφορά μια διαφορετική κατηγορία έμφυλων στερεοτύπων και να περιλαμβάνει περίπου 20 ερωτήσεις. Οι ομάδες ερωτήσεων ήταν: “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού”, “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας”, “Εξωτερική Εμφάνιση”, και “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση”, με αυτή τη σειρά. Επιπλέον, το κάθε ερωτηματολόγιο είχε τρεις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την ποιοτική έρευνα και ήταν διαφορετικές πριν την παρέμβαση και μετά την παρέμβαση.

Ο δείκτης εσωτερικής συνέπειας Cronbach Alpha είναι $\alpha=0.844$ για το ερωτηματολόγιο. Αυτή η υψηλή εσωτερική συνέπεια καταδεικνύει ότι οι ερωτήσεις διακρίνονται από συνοχή και αξιολογείται ως δείκτης δομικής εγκυρότητας του ερωτηματολογίου.

3.2.5 Ποιοτικά μέσα συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων επιλέχθηκε η συμμετοχική παρατήρηση, τα ημερολόγια των δύο κριτικών φίλων καθώς και γραπτά τεκμήρια που έχουν παραχθεί από τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα. Αυτές οι τρεις πηγές συλλογής δεδομένων κυκλώνουν το ερευνητικό πρόγραμμα, χρησιμοποιώντας υλικό από όλα τα μέρη που βρίσκονταν παρόντα στο πεδίο της έρευνας (ερευνητρια, κριτικοί φίλοι και συμμετέχοντες στην ομάδα παρέμβασης).

Στη συμμετοχική παρατήρηση (participatant observation) ο ερευνητής αφενός παρατηρεί τα μελετώμενα άτομα και αφετέρου αλληλεπιδρά μαζί τους στον χώρο διεξαγωγής της έρευνας. Επομένως, λειτουργεί τόσο ως παρατηρητής, όσο και ως συμμετέχων. Η ημι-δομημένη παρατήρηση είναι η μορφή παρατήρησης που χρησιμοποιήθηκε εδώ, δηλαδή ορίστηκαν άξονες παρατήρησης από την αρχή, αλλά η

ερευνήτρια συγκέντρωνε όλα τα δεδομένα που της έκαναν εντύπωση ή μπορεί να παρουσίαζαν κάποιο ενδιαφέρον, ακόμη και αν αυτά δεν ανήκαν στους προκαθορισμένους άξονες παρατήρησης. Η ερευνήτρια κρατούσε σημειώσεις κατά τη διάρκεια της παρέμβασης, όποτε ήταν δυνατόν, καταγράφοντας τις αυθόρμητες αντιδράσεις των εφήβων, τα σχόλια, τις συζητήσεις μεταξύ τους, καθώς και της μη λεκτικές εκφράσεις των συναισθημάτων των συμμετεχόντων. Αμέσως μετά από κάθε παρέμβαση, η ερευνήτρια έγραφε ημερολόγιο, με παρατηρήσεις, αυτοαξιολόγηση και σχόλια.

Στο χώρο των παρεμβάσεων, εκτός από την ερευνήτρια και τους συμμετέχοντες της ομάδας παρέμβασης, βρίσκονταν και δύο καθηγήτριες των παιδιών, που λειτούργησαν στην έρευνα ως κριτικοί φίλοι. Σε μια έρευνα δράσης, ο κριτικός φίλος παίζει σημαντικό ρόλο, συνεισφέροντας στην έρευνα με την «κριτική» του ματιά και προσδίδοντας μεγαλύτερη εγκυρότητα στα αποτελέσματα της έρευνας. Δεν επιδιώκει να επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα του ερευνητή, αλλά να θέτει κριτικά ερωτήματα, να αναδεικνύει τους προβληματισμούς και να εμπλουτίζει τον αναστοχασμό μέσα από τη δική του οπτική (Κατσαρού & Τσάφος, 2003). Στην παρούσα έρευνα, η παρατήρηση των δυο κριτικών φίλων ήταν ημιδομημένη, δηλαδή είχαν δοθεί κάποιοι βασικοί άξονες παρατήρησης, επιτρέποντας στους κριτικούς φίλους να αποκλίνουν από αυτούς. Κρατούσαν σημειώσεις κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων και έγραφαν ημερολόγιο μετά από κάθε παρέμβαση.

Τέλος, χρησιμοποιήθηκε γραπτό υλικό απευθείας από τους συμμετέχοντες. Αυτό ήταν τα φύλλα αξιολόγησης, δηλαδή ερωτηματολόγια με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Δίνονταν μετά από κάθε κατηγορία των έμφυλων στερεοτύπων, καθώς και στην αρχή και στο τέλος του προγράμματος. Αποσκοπούσαν αφενός στην αξιολόγηση των παρεμβάσεων με σκοπό τη συνεχή βελτίωσή τους, και αφετέρου στο να βοηθήσουν τους συμμετέχοντες να συνειδητοποιήσουν και να θυμηθούν όσα έχουν μάθει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Τα ποσοτικά αποτελέσματα της έρευνας

Όπως αναφέραμε προηγουμένως, το εργαλείο για τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων είναι το ερωτηματολόγιο, που δημιουργήθηκε εξ' ολοκλήρου από την ερευνήτρια. Έχει στο σύνολο 78 ερωτήσεις και χωρίζεται σε 4 Ομάδες Ερωτήσεων, με βάση τις κατηγορίες των έμφυλων στερεοτύπων: “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού” με 19 ερωτήσεις, “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας” με 19 ερωτήσεις, “Εξωτερική Εμφάνιση” με 18 ερωτήσεις και “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση” με 22 ερωτήσεις.

Οι προτάσεις του ερωτηματολογίου είναι κλειστού τύπου και απαντώνται σε κλίμακα Likert των πέντε βαθμών, από 0=“Διαφωνώ απόλυτα” έως 4=“Συμφωνώ απόλυτα”. Στις περισσότερες προτάσεις, το 4 σήμαινε ότι ο ερωτηθείς φέρει μια στερεοτυπική αντίληψη και το 0 σήμαινε ότι δεν έχει στερεοτυπική αντίληψη. Αντίστροφα λειτουργούσαν: η πρόταση 18 από την Ομάδα Α, οι προτάσεις 5, 6, 9 και 11 από την Ομάδα Γ.

Στο ερωτηματολόγιο, υπήρχαν επιπλέον έξι ζευγάρια ερωτήσεων διασταύρωσης (cross-check). Οι ερωτήσεις διασταύρωσης περιλάμβαναν μία ερώτηση με στερεοτυπική αντίληψη (πχ. “Η μητέρα σε μια οικογένεια χρειάζεται οπωσδήποτε να ξέρει να μαγειρεύει, ενώ ο πατέρας όχι απαραίτητα”) και μια ερώτηση για διασταύρωση (πχ. “Ο πατέρας σε μια οικογένεια χρειάζεται οπωσδήποτε να ξέρει να μαγειρεύει, ενώ η μητέρα όχι απαραίτητα”). Οι ερωτήσεις αυτές ήταν: ερ.9 - ερ.17 από την Ομάδα Α και ερ.7 - ερ.12, ερ.13 - ερ.18, ερ.11 -ερ.20, ερ.9 -ερ.21, ερ.8 - ερ.22 από την Ομάδα Δ, με την πρώτη ερώτηση κάθε ζευγαριού να εκφράζει τη στερεοτυπική αντίληψη.

Για τη συλλογή των ποσοτικών δεδομένων, 16 μαθητές από την πειραματική ομάδα και 15 μαθητές από την ομάδα ελέγχου, συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, πριν και μετά την παρέμβαση. Ακολούθησε η στατιστική τους ανάλυση και επεξεργασία με το στατιστικό λογισμικό πρόγραμμα SPSS 26, για την πειραματική ομάδα και για την ομάδα ελέγχου.

4.1.1 Έλεγχος εγκυρότητας και αξιοπιστίας

Προκειμένου να διαπιστωθεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου, έγινε έλεγχος εγκυρότητας μέσω ανάλυσης παραγόντων και στη συνέχεια εξετάστηκε η εσωτερική συνέπεια των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, με τον συντελεστή αξιοπιστίας Cronbach's alpha. Το ερωτηματολόγιο αποδείχτηκε ότι έχει

υψηλή εγκυρότητα και υψηλό δείκτη αξιοπιστίας.

Έλεγχος εγκυρότητας

Ο κεντρικός στόχος της ανάλυσης παραγόντων (Factor Analysis) είναι να χωρίσουμε το σύνολο των μεταβλητών σε ομάδες, ώστε να ξεχωρίσουμε τις μεταβλητές που συσχετίζονται με υψηλό βαθμό συσχέτισης από αυτές που εμφανίζουν χαμηλή συσχέτιση. Βασική προϋπόθεση για να προχωρήσουμε σε διερευνητική ανάλυση παραγόντων είναι το ικανό μέγεθος του δείγματός μας ($N > 100$). Το ερευνητικό δείγμα στην πειραματική ομάδα και στην ομάδα ελέγχου είναι αρκετά μικρό ($N = 15$), άρα δεν πληρείται η παραπάνω προϋπόθεση.

Από την ανάλυση παραγόντων (Factor Analysis) προέκυψαν 78 διαφορετικοί παράγοντες (όσες και οι μεταβλητές του ερωτηματολογίου), αλλά ως πιο σημαντικοί επιλέχθηκαν οι 13 πρώτοι. Οι 13 αυτοί παράγοντες είναι ικανοί να εξηγήσουν το σύνολο (100%) της συνολικής διακύμανσης.

Τα αποτελέσματα είναι σχεδόν ίδια και στην ομάδα ελέγχου. Από την ανάλυση παραγόντων προέκυψαν 78 διαφορετικοί παράγοντες (όσες και οι μεταβλητές του ερωτηματολογίου), αλλά ως πιο σημαντικοί επιλέχθηκαν οι 12 πρώτοι. Οι 12 αυτοί παράγοντες εξηγούν το 98,78% της συνολικής διακύμανσης.

Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης παραγόντων στην πειραματική ομάδα και στην ομάδα ελέγχου προκύπτει ότι το εργαλείο είναι εξαιρετικά έγκυρο.

Έλεγχος αξιοπιστίας

Για την πειραματική ομάδα ο συντελεστής αξιοπιστίας είναι $\alpha = 0.844$ και για την ομάδα ελέγχου είναι $\alpha = 0.863$. Ένα εργαλείο θεωρείται αξιόπιστο όταν οι τιμές του δείκτη Cronbach's Alpha είναι υψηλότερες από 0,70. Άρα, το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι πολύ αξιόπιστο.

Πιο αναλυτικά, βλέπουμε για την πειραματική ομάδα:

Cronbach's Alpha	N of Items
,844	166

Η τιμή 0,844 δείχνει μια πολύ καλή αξιοπιστία για τις προτάσεις του εργαλείου, επομένως θεωρούμε ότι εμφανίζει ισχυρή εσωτερική συνέπεια.

Αντίστοιχα, για την ομάδα ελέγχου:

Cronbach's Alpha	N of Items
,863	84

Η τιμή 0,863 δείχνει μια εξίσου πολύ υψηλή αξιοπιστία για τις προτάσεις του εργαλείου, επομένως θεωρούμε ότι εμφανίζει ισχυρή εσωτερική και στην ομάδα ελέγχου.

4.1.2 Μέτρα Κεντρικής Τάσης

Για να διαπιστώσουμε αν βελτιώθηκαν οι αντιλήψεις των μαθητών της Β' και Γ' Γυμνασίου, σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα, εντοπίσαμε τις διαφορές μεταξύ των απαντήσεων της πειραματικής ομάδας και της ομάδας ελέγχου, πριν και μετά την παρέμβαση. Αρχικά, αθροίσαμε τις απαντήσεις (από “Διαφωνώ απόλυτα” = 0 έως “Συμφωνώ απόλυτα” = 4) από τις απαντήσεις κάθε ερωτηματολογίου, βρίσκοντας το συνολικό σκορ. Υπολογίζουμε το μέσο όρο, τη διάμεσο και το εύρος των τιμών από τα συνολικά σκορ σε κάθε κατηγορία στερεοτύπων και για όλο το ερωτηματολόγιο. Θα εξετάσουμε τις 4 Ομάδες Ερωτήσεων του Ερωτηματολογίου ξεχωριστά, οι οποίες είναι: “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού”, “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας”, “Εξωτερική Εμφάνιση” και “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση”. Η ίδια διαδικασία γίνεται για τα 16 ερωτηματολόγια της πειραματικής ομάδας πριν την παρέμβαση και μετά την παρέμβαση, καθώς και για τα 15 ερωτηματολόγια της ομάδας ελέγχου, πριν και μετά την παρέμβαση.

Όπως φαίνεται και στους παρακάτω πίνακες, στην πειραματική ομάδα, ο συνολικός μέσος όρος μειώθηκε πολύ, από 77.7 πριν την παρέμβαση κατέβηκε στο 38, που δείχνει μεγάλη μείωση στα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι συμμετέχοντες. Επιπλέον, ο μέσος όρος μειώθηκε και σε καθεμία από τις επιμέρους κατηγορίες των στερεοτύπων.

Όσον αφορά στην ομάδα ελέγχου, έχει ενδιαφέρον ότι ο συνολικός μέσος όρος πριν την παρέμβαση ήταν 78, δηλαδή σχεδόν ίσος με το μέσο όρο της πειραματικής ομάδας πριν την παρέμβαση. Μετά την παρέμβαση παρατηρήθηκε μια μικρή αύξηση στο συνολικό μέσο όρο, στο 96.3.

Ως εκ τούτου, προέκυψαν οι παρακάτω πίνακες:

Πειραματική Ομάδα

	ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ					ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ				
	Επαγγέλματα & Ασχολίες Ενός και Εκτός Σπτιού	Χαρακτηριστικά Προσωπότητας	Εξωτερική Εμφάνιση	Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναινεση	Σύνολο του ερωτηματολογίου	Επαγγέλματα & Ασχολίες Ενός και Εκτός Σπτιού	Χαρακτηριστικά Προσωπότητας	Εξωτερική Εμφάνιση	Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναινεση	Σύνολο του ερωτηματολογίου
Μέσος όρος	17,25	18,4	16,1	25,8	77,7	10,4	9,4	9,06	9,1	38
Διάμεσος	14	15,5	15	26,5	69,5	6	5,5	7	5	24
Εύρος τιμών	36	42	27	48	138	29	29	28	30	112
Ελάχιστη τιμή	1	2	4	8	18	0	0	0	0	4
Μέγιστη τιμή	37	44	31	56	156	29	29	28	30	116

Ομάδα Ελέγχου

	ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ					ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ				
	Επαγγέλματα & Ασχολίες Ενός και Εκτός Σπτιού	Χαρακτηριστικά Προσωπότητας	Εξωτερική Εμφάνιση	Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναινεση	Σύνολο του ερωτηματολογίου	Επαγγέλματα & Ασχολίες Ενός και Εκτός Σπτιού	Χαρακτηριστικά Προσωπότητας	Εξωτερική Εμφάνιση	Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναινεση	Σύνολο του ερωτηματολογίου
Μέσος όρος	19,07	16,13	24,3	18,5	78	24,13	27,8	20,1	24,3	96,3
Διάμεσος	22	19	24	19	87	23	29	23	25	104
Εύρος τιμών	32	27	16	43	106	43	30	39	48	116
Ελάχιστη τιμή	2	3	16	2	30	6	14	3	2	35
Μέγιστη τιμή	34	30	32	45	136	49	44	42	50	151

4.1.3. Τεστ Κανονικότητας

Για δείγματα $N < 50$, ελέγχουμε την κανονικότητα, βάσει του τεστ Shapiro-Wilk. Οι υποθέσεις σχετικά με τον έλεγχο κανονικότητας είναι οι εξής:

H_0 : Η κατανομή της πειραματικής ομάδας πριν και μετά την παρέμβαση δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντικές διαφορές από την κανονική κατανομή.

H_e : Η κατανομή της πειραματικής ομάδας πριν και μετά την παρέμβαση εκπαιδευτικού δράματος παρουσιάζει στατιστικά σημαντικές διαφορές από την κανονική κατανομή.

Πειραματική Ομάδα

	Tests of Normality					
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
TotalScoresPrin	,182	16	,161	,917	16	,151
TotalScoresMeta	,244	16	,012	,849	16	,013

a. Lilliefors Significance Correction

Στην περίπτωση της πειραματικής ομάδας, πριν την παρέμβαση οι τιμές είναι $0,151 > 0,05$. Οπότε, γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε ότι τα δεδομένα μας ακολουθούν την κανονική κατανομή.

Άρα, στην περίπτωση αυτή, προχωράμε σε παραμετρικούς ελέγχους.

Δεν συμβαίνει το ίδιο, όμως και με τα δεδομένα μετά την παρέμβαση, όπου ο δείκτης σημαντικότητας είναι $0,013 < 0,05$. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι σε αυτήν την περίπτωση απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση (H_0) και αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_e), η οποία υποστηρίζει ότι τα δεδομένα μας δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή. Άρα, στην περίπτωση αυτή, προχωράμε σε μη παραμετρικούς ελέγχους.

Ομάδα Ελέγχου

	Tests of Normality					
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
TotalScoresPrin	,205	15	,091	,901	15	,100
TotalScoresMeta	,191	15	,146	,885	15	,057

a. Lilliefors Significance Correction

Στην εφαρμογή του τεστ κανονικότητας στην ομάδα ελέγχου, εμφανίζονται τιμές μεγαλύτερες του 0,005 (0,1 και 0,57). Ως εκ τούτου, τα δεδομένα μας εδώ εμφανίζουν κανονική κατανομή.

Καταλήγουμε, λοιπόν στο γενικό συμπέρασμα ότι μπορούμε να συνεχίσουμε μόνο με παραμετρικούς ελέγχους, εφόσον τα δείγματά μας ακολουθούν κανονική κατανομή.

4.1.4. Παραμετρικοί Έλεγχοι

Για να διαπιστώσουμε αν η διαφορά που βρέθηκε στους μέσους όρους, πριν και μετά την παρέμβαση, αποτελεί ένα στατιστικά σημαντικό εύρημα, χρησιμοποιήσαμε τον παραμετρικό έλεγχο t για εξαρτημένα δείγματα (paired samples t-test), εφόσον ικανοποιήθηκε η προϋπόθεση της κανονικότητας. Η ίδια διαδικασία πραγματοποιήθηκε για την πειραματική ομάδα και για την ομάδα ελέγχου.

A. Πειραματική Ομάδα

Ομάδα Ερωτήσεων A: “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού”

Όσον αφορά στην πειραματική ομάδα οι υποθέσεις μας ήταν η εξής:

H_0 : Δε διαφέρει ο μέσος όρος των απαντήσεων αναφορικά με ερωτήσεις που σχετίζονται με τα επαγγέλματα και τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού πριν και μετά την παρέμβαση.

H_e : Διαφέρει ο μέσος όρος των απαντήσεων αναφορικά με ερωτήσεις που σχετίζονται με τα επαγγέλματα και τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού πριν και μετά την παρέμβαση.

Επιλέγουμε επίπεδο σημαντικότητας το 5%. Η υπόθεση H_0 επιβεβαιώνεται όταν $p > 0,05$, ενώ η υπόθεση H_e επιβεβαιώνεται όταν $p < 0,05$.

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences							One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference					
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreAformPrin - TotalScoreAformMeta	6,87500	13,22056	3,30514	-,16974	13,91974	2,080	15	,028	,055

Το αποτέλεσμα του πίνακα ($p = 0,055 > 0,05$), αν και οριακό, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αναφορικά με την πρώτη ομάδα ερωτήσεων του εργαλείου

(Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού) δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά της ποσοτικής μεταβλητής πριν και μετά την παρέμβαση που υλοποιήθηκε, αποδεχόμενοι τη μηδενική υπόθεση (H_0).

Ομάδα Ερωτήσεων Β: Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences							One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference					
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreBformPrin - TotalScoreBformMeta	9,00000	16,76504	4,19126	,06654	17,93346	2,147	15	,024	,049

Αντιθέτως, ο έλεγχος ισότητας μέσω των απαντήσεων στη δεύτερη ομάδα ερωτήσεων, πριν και μετά την παρέμβαση, καταδεικνύει, αν και οριακή, στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,049 < 0,05$). Συνεπώς, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι στη συγκεκριμένη ομάδα ερωτήσεων η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε επηρέασε τις απαντήσεις των μαθητών.

Ομάδα Ερωτήσεων Γ: Εξωτερική εμφάνιση

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences							One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference					
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreCformPrin - TotalScoreCformMeta	7,06250	12,56699	3,14175	,36603	13,75897	2,248	15	,020	,040

Ο έλεγχος ισότητας μέσω των απαντήσεων στην τρίτη Ομάδα Ερωτήσεων, πριν και μετά την παρέμβαση, καταδεικνύει στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,04 < 0,05$). Συνεπώς, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι στη συγκεκριμένη ομάδα ερωτήσεων η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε επηρέασε τις απαντήσεις των μαθητών.

Ομάδα Ερωτήσεων Δ: Διαπροσωπικές σχέσεις & συναίνεση

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences							One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference					
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreDformPrin - TotalScoreDformMeta	16,75000	18,36482	4,59121	6,96408	26,53592	3,648	15	,001	,002

Στην τέταρτη Ομάδα Ερωτήσεων, ο έλεγχος ισότητας μέσω των μεταξύν των απαντήσεων, πριν και μετά την παρέμβαση, καταδεικνύνει στατιστικά την πλέον σημαντική διαφορά ($p = 0,002 < 0,05$). Επομένως, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στη συγκεκριμένη ομάδα ερωτήσεων η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε επηρέασε καθοριστικά τις απαντήσεις των μαθητών.

Συνολικό Σκορ της πειραματικής ομάδας

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences							One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference					
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScores Prin - TotalScores Meta	39,68750	58,30005	14,57501	8,62160	70,75340	2,723	15	,008	,016

Στην περίπτωση του συνολικού αθροίσματος των απαντήσεων του εργαλείου, παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά πριν και μετά την παρέμβαση ($p=0,016 < 0,05$). Συμπερασματικά, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε επηρέασε το σύνολο των απαντήσεων των μαθητών στο ερωτηματολόγιο.

B. Ομάδα Ελέγχου

Ομάδα Ερωτήσεων A: Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences			95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreAformPrin - TotalScoreAformMeta	-5,067	13,052	3,370	-12,295	2,161	-1,503	14	,077	,155

Στην περίπτωση της ομάδας ελέγχου, δεν πραγματοποιήθηκε καμία παρέμβαση από την ερευνήτρια και το μόνο που μεσολάβησε μεταξύ των μετρήσεων πριν και μετά, ήταν ο παράγοντας χρόνος. Από τον πίνακα φαίνεται ότι στην πρώτη Ομάδα Ερωτήσεων, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση στις μετρήσεις πριν και μετά ($p = 0,155 > 0,05$).

Ομάδα Ερωτήσεων B: Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας

		Paired Samples Test					t	df	Significance	
		Paired Differences			95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreBformPrin - TotalScoreBformMeta	-11,600	12,955	3,345	-18,774	-4,426	-3,468	14	,002	,004

Αντιθέτως, δεν συμβαίνει το ίδιο στη σύγκριση των μέσων όρων του συνολικού σκορ της δεύτερης Ομάδας Ερωτήσεων του εργαλείου μέτρησης, καθώς εδώ παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση στις απαντήσεις, πριν και μετά ($p = 0,004 < 0,05$). Αυτό σημαίνει ότι ο παράγων χρόνος δείχνει να επηρέασε τις απαντήσεις των μαθητών, όσον αφορά την ενότητα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας.

Ομάδα Ερωτήσεων Γ: Εξωτερική εμφάνιση

		Paired Differences					t	df	Significance	
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreCformPrin - TotalScoreCformMeta	4,13333	11,38211	2,93885	-2,16987	10,43653	1,406	14	,091	,181

Ομάδα Ερωτήσεων Δ: Διαπροσωπικές σχέσεις & συναίνεση

		Paired Differences					t	df	Significance	
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoreDformPrin - TotalScoreDformMeta	-5,86667	13,37304	3,45290	-13,27241	1,53907	-1,699	14	,056	,111

Στην τρίτη και την τέταρτη ομάδα απαντήσεων, όπως συνέβη και στην πρώτη, δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,181 > 0,05$ και $p = 0,111 > 0,05$, αντιστοίχως). Εδώ το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο παράγων χρόνος δεν επηρεάζει τις απαντήσεις των μαθητών.

Συνολικό Σκορ της ομάδας ελέγχου

		Paired Differences					t	df	Significance	
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
					Lower	Upper				
Pair 1	TotalScoresPrin - TotalScoresMeta	-18,40000	42,17108	10,88853	-41,75357	4,95357	-1,690	14	,057	,113

Στην περίπτωση του συνολικού αθροίσματος (total score) των απαντήσεων στο σύνολο των ερωτήσεων του εργαλείου, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,113 > 0,05$). Το αποτέλεσμα είναι αναμενόμενο, εφόσον, στο δείγμα της ομάδας ελέγχου δεν υπήρξε παρέμβαση, αλλά μεσολάβησε μόνο μια χρονική απόσταση, μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης συμπλήρωσης των απαντήσεων από τους μαθητές.

Μπορούμε, λοιπόν, βάσει αποτελεσμάτων να εξαγάγουμε το συμπέρασμα ο παράγων χρόνος δεν φαίνεται να επηρεάζει τις απαντήσεις των μαθητών όσον αφορά το σύνολο του εργαλείου μέτρησης, με εξαίρεση τη δεύτερη ομάδα ερωτήσεων (“Χαρακτηριστικά προσωπικότητας”).

4.1.5 Συμπεράσματα ποσοτικής έρευνας

Από το σύνολο των αποτελεσμάτων, αρχικά συμπεραίνουμε ότι το ερωτηματολόγιο, που δημιούργησε εξ’ ολοκλήρου η ερευνήτρια, αποτελεί ένα εργαλείο με υψηλή εγκυρότητα και υψηλή αξιοπιστία (Cronbach’s Alpha = 0,844). Είναι ένα έγκυρο και αξιόπιστο ποσοτικό εργαλείο, που μετράει τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι συμμετέχοντες, και είναι σχεδιασμένο για εφήβους.

Από τους μέσους όρους πριν και μετά την παρέμβαση, προέκυψε ξεκάθαρο συμπέρασμα ότι τα έμφυλα στερεότυπα που φέρουν οι συμμετέχοντες της πειραματικής ομάδας μειώθηκαν, αφού ο συνολικός μέσος όρος των απαντήσεων μειώθηκε σχεδόν στο μισό μετά την παρέμβαση. Να σημειώσουμε ότι ο μέσος όρος μειώθηκε περίπου στο μισό, σε κάθε επιμέρους κατηγορία έμφυλων στερεοτύπων, με εξαίρεση την κατηγορία “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση” στην οποία ο μέσος όρος μειώθηκε περίπου στο $\frac{1}{3}$. Αντίθετα, ο συνολικός μέσος όρος της ομάδας ελέγχου αυξήθηκε ελάχιστα με την πάροδο του χρόνου, στο σύνολο του ερωτηματολογίου, αλλά και σε κάθε επιμέρους κατηγορία.

Από τους παραμετρικούς ελέγχους, πρόκυψε το συμπέρασμα ότι η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε επηρέασε το σύνολο των απαντήσεων των μαθητών στο ερωτηματολόγιο, διότι υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά πριν και μετά την παρέμβαση ($p=0,016 < 0,05$), στην πειραματική ομάδα. Σύμφωνα με τον δείκτη στατιστικής σημαντικότητας, η παρέμβαση επηρέασε πιο καθοριστικά στην κατηγορία «Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναίνεση». Επηρέασε, επίσης, τις αντιλήψεις των μαθητών στην κατηγορία «Εξωτερική Εμφάνιση» και «Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας». Ωστόσο, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στην κατηγορία «Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού». Αντιθέτως, στην ομάδα ελέγχου, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στο σύνολο του ερωτηματολογίου, πριν και μετά την παρέμβαση ($p = 0,113 > 0,05$), επιβεβαιώνοντας ότι η αλλαγή των αντιλήψεων των μαθητών οφείλεται στην παρέμβαση της ερευνήτριας.

Από τις ερωτήσεις διασταύρωσης δεν προέκυψε κανένα αποτέλεσμα από τις απαντήσεις της πειραματικής ομάδας ή της ομάδας ελέγχου, πριν και μετά την παρέμβαση. Επίσης, φάνηκε ότι το φύλο δεν έπαιξε σημαντικό ρόλο στις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Από την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων, προκύπτει ότι οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι αποτελεσματικές ως προς την αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων σε εφήβους.

4.2 Ανάλυση ποιοτικών ευρημάτων

Τα ποιοτικά ευρήματα της έρευνας προέκυψαν μετά την επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων από: α) το ημερολόγιο και τις σημειώσεις της ερευνήτριας, β) τα ημερολόγια των κριτικών φίλων και τις συζητήσεις μετά από κάθε παρέμβαση, γ) τα γραπτά τεκμήρια (φύλλα αξιολόγησης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου) των συμμετεχόντων. Στη συνέχεια, αναλύθηκαν με την τεχνική της θεματικής ανάλυσης. Η θεματική ανάλυση εστιάζει στην εύρεση νοηματικών μοτίβων στα ποιοτικά δεδομένα και επιχειρεί να διεισδύσει κάτω από την επιφάνεια των δεδομένων, ώστε να κατανοήσει τη σημασία τους. *«Είναι μια μέθοδος που λειτουργεί αναδεικνύοντας την πραγματικότητα, και ταυτόχρονα αποκαλύπτοντας τι βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της πραγματικότητας»* (Braun & Clarke, 2011, 77-101). Οι θεματικές ενότητες ανάλυσης επιλέχθηκαν, λαμβάνοντας υπ' όψη τα ερευνητικά ερωτήματα, ώστε να μας οδηγήσουν σε συμπεράσματα σχετικά με την επιβεβαίωση των ερευνητικών ερωτημάτων ή μη, και ήταν οι ακόλουθες: η αναγνώριση των έμφυλων στερεοτύπων και του τρόπου που δημιουργούνται, η συνειδητοποίηση των επιπτώσεων των έμφυλων στερεοτύπων στις ζωές των γυναικών και των αντρών και τέλος η ενδυνάμωση των συμμετεχόντων.

Δυσκολίες & Προκλήσεις

Από τις τρεις εισαγωγικές παρεμβάσεις, παρατηρήθηκε από την ερευνήτρια ένα φαινόμενο αντιφατικών δεδομένων σχετικά με το κατά πόσο οι μαθητές έφεραν έμφυλα στερεότυπα. Θα παραθέσω μερικά παραδείγματα, ώστε να γίνει πιο ξεκάθαρο αυτό το φαινόμενο, το οποίο αποτέλεσε τη μεγαλύτερη πρόκληση σε αυτή την εργασία. Στην 3η παρέμβαση, η εμπυχωτρία διάβαζε δυνατά προτάσεις από συνήθειες σε άλλους πολιτισμούς. Στην πρόταση «Στη Σαουδική Αραβία, η σωματική επαφή μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι πολύ συνηθισμένη. Οι άντρες αγκαλιάζονται συχνά και κρατιούνται χέρι-χέρι, όταν κάθονται ή περπατούν, ως ένδειξη φιλίας» και στην πρόταση «Μέχρι το 1960-70, στο Βέλγιο το κοριτσιόστικο χρώμα ήταν το μπλε και το αγορίστικο χρώμα ήταν το ροζ. Τα γαλάζια ρούχα που φορούσαν οι γυναίκες συμβόλιζαν την καθαρότητα και την αγνότητα, ενώ τα ροζ που φορούσαν οι άντρες

συμβόλιζε το πάθος», άρχισαν να γελάνε κοροϊδευτικά στην ιδέα των αντρών που κρατιούνται χέρι-χέρι ή φοράνε ροζ. Ωστόσο, στις προτάσεις «Οι άντρες ελκύονται ερωτικά μόνο από γυναίκες» και «Οι άντρες δε φοράνε ροζ ρούχα ή φούστες» αποφάνθηκαν ομόφωνα και με σιγουριά ότι αποτελούν χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου και ότι δεν είναι σωστά. Αυτές οι δύο στάσεις δείχνουν ότι υπάρχει σύγκρουση μεταξύ αυτών που λένε ότι πιστεύουν και αυτών που διαφαίνονται από τις αυθόρμητες μη-λεκτικές αντιδράσεις τους.

Άλλο παράδειγμα, συνέβη στη 2η παρέμβαση, όταν κάναμε παγωμένες εικόνες, με αφορμή στερεοτυπικές παροιμίες και φράσεις. Όταν οι μαθητές διάβασαν τις φράσεις άρχισαν να φωνάζουν ότι αυτά τα στερεότυπα είναι ξεπερασμένα: «*Ποιος τα πιστεύει αυτά κυρία, τη σήμερα ημέραν;*». Όμως όταν ξεκίνησαν να τα συζητάνε στις ομάδες τους, παρατηρήθηκαν διαφωνίες, ειδικά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Σχετικά με την παροιμία «Ο άντρας είναι η κολόνα του σπιτιού», ένα αγόρι έλεγε «*Μπορεί να είναι η κολόνα του σπιτιού, αλλά να είναι καλό πρότυπο, όχι κακό!*» και ένα κορίτσι του απαντούσε εμφανώς ενοχλημένο «*Και γιατί να είναι ο άντρας η κολόνα; Εμένα οι γονείς μου είναι χωρισμένοι και η μαμά μου κρατάει το σπίτι!*». Στις παγωμένες εικόνες έμπαιναν πρόθυμα σε ρόλο καταπιεσμένου ή καταπιεστή και κρατούσαν το ρόλο τους όσο διαρκούσε η δυναμοποίηση, εκτός από μια φορά. Ένα αγόρι είχε τον ρόλο του άντρα που είχε εσωτερικεύσει το στερεότυπο «Οι άντρες δεν πονάνε και αν πονάνε δεν το δείχνουν» και η εμπυχωτρία ρώτησε το κοινό πώς πιστεύουν ότι νιώθει ο άντρας που δε δείχνει ότι πονάει. Απάντησαν ότι καταπιέζεται, στενοχωριέται και φοβάται μην τον πουν ευαίσθητο. Τότε το αγόρι από την παγωμένη εικόνα φώναξε «*Ναι σιγά που χέστηκα!*». Η ανάγκη του να αρνηθεί τα δύσκολα συναισθήματα του ρόλου του και να παραμείνει «σκληρός», απέδειξε την ισχύ του έμφυλου στερεοτύπου που αποτυπώνει η παροιμία.

Το φαινόμενο αυτό συνεχίστηκε, και μετά τις εισαγωγικές συναντήσεις. Εμφανιζόταν συνήθως στην αρχή κάθε νέας κατηγορίας έμφυλων στερεοτύπων. Στην κατηγορία των στερεοτύπων για τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού, είδαμε το βίντεο από τη διαφήμιση της εταιρείας «Γερμανός». Στο βίντεο, όταν ο σύζυγος βλέπει ότι η γυναίκα του έχει φτιάξει μπάμιες, θυμώνει, χτυπάει το χέρι του στο τραπέζι και της φωνάζει «*Σήκω πάνω! Σήκω πάνω ρε!*». Ένα κορίτσι σχολίασε «*Ανμίλαγε έτσι σήμερα, θα του έριχνε η άλλη μια ξανάστροφη*» και κάποια παιδιά συμφώνησαν μαζί της. Ωστόσο, όταν κλήθηκαν να πάρουν τους ρόλους της διαφήμισης και στη συνέχεια να αντικαταστήσουν τη γυναίκα, κανένα παιδί, ούτε το κορίτσι που είχε κάνει το σχόλιο, δεν αντέδρασε και δε σχολίασε την επιθετικότητα του άντρα. Συνήθως απαντούσαν ήρεμα και απολογητικά: «*Μα μου είχες πει να φτιάξω μπάμιες χθες*» ή «*Νόμιζα ότι σου αρέσουν οι μπάμιες*», αποδεικνύοντας ότι το αρχικό σχόλιο του κοριτσιού αφορούσε την ιδέα τους για την πραγματικότητα και όχι αυτό που πραγματικά ισχύει ή που νιώθουν.

Στην ίδια κατηγορία στερεοτύπων, όταν κάναμε το δρώμενο με τους παραδοσιακούς ρόλους στο διαμοιρασμό των οικιακών εργασιών, αρχικά αποφάνθηκαν, σχεδόν ομόφωνα, ότι δεν τους ήταν οικείο αυτό το σενάριο και ότι στις

οικογένειες που γνωρίζουν υπάρχει ισότητα στην ανάληψη οικιακών εργασιών και στη φροντίδα των παιδιών. Όμως στη συνέχεια ακούστηκαν σχόλια, όπως «*Κυρία, έτσι ακριβώς κάνει ο αδελφός μου!*», «*Και η μαμά μου έτσι παραπονιέται για κούραση*».

Επίσης, στην κατηγορία των έμφυλων στερεοτύπων για τα χαρακτηριστικά, τους ζητήθηκε να μοιραστούν κάποιο δικό τους χαρακτηριστικό ή συμπεριφορά, που δεν είναι στερεοτυπικό του φύλου τους. Ενώ δήλωναν ότι οι άντρες και οι γυναίκες μπορούν να έχουν ό,τι χαρακτηριστικά θέλουν, η κριτική φίλη σχολίασε ότι «*Ντρέπονται να παραδεχτούν ότι έχουν ένα χαρακτηριστικό που θεωρείται ότι είναι του αντίθετου φύλου*».

Στην κατηγορία της εξωτερικής εμφάνισης, αρχικά έλεγαν πώς και οι άντρες πλέον ασχολούνται αρκετά με την περιποίηση και δυσκολεύονταν να εντοπίσουν ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά στο χρόνο ενασχόλησης. Μόνο όταν έκαναν τη μηχανή ομορφιάς των γυναικών (με 25 τρόπους να γίνουν πιο όμορφες) και των αντρών (με 5 τρόπους να γίνουν πιο όμορφοι), συνειδητοποίησαν τη διαφορά. Επιπλέον, στην αρχή πίστευαν ότι τα αγόρια λαμβάνουν τόσα κοπλιμέντα για την εμφάνισή τους, όσα τα κορίτσια, στην καθημερινότητά τους.

Μια άλλη πρόκληση ήταν ο θυμός των κοριτσιών. Συχνά τα κορίτσια θύμωναν όταν διαπίστωναν ότι υπάρχουν αντιλήψεις που υποτιμούν το φύλο τους. Ως άμυνα, έτειναν να αντιστρέφουν κάποια στερεότυπα ευνοώντας το φύλο τους και υποτιμώντας τους άντρες ή να θεωρούν αμιγώς θετικά κάποια στερεότυπα για το φύλο τους. Για παράδειγμα, στην παροιμία «*Οι γυναίκες είναι το ωραίο φύλο*», χάρηκαν και ένα κορίτσι σχολίασε «*Αυτό μάλιστα!*». Στην ίδια παρέμβαση, ως αντίδραση σε κάποιον που υποστήριξε την παροιμία «*Ο άντρας είναι η κολόνα του σπιτιού*», ακούστηκε το σχόλιο «*Άμα φύγει η γυναίκα από το σπίτι, ο άντρας είναι άχρηστος, δεν ξέρει να κάνει τίποτα*». Επιπλέον, ένα κορίτσι είπε στην εμψυχώτρια, πριν από την 11η παρέμβαση: «*Κυρία εγώ δεν είμαι φεμινίστρια*», η εμψυχώτρια ρώτησε γιατί και το κορίτσι απάντησε «*Γιατί όλα τα αγόρια είναι χαζά. Με κοροϊδεύουν*».

Οι δυο κριτικές φίλες, έκαναν την ίδια παρατήρηση για τις αντιφάσεις των παιδιών. Φαίνεται πώς τα παιδιά αυτής της ομάδας έχουν μεγαλώσει με την αντίληψη ότι υπάρχει απόλυτη ισότητα πλέον μεταξύ των φύλων και όλοι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι να κάνουν αυτό που θέλουν. Άρα, αρχικά δεν αναγνώριζαν την ύπαρξη στερεοτύπων και την καταπίεση που προκύπτει από αυτά. Παρατηρήθηκε μια τάση να λένε πώς δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ αντρών και γυναικών, προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να υποστηρίξουν την ισότητα των φύλων. Επιπλέον, ενώ φέρουν έμφυλα στερεότυπα στη συμπεριφορά, στις αντιδράσεις και στις επιλογές τους, στο λόγο τους δηλώνουν συνήθως ότι διαφωνούν με στερεοτυπικές αντιλήψεις. Αυτό εξηγείται από τον μηχανισμό εσωτερίκευσης των στερεοτύπων και αποδεικνύει πόσο δύσκολη είναι η αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων, αφού συνήθως είτε τα έχουμε υιοθετήσει ασυνείδητα, είτε έχουμε εκτεθεί σε αυτά τόσες φορές που μοιάζουν κανονικότητα.

Μετά από αυτές τις παρατηρήσεις και συζήτηση με τις κριτικές φίλες, η ερευνήτρια αποφάσισε να διαμορφώσει τις παρεμβάσεις της, εστιάζοντας περισσότερο στους μηχανισμούς δημιουργίας των έμφυλων στερεότυπων. Η υπόθεση που έκανε, ήταν ότι εάν οι μαθητές καταλάβουν πώς εκτιθέμεθα από μικρή ηλικία στα έμφυλα στερεότυπα και πώς κατευθύνουν το χαρακτήρα, τα ενδιαφέροντα, τη συμπεριφορά και τις επιλογές μας, θα μπορέσουν να τα αναγνωρίσουν ως αποτέλεσμα των κοινωνικών επιρροών. Οπότε, σε κάθε κατηγορία έμφυλων στερεοτύπων χρησιμοποιήθηκε υλικό από παραμύθια, αληθινές ιστορίες, παιδικά παιχνίδια, φωτογραφίες, στοιχεία από το διαδίκτυο, εξώφυλλα περιοδικών και βίντεο από διαφημίσεις, που να αναδεικνύουν την ύπαρξη των έμφυλων στερεοτύπων.

Η κριτική φίλη έγραψε, μετά το τέλος των παρεμβάσεων *«Το πρόγραμμα φάνηκε να ήταν σχεδιασμένο, με τρόπο που να προκαλεί προβληματισμό για το αν οι επιρροές και τα χαρακτηριστικά που παραδοσιακά συνδέονται με συγκεκριμένο φύλο, απορρέουν νομοτελειακά από τη φύση ή είναι κοινωνικά καθορισμένα»*.

4.2.1. Αναγνώριση των έμφυλων στερεοτύπων και του τρόπου που δημιουργούνται

Κάποια από τα έμφυλα στερεότυπα που συνειδητοποίησαν και ανέφεραν στα φύλλα αξιολόγησης (γραπτά τεκμήρια), δείχνοντας ότι μπορούν να τα αναγνωρίσουν ως στερεότυπα, ήταν:

«Ο άντρας πρέπει να έχει γυμνασμένο σώμα»,

«Οι γυναίκες είναι πολυλογούδες και φλύαρες»,

«Οι γυναίκες πρέπει να κάνουν περισσότερες οικιακές εργασίες γιατί είναι υποχρέωσή τους, ενώ οι άντρες πρέπει να δουλεύουν για να φέρνουν τα λεφτά»,

«Οι γυναίκες είναι γκρινιάρες και για αυτές η ομορφιά είναι το παν»,

«Οι γυναίκες πρέπει να είναι όμορφες και περιποιημένες πάντα»,

«Οι άντρες πρέπει να έχουν το πάνω χέρι»,

«Οι άντρες πρέπει να είναι σκληροί και δυνατοί»,

«Η συμπεριφορά της γυναίκας πρέπει να είναι σιωπηλή και ανέμελη, ενώ του άντρα δυνατή και να δίνει συμβουλές στις γυναίκες»,

«Μια γυναίκα δεν μπορεί να γίνει υδραυλικός ή οικοδόμος ή να παίζει με “αγορίστικα” παιχνίδια»,

«Τα αγόρια δεν μπορούν να παίζουν με κούκλες και αρκουδάκια»,

«Τα κορίτσια είναι ευαίσθητα και αδύναμα. Τα αγόρια είναι δυναμικά και ανεξάρτητα»,

«Τα αγόρια δε χορεύουν μπαλέτο»

«Οι άντρες δεν κλαίνε».

Επιπλέον, έγραψαν ότι τα έμφυλα στερεότυπα αναπαράγονται *«στα περιοδικά, στις διαφήμισης, στα ινστιτούτα ομορφιάς, στα παραμύθια, στα social media, στην τηλεόραση και από τους ίδιους τους ανθρώπους»*.

1η κατηγορία στερεοτύπων

Η πρώτη κατηγορία «Έμφυλα στερεότυπα για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας» (4η και 5η παρέμβαση) ήταν η πιο δύσκολη στην κατανόηση για τα παιδιά. Διότι το φάσμα των στερεοτύπων για την προσωπικότητα είναι πολύ μεγάλο, με κάθε ένα να χρειάζεται συγκεκριμένη ανάλυση και κατάλληλες ασκήσεις ώστε να διερευνηθεί η ρίζα του και να αποδομηθεί. Ενδιαφέρον είχαν τα τραγούδια που έφτιαξαν οι ομάδες κοριτσιών, όπως *«Αν ήμουνα αγόρι θα ζήταγα συγγνώμη, κάτι που δεν κάνουνε και αυτό μας ξενερώνει. Θα είχα κατακτήσεις πιο πολλές από ποτέ, και όλοι θα μου λέγανε μπρο είσαι κομπλέ!»* και *«Άμα ήμουνα αγόρι, θα είχα κατακτήσεις πολλές, δε θα τρόμαζα επίσης, μη με πάρει στο κυνήγι το άσπρο φορτηγό. Αλλά το κακό είναι ότι δε θα μπορώ να κλαφτώ»*. Ακόμη πιο ενδιαφέρον ήταν το γεγονός ότι η ομάδα των αγοριών δεν κατάφερε να γράψει τραγούδι με το στίχο *«Αν ήμουνα κορίτσι...»* και δεν ολοκλήρωσε την άσκηση, παρά την ενθάρρυνση της εμψυχώτριας. Η οδηγία ήταν να συνεχίσουν το στίχο γράφοντας κάτι που θα μπορούσαν να κάνουν, όντας το άλλο φύλο, ενώ τώρα λόγω των στερεοτύπων ή των κοινωνικών συνθηκών δεν μπορούν. Όσον αφορά τα συναισθήματα, τα παιδιά είπαν *«Δεν υπάρχουν συναισθήματα για άντρες και για γυναίκες»*. Όταν τους ζητήθηκε να μοιραστούν ένα μη-στερεοτυπικό χαρακτηριστικό τους και να φτιάξουν έναν αυτοσχεδιασμό με αυτό, δυσκολεύτηκαν και σε κάποιους αυτοσχεδιασμούς δεν ήταν ξεκάθαρο ποιο θέμα έθιγαν. Η κριτική φίλη σχολίασε ότι *«Αν δίνονταν συγκεκριμένες προτάσεις με κόντρα-χαρακτηριστικά, θα ήταν πιο ξεκάθαρο»*. Η παρατήρησή της λήφθηκε υπ' όψιν και στις επόμενες παρεμβάσεις η εμψυχώτρια έδινε συγκεκριμένα σενάρια ή θέματα, πάνω στα οποία μπορούσαν να αυτοσχεδιάσουν.

2η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση (6η και 7η παρέμβαση), φάνηκε μεγάλη πρόοδος στην αναγνώριση των στερεοτύπων και των τρόπων που αναπαράγονται. Αρχικά, εστίασαμε στην κατανόηση της κοινωνικής προσδοκίας που υπάρχει από τις γυναίκες να ασχολούνται πολύ με την εμφάνισή τους και να είναι όμορφες, καθώς και στις επιπτώσεις που έχει αυτό. Μέσω της δημιουργίας μηχανών ομορφιάς, συνειδητοποίησαν πόσα περισσότερα πράγματα κάνουν οι γυναίκες για να είναι όμορφες, ενώ προηγουμένως νόμιζαν ότι είναι περίπου το ίδιο με τους άντρες. Η εμψυχώτρια ρώτησε για ποιο λόγο πιστεύουν ότι υπάρχει αυτή η διαφορά και απάντησαν *«Δεν ξέρω»*, *«Γιατί θέλουν να είναι όμορφες»*. Οι επόμενες δραστηριότητες είχαν ως στόχο να απαντήσουν σε αυτό το ερώτημα. Όταν έκαναν το δρώμενο με τον Άγιο Βασίλη στο πολυκατάστημα, η εμψυχώτρια ρώτησε αν πιστεύουν ότι τα κορίτσια δέχονται από μικρά περισσότερα σχόλια για την εξωτερική τους εμφάνιση από τα αγόρια. Απάντησαν πως και τα αγόρια δέχονται πολλά σχόλια για την εξωτερική τους εμφάνιση. Τότε η εμψυχώτρια ζήτησε, από τη μαθήτριά που είχε το

ρόλο του Αγίου Βασίλη, να κάνει στο αγόρι, ακριβώς τα ίδια κοπλιμέντα για την εμφάνιση που είχε κάνει προηγουμένως στο κορίτσι. Το κοινό έσκασε στα γέλια, ακούγοντάς το, και ο Άγιος Βασίλης δεν κατάφερε καν να ολοκληρώσει τα λόγια του από τα γέλια. Με αυτή την παραλλαγή του σεναρίου, κατάλαβαν ότι δεν είναι συνηθισμένο να λένε τόσα κοπλιμέντα στα αγόρια. Στη συζήτηση σχολίασαν ότι *«Τα κοπλιμέντα μας ωθούν να ασχολούμαστε πολύ με την εξωτερική εμφάνιση»*. Μετά το δρώμενο με την Άριελ, η εμπυχώτρια ρώτησε αν παρατήρησαν κάποια στερεότυπα στα λόγια της μάγισσας και είπαν τα παρακάτω: *«Οι γυναίκες είναι φλύαρες»*, *«Οι άντρες θέλουν γυναίκες που να μη μιλούν πολύ»*, *«Η ομορφιά είναι το πιο σημαντικό»*, *«Η ομορφιά είναι πιο σημαντική από το λόγο»*, αναγνωρίζοντας επιτυχώς τα στερεότυπα. Επίσης, σχολίασαν με αγανάκτηση για τα παραμύθια ότι *«Δεν υπάρχει χοντρή πριγκίπισσα»*, *«Όλες είναι ξανθές»*, *«Και η ωραία κοιμωμένη είναι ωραία»*.

Στην 7η παρέμβαση, όταν είδαν τα εξώφυλλα των περιοδικών, ένα παχουλό κορίτσι σχολίασε *«Καλά τα λέει η μαμά μου, ότι δείχνουν μόνο τις αδύνατες στα περιοδικά»* και ένα άλλο συμπλήρωσε *«Αχ... Αν είχα κι εγώ τέτοιο σώμα, πόσες κατακτήσεις θα είχα...»*. Μετά το Θέατρο Εφημερίδα, φάνηκε να έχουν σοκαριστεί με αυτά που αναγράφονταν στα εξώφυλλα και ένα άλλο κορίτσι σχολίασε *«Πόσο γελοία είναι τα περιοδικά, αλλά όταν τα διαβάζουμε δεν το συνειδητοποιούμε»*.

Στο ίδιο κεφάλαιο, ασχοληθήκαμε επίσης με τα πρότυπα της ομορφιάς για τους άντρες και τις γυναίκες και πώς αυτά μας επηρεάζουν. Φάνηκε να σοκάρονται όταν είδαν πρότυπα ομορφιάς από άλλους πολιτισμούς, όπως τα μικρά παπούτσια για τις Κινέζες και τα δαχτυλίδια που ψηλώνουν το λαιμό σε κάποιες αφρικάνικες φυλές. Μέσα από το δρώμενο στο ινστιτούτο ομορφιάς φάνηκε να κατανοούν πώς δημιουργούνται τα πρότυπα ομορφιάς και γιατί είναι τόσο άπιαστα. Όταν τους ζητήθηκε να δώσουν έναν τίτλο στο δρώμενο, είπαν *«Η ομορφιά είναι τρόπος χειραγώγησης»*, *«Το κέρδος μέσα από τις ανασφάλειες των ανθρώπων»*.

3η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των στερεοτύπων για τα επαγγέλματα και τις ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού (8η και 9η παρέμβαση), αρχικά θεωρούσαν ότι δεν υπάρχουν εμπόδια στο να επιλέξει ο καθένας ό,τι επάγγελμα θέλει. Γι αυτό το λόγο εστίασαμε στο πώς δημιουργείται και ενθαρρύνεται το ενδιαφέρον των παιδιών για συγκεκριμένα επαγγέλματα, ανάλογα με το φύλο. Η εμπυχώτρια υπέθεσε ότι στην ερώτηση, αν τα αγόρια και τα κορίτσια παίζουν με διαφορετικά παιχνίδια, τα περισσότερα παιδιά θα απαντούσαν ότι πλέον μπορούν να παίζουν με όλα τα παιχνίδια. Οπότε, η εμπυχώτρια τους ζήτησε να ρωτήσουν κάποιους ενήλικες τι δώρο θα έκαναν σε ένα κορίτσι και σε ένα αγόρι. Έφεραν τα αποτελέσματα στο σχολείο και είπαν ότι παρατήρησαν διαφορές ανάμεσα στα παιχνίδια που θα αγόραζαν σε ένα αγόρι και σε ένα κορίτσι. Ένα κορίτσι, βέβαια, είπε ότι *«Η θεία μου είπε ότι στο αγόρι θα τα έπαιρνε όλα, εκτός από κούκλες, αλλά άμα ήθελε, γιατί όχι»*. Στη συνέχεια αντιστοίχησαν κάθε παιχνίδι με τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντα που πιστεύουν ότι καλλιεργεί. Σχολίασαν ότι τις πιο ωραίες

δεξιότητες τις καλλιεργεί το πειρατικό καράβι και γενικώς προτιμούσαν τις δεξιότητες που καλλιεργούν τα αγορίστικα παιχνίδια.

Στην 9η παρέμβαση εστιάσαμε στις ασχολίες εντός σπιτιού. Σε αυτή την κατηγορία στερεοτύπων, δήλωσαν από την αρχή ότι θεωρούν δεδομένο ότι πρέπει να υπάρχει ισομοιρασμός των εργασιών στο σπίτι. Φαίνεται πως θεωρητικά κατανοούσαν πλήρως αυτά τα στερεότυπα και τα είχαν αποδομήσει. Οπότε εστιάσαμε περισσότερο στην ενδυνάμωση, όπως θα αναλύσουμε σε επόμενη θεματική ενότητα.

4η κατηγορία στερεοτύπων

Στην επόμενη κατηγορία «Διαπροσωπικές σχέσεις και Συναίνεση» αφιερώσαμε τις τρεις τελευταίες συναντήσεις, καθώς η εμπυχωτρία θεώρησε ότι είναι αρκετά βαθύ και σημαντικό ζήτημα. Τα περισσότερα παιδιά δεν ήξεραν τι είναι η συναίνεση και φάνηκε να είναι ένα θέμα που δεν είχαν σκεφτεί ποτέ. Αρχικά, είπαν πως είναι εύκολο και δεδομένο να έχουμε συναίνεση σε μια αλληλεπίδραση, ωστόσο όταν είδαμε ένα παράδειγμα (στο δρώμενο με την Κατερίνα και τη Λίτσα), ταυτίστηκαν και άρχισαν να διηγούνται δικές τους ιστορίες, όπου είπαν «ναι» σε κάτι που δεν ήθελαν. Κατανόησαν ότι η συναίνεση δεν είναι κάτι απλό να επιτευχθεί. Στην τελευταία παρέμβαση, επαναφέραμε το θέμα της συναίνεσης με το παιχνίδι των δύο φυλών, δίνοντας τους διαφορετικές προτιμήσεις σχετικά με το άγγιγμα και την αλληλεπίδραση με αγνώστους. Αφού αλληλεπίδρασαν οι δύο φυλές, η εμπυχωτρία σχολίασε ότι δεν έκαναν καμία προσπάθεια να έχουν συναίνεση, αλλά προσπάθησαν να επιβάλουν αυτό που ήθελαν στο άτομο της άλλης φυλής. Αυτό φάνηκε να τα σοκάρει, όταν συνειδητοποίησαν ότι δίχως να το καταλάβουν, παραβίαζαν τα όρια του άλλου ατόμου. Όταν ξαναδοκίμασαν να αλληλεπιδράσουν, αυτή τη φορά, με τις αρχές της συναίνεσης, τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά. Μόλις τελείωσαν, ένα αγόρι άρχισε να φωνάζει και να χοροπηδάει από τη χαρά του: *«Κυρία, κυρία!! Έκανα συναίνεση!!», «Τι έκανες δηλαδή;», «Τη ρώτησα τι θα ήθελε να κάνουμε αντί για αυτό και το βρήκαμε!»*. Θυμήθηκε την οδηγία που τους είχε δοθεί στην 10η παρέμβαση, στο παιχνίδι «Μπορώ να... » και κατάφερε να την εφαρμόσει στην πράξη.

Στην 9η παρέμβαση, έπαιξαν το δρώμενο με την κακοποιητική σχέση και κατανόησαν με ποιους τρόπους μια σχέση φαινομενικής αγάπης, μπορεί να είναι πολύ περιοριστική και να καταλήξει σε βία. Όταν η εμπυχωτρία τους διάβαζε τα σημάδια υγιούς και μη-υγιούς σχέσης, κατά πλειοψηφία αναγνώριζαν τότε κάποια συμπεριφορά είναι κακοποιητική ή μη-υγιής. Ωστόσο, ένα αγόρι σχολίασε *«Τα λέμε αυτά τώρα, αλλά στην πράξη...»*.

4.2.2. Συνειδητοποίηση των επιπτώσεων των έμφυλων στερεοτύπων

Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση από την κριτική φίλη, σχετικά με την αντίληψη των περιορισμών που θέτουν τα έμφυλα στερεότυπα, την οποία

επιβεβαιώνει και η ερευνήτρια, ήταν: «Όλα τα παιδιά ενδιαφέρονταν να προτείνουν λύσεις για το άτομο που καταπιεζόταν, εγκλωβισμένο στον παραδοσιακό ρόλο, αλλά τα κορίτσια ήταν πιο έτοιμα να αμφισβητήσουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις και να τις αντιληφθούν ως περιοριστικές»

Εισαγωγικές παρεμβάσεις

Οι εισαγωγικές (πρώτες τρεις συναντήσεις) βοήθησαν πολύ τους μαθητές να κατανοήσουν τις συνέπειες των έμφυλων στερεοτύπων. Συγκεκριμένα, στη 2η συνάντηση ήρθαν σε επαφή με κάποιες φράσεις και παροιμίες με στερεοτυπικό περιεχόμενο. Μέσα από τις παγωμένες εικόνες που δημιούργησαν από τις φράσεις, διερευνήσαμε τις επιπτώσεις τους. Για παράδειγμα, ο άντρας που πρωταγωνιστεί στην παγωμένη εικόνα της παροιμίας «Ο άντρας είναι η κολόνα του σπιτιού», είπαν ότι νιώθει «δυνατός, με αυτοπεποίθηση, αλλά και φοβάται μήπως δεν καταφέρει να τα βγάλει πέρα». Αποτύπωσαν όλο το φάσμα των θετικών και των αρνητικών επιπτώσεων. Στην ερώτηση, πώς αισθάνονται τα άτομα που βρίσκονται δίπλα του (είχαν επιλέξει να είναι δίπλα του η σύζυγος και η κόρη του), ένα κορίτσι με διεισδυτική ματιά, απάντησε «Είτε θα νιώθουν καλά γιατί λειτουργεί σαν πρότυπο, είτε θα νιώθουν μειονεκτικά και πιεσμένες να ακολουθούν τις διαταγές του». Στην παγωμένη εικόνα από τη φράση «Η γυναίκα είναι το ωραίο φύλο», είπαν ότι η γυναίκα που ακούει αυτή τη φράση, νιώθει «αυτοπεποίθηση, ψωνάρα και ασχολείται μόνο με αυτό». Στην παγωμένη εικόνα από τη φράση «Είμαι άντρας και το κέφι μου θα κάνω και θα πω και μια κουβέντα παραπάνω», αναπαρέστησαν έναν άντρα να πίνει αλκοόλ και τρία άτομα γύρω του να μη μιλάνε γιατί φοβούνται ότι μπορεί να τα χτυπήσει ή να τους φωνάξει.

1η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των έμφυλων στερεοτύπων για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, μέσα από τη δημιουργία των τραγουδιών, το κορίτσια συνειδητοποίησαν τους περιορισμούς και τους κινδύνους που υφίστανται λόγω του φύλου τους. Τα αγόρια δεν εντόπισαν κάτι αντίστοιχο.

2η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των έμφυλων στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση, συνειδητοποίησαν ότι η υπερβολική εστίαση στην εξωτερική εμφάνιση και τα πρότυπα ομορφιάς, έχουν ψυχολογικό και οικονομικό κόστος. Στη δραστηριότητα με τα εξώφυλλα των περιοδικών, ένα κορίτσι ρώτησε: «Κυρία, γιατί δε δείχνουν τις πιο παχουλές στα περιοδικά και μετά εμείς έχουμε ανασφάλειες;». Μέσα από το δρώμενο στο ινστιτούτο ομορφιάς και από τις τρεις σκηνές των εφήβων στον καθρέφτη τους, φάνηκε να καταλαβαίνουν πλήρως τη σύνδεση των προτύπων ομορφιάς με τις ανασφάλειες. Αφού μια ομάδα κατέγραψε το κόστος των προϊόντων ομορφιάς και των υπηρεσιών περιποίησης, σχολίασαν σοκαρισμένα «Καλά ποιος δίνει τόσα λεφτά; Ποιος

τα κάνει αυτά;», συνειδητοποιώντας πόσο κοστίζει να ακολουθεί κανείς τις επιταγές της ομορφιάς.

Στο φύλλο αξιολόγησης για τις επιπτώσεις των στερεοτύπων της εξωτερικής εμφάνισης έγραψαν: «Οι γυναίκες που δε μοιάζουν με αυτές που είναι στα περιοδικά χάνουν την αυτοπεποίθησή τους», «Τα στερεότυπα τους δημιουργούν ανασφάλειες και κρύβουν το σώμα τους με πιο πολλά ρούχα ανεξάρτητα την εποχή», «Τα στερεότυπα κάνουν τις γυναίκες να φορούν make-up, να ξυρίζονται και να περιποιούνται τον εαυτό τους παραπάνω από ότι χρειάζεται. Ενώ αντίθετα κάνουν τους άνδρες αλήτες και να νοιάζονται για το γυμνασμένο και ξυρισμένο σώμα, χωρίς να δίνουν πολύ σημασία στο πως θα πρέπει να συμπεριφέρονται», «Οι γυναίκες και οι άντρες δεν είναι ικανοποιημένοι με το σώμα τους και νιώθουν ότι δεν είναι τέλειοι».

3η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των επαγγελματιών και των ασχολιών εντός και εκτός του σπιτιού, κατανόησαν τις συνέπειες των έμφυλων παιδικών παιχνιδιών, γράφοντας ποιες δεξιότητες και επαγγέλματα καλλιεργεί το κάθε παιχνίδι. Στο φύλλο αξιολόγησης για τις επιπτώσεις των έμφυλων στερεοτύπων των επαγγελματιών, έγραψαν: «Τα στερεότυπα έχουν ως αποτέλεσμα να μην ενθαρρύνουν τις γυναίκες να κάνουν τις “αντρικές” δουλειές όπως πιλότοι, μηχανικοί, πυροσβέστες και αντίστοιχα δεν ενθαρρύνονται οι άντρες να κάνουν “γυναικείες” δουλειές όπως νηπιαγωγός, make-up artist κτλ», «Κάποιοι άντρες θέλουν να δουλέψουν ως baby-sitter, αλλά δε γίνονται baby-sitter, γιατί οι άλλοι θα μιλάνε άσχημα πίσω από την πλάτη τους και θα κριτικάρουν τη ζωή τους», «Αρκετές γυναίκες θέλουν να ασχοληθούν με το ποδόσφαιρο, αλλά όταν τα αγόρια δουν μια γυναίκα που ασχολείται με αυτό που την κάνει χαρούμενη, αρχίζουν να λένε διάφορα».

Στο φύλλο αξιολόγησης για τις επιπτώσεις των έμφυλων στερεοτύπων για τις ασχολίες εντός του σπιτιού, έγραψαν: «Η γυναίκα είναι πιεσμένη με τις δουλειές και δεν έχει χρόνο για τον εαυτό της», «Μπορεί να καταλήξουν σε τσακωμούς για τις δουλειές με αποτέλεσμα να φωνάζουν ο ένας στον άλλο και τα παιδιά να ακούνε τις φωνές και να στενοχωριούνται για το τι μπορεί να γίνει στην οικογένειά τους», «Τις γυναίκες τις επηρεάζουν οι διαφημίσεις με αποτέλεσμα να κάνουν όλες τις δουλειές του σπιτιού. Με αποτέλεσμα να κουράζονται και να μην έχουν βοήθεια», «Αυτό προκαλεί ανισότητα. Οι γυναίκες θα είναι πιο καταπιεσμένες από τους άντρες, διότι αναλαμβάνουν πιο πολλές ευθύνες».

4η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των διαπροσωπικών σχέσεων και της συναίνεσης, κατανόησαν με βιωματικό τρόπο τις συνέπειες της μη-συναίνεσης και των κακοποιητικών σχέσεων. Με τους αυτοσχεδιαστικούς διαλόγους, που προέκυψαν από το βίντεο «Τσάι, Σεξ και Συναίνεση», βίωσαν πώς είναι να τους ασκείται πίεση να κάνουν κάτι που δε θέλουν (π.χ. να πιουν το τσάι). Είπαν πως βίωσαν ενοχές και δίστασαν να πουν «όχι», όταν

είχαν πει ότι θέλουν τσάι και μετά άλλαξαν γνώμη. Ένα κορίτσι είπε «*Άμα δεν ήμουν σίγουρη, θα έλεγα όχι από την αρχή, για να μη βάζω τον άνθρωπο να κάνει τσάι*». Η εμπυχωτρία ρώτησε αν έχουμε δικαίωμα να αλλάζουμε γνώμη και απάντησαν ναι. Αντίστοιχα, στο παιχνίδι των δύο φυλών, οι Σούι βίωσαν πίεση να κάνουν κάτι που δεν ήθελαν και είπαν ότι ένιωσαν «*άβολα, πίεση, άγχος, θυμό*». Στο δρώμενο με την κακοποιητική σχέση, είδαν τις επιπτώσεις της υπερβολικής ζήλιας και της χειριστικής «αγάπης». Πριν από το δρώμενο, αρκετά παιδιά πίστευαν ότι η ζήλια είναι ένδειξη αγάπης.

Στο φύλλο αξιολόγησης, έγραψαν ότι αν δεν εκφράζουμε αυτό που θέλουμε ή δε θέλουμε: «*Φέρνουμε τον εαυτό μας σε δύσκολη θέση και ο άλλος θα θέλει να κάνει κάτι, το οποίο εγώ δε νιώθω άνετα*», «*Δημιουργείται φόβος, ντροπή και άγχος, διότι είναι κάτι που δε θέλουμε, αλλά το κάνουμε για να μην πληγώσουμε τους άλλους*», «*Δημιουργείται μεγάλη καταπίεση*», «*Υπάρχει ψεύτικη αίσθηση για το τι ακριβώς θέλουμε, με αποτέλεσμα να μην το έχει καταλάβει ο άλλος και αυτό είναι αρνητικό*».

4.2.3. Ενδυνάμωση

Οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου φάνηκε να βοηθούν πολύ στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων. Μέσα από τη δυναμοποίηση των παγωμένων εικόνων και την τεχνική της αντικατάστασης στο Θέατρο Φόρουμ, τα παιδιά έβρισκαν ένα ασφαλή χώρο, για να υψώσουν τη φωνή τους, να υπερασπιστούν αυτό που θεωρούσαν δίκαιο και να βρουν τρόπους να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά μια καταπίεση. Η κριτική φίλη, έγραψε στο ημερολόγιό της: «*Πολύ θετικά για την ενδυνάμωσή τους, λειτούργησε η δυνατότητα να μπουν σε ποικίλους ρόλους, και ειδικά στο ρόλο αυτού που διεκδικεί, αυτού που υπερασπίζεται τους άλλους*». Τα περισσότερα παιδιά ήταν από την αρχή πρόθυμα να σηκώνονται στη σκηνή και να μπαίνουν σε ρόλους, ειδικά όταν έβλεπαν να συντελείται μία αδικία.

Πέρα από την ενδυνάμωση που αφορά τη διεκδίκηση, μεγάλη εξέλιξη παρατηρήθηκε στην ικανότητά τους να εκφράζουν αυτό που θέλουν, να λένε όχι και να διαχειρίζονται το όχι. Φάνηκε να αναπτύσσουν ικανότητες διαχείρισης των συγκρούσεων και ουσιαστικής επικοινωνίας στις σχέσεις, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω.

Ένα άλλο πεδίο, στο οποίο υπήρξε εμφανής διαφορά, όπως έγραψε και η κριτική φίλη, ήταν ότι: «*Μίλησαν πιο ελεύθερα για το σώμα τους, την περίοδο, τις σχέσεις αγοριών κοριτσιών*». Πράγματι, στις πρώτες συναντήσεις ντρεπόντουσαν να προφέρουν λέξεις όπως “περίοδος”, “στήθος”, “γεννητικά όργανα” και να μιλήσουν για τις σχέσεις. Σταδιακά και με την ενθάρρυνση της εμπυχωτρίας, μειώθηκε η ντροπή που περιβάλλει αυτά τα θέματα και άρχισαν να μιλάνε με περισσότερη αυτοπεποίθηση. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, διότι εάν ντρέπονται να μιλήσουν για αυτά τα θέματα, θα

είναι πολύ δύσκολο να απευθυνθούν σε έναν ενήλικα για συμβουλές ή εάν τους συμβεί ένα παραβιαστικό περιστατικό.

Εισαγωγικές παρεμβάσεις

Στις εισαγωγικές παρεμβάσεις, όταν βλέπαμε την παγωμένη εικόνα από τη φράση «Είμαι άντρας και το κέφι μου θα κάνω και θα πω και μια κουβέντα παραπάνω», η εμπυχώτρια ρώτησε το κοινό αν θέλει κανείς να σηκωθεί και να υποστηρίξει τα άτομα που φοβούνται τον άντρα στην εικόνα. Σηκώθηκαν σχεδόν όλα τα παιδιά και μπήκαν στην εικόνα, είτε για να μπουν μπροστά και να προστατεύσουν αυτούς που φοβούνται, είτε για να τους παρηγορήσουν, είτε για να επιτεθούν στον άντρα.

1η κατηγορία στερεοτύπων

Στην 5η παρέμβαση, είχαμε την πρώτη επαφή με το Θέατρο Φόρουμ και ο τρόπος που αντιμετώπισαν τα παιδιά την καταπίεση είναι χαρακτηριστικός σε όλες τις παρεμβάσεις με Θέατρο Φόρουμ. Είδαν το αυτοσχεδιαστικό δρώμενο μιας ομάδας, όπου ένα κορίτσι είχε κοντά μαλλιά και ένα άλλο τη σχολίαζε αρνητικά και την προσέβαλε, γιατί έχει “αγορίστικη” εμφάνιση. Το πρώτο κορίτσι από το κοινό που ήθελε να αντικαταστήσει την καταπιεζόμενη πρωταγωνίστρια με τα κοντά μαλλιά, χρησιμοποίησε βία για να σπρώξει και να απομακρύνει το κορίτσι που τη σχολίαζε. Η εμπυχώτρια ρώτησε αν αυτή η αντίδραση πέτυχε το στόχο της και απάντησαν «Όχι». Το επόμενο κορίτσι που σηκώθηκε από το κοινό της μίλησε ευγενικά και τη ρωτούσε επίμονα «Γιατί το έκανες;». Το κορίτσι με το ρόλο του καταπιεστή κατέληξε να ζητήσει «Συγγνώμη» και είπε ότι ίσως να το ξαναέκανε, αλλά όχι σε αυτό το κορίτσι. Ήταν συνηθισμένο να ακολουθούν το παρακάτω μοτίβο στο Θέατρο Φόρουμ: Αρχικά να απαντούν με σωματική και λεκτική βία στον καταπιεστή, να συνειδητοποιούν ότι δε λύνεται το πρόβλημα και στη συνέχεια να προσπαθούν να βρουν άλλους τρόπους διαχείρισης, καταλήγοντας συνήθως σε κάποια μορφή μη βίαιης επικοινωνίας που λειτουργεί. Με τον τρόπο αυτό, ενδυναμώνονται και μαθαίνουν πώς να διαχειρίζονται αντίστοιχα περιστατικά, που μπορεί να συμβούν στη ζωή τους.

2η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία των στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση, εστίασαμε στην ενδυνάμωση στην 7η παρέμβαση, όταν έκαναν αυτοσχεδιασμό με ένα άτομο από το κοινό να πηγαίνει στο ινστιτούτο ομορφιάς και να προσπαθούν να την πείσουν να αγοράσει τις υπηρεσίες περιποίησης του ινστιτούτου. Προσπαθούσαν να την πείσουν ότι πρέπει να γίνει πιο όμορφη και στο τέλος είπε με νεύρα «Δηλαδή μου λέτε ότι έχω ατέλειες; Φεύγω!», απορρίπτοντας με αυτοπεποίθηση τις ανασφάλειες που επιχείρησαν να της δημιουργήσουν οι υπάλληλοι του ινστιτούτου. Στη συνέχεια, ο διάλογος μεταξύ των σκέψεων υπέρ και κατά της αποδοχής της πρότασης του ινστιτούτου, έδωσε έναν σαφή αντίλογο στις ανασφαλές σκέψεις της πρωταγωνίστριας. Σημαντική συμβολή στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων, αποτέλεσε η ζωγραφική μετά τις δύο

παρεμβάσεις. Ζωγράρισαν το περίγραμμα του σώματός τους και έγραψαν μέσα σε αυτό, όλα τα χαρακτηριστικά που τους αρέσουν πάνω τους, είτε αφορούν την εξωτερική τους εμφάνιση, είτε χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους και ικανότητες.

3η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία «Επαγγέλματα και ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού», είχε μεγάλο ενδιαφέρον το Θέατρο Φόρουμ για το διαμοιρασμό των ασχολιών εντός σπιτιού σε μια οικογένεια. Οι λύσεις, που δοκιμάστηκαν από τους θεατές- ηθοποιούς που αντικατέστησαν τη μητέρα, ήταν με τη σειρά: α) Δοκίμασε να σταματήσει να κάνει δουλειές, ώστε να εκβιάσει το σύζυγο της, β) να τον μεταπείσει θυμωμένη, γ) να του εξηγήσει γλυκά πώς αισθάνεται, πόσο κουράζεται και να του ζητήσει ευγενικά να τη βοηθήσει σε κάτι. Η τελευταία λύση ήταν αυτή που λειτούργησε, ωστόσο όλη η διαδρομή μέχρι εκεί ήταν ενδιαφέρουσα και όλα τα παιδιά συμμετείχαν συγκεντρωμένα, ψάχνοντας μια λύση.

4η κατηγορία στερεοτύπων

Στην κατηγορία «Διαπροσωπικές σχέσεις και Συναίνεση» η ενδυνάμωση των συμμετεχόντων ήταν από τους κυριότερους στόχους. Αρχικά ζωγράρισαν σε ομάδες τα σημεία του σώματός τους, στα οποία δε θέλουν να τα αγγίζουν, χωρίς τη συναίνεσή τους. Ενδιαφέρον είχε, ότι μια ομάδα κοριτσιών ζωγράφισε όλο το σώμα εκτός από τις παλάμες. Όταν έδειξαν τη ζωγραφιά στους υπόλοιπους, τα αγόρια σχολίασαν ότι δεν το ήξεραν και δεν το περίμεναν. Μετά από αυτή την άσκηση, παρατηρήθηκε ότι τα κορίτσια το έλεγαν με μεγαλύτερη άνεση, χωρίς ντροπή, όταν δεν ήθελαν να ακουμπάνε. Για παράδειγμα, στην άσκηση εμπιστοσύνης, όπου ένα άτομο βρίσκεται στο κέντρο του κύκλου και αφήνεται να πέσει στα χέρια των άλλων, 3 κορίτσια είπαν ότι δεν θέλουν να κάνουν την άσκηση, γιατί δεν θέλουν να τα ακουμπάνε.

Μια σειρά ασκήσεων είχε στόχο να εξασκήσουν σε ασφαλές πλαίσιο τις αρχές της συναίνεσης και της υγιούς επικοινωνίας. Στη 10η παρέμβαση, με την άσκηση «Μπορώ να...» εξασκήθηκαν στο να ζητάνε αυτό που θέλουν, να λένε «όχι» και να δέχονται «όχι». Στο τελευταίο δόθηκε έμφαση, με συζήτηση γύρω από το τι σημαίνει όταν μας λένε όχι σε κάτι που θέλουμε και πώς μπορούμε να αντιδράσουμε όταν ακούμε «όχι». Εξασκήθηκαν στη χρήση της ερώτησης «Θα ήθελες κάτι άλλο, αντί για αυτό;», ως απάντηση στο «Όχι δε θέλω». Στη 12η παρέμβαση, μπήκαν στον ρόλο των μελών από δύο διαφορετικές φυλές με διαφορετικές προτιμήσεις γύρω από το άγγιγμα και είχαν την ευκαιρία να αλληλεπιδράσουν, εξασκώντας ξανά τις αρχές της συναίνεσης. Η επανάληψη ήταν πολύ σημαντική και φάνηκε ότι μετά από αυτή τη δραστηριότητα, συνειδητοποίησαν πολύ καλά, πόσο σημαντική είναι η συναίνεση και πώς μπορούν να την κάνουν πράξη.

Με το Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους εστιάσαμε στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων, για να υπερασπιστούν κάποιο άλλο άτομο που δέχεται καταπίεση ή βία. Το κοινό αντικατέστησε τον παρατηρητή και επέλεξαν να επέμβουν όταν το αγόρι

μίλησε επιθετικά στην κοπέλα του. Έτσι, συνειδητοποίησαν την ευθύνη του παρατηρητή και έκαναν πρόβα για περιστατικά της πραγματικής ζωής. Σε φύλλο αξιολόγησης, όλα τα παιδιά έγραψαν, ότι αν έβλεπαν κάποιο άτομο που το κοροϊδεύουν λόγω του φύλου του, θα επενέβαιναν και θα το υπερασπίζονταν. Επιπλέον, μετά το παιχνίδι «Ασπίδες και βόμβες», έγραψαν σε ένα χαρτί δύο άτομα που μπορούν να λειτουργήσουν ως ασπίδες τους, ισχυροποιώντας έτσι την αίσθηση ασφάλειας που έχουν στον κόσμο.

Κάποιες από τις απαντήσεις, στο φύλλο αξιολόγησης, στην ερώτηση «Τι πιστεύετε ότι πρέπει να κάνουμε, όταν κάποιος μας λέει “όχι” σε κάτι που θέλουμε;», ήταν: *«Θα μπορούσαμε να του προτείνουμε κάτι άλλο να κάνουμε»*, *«Πρέπει να το σεβαστούμε ακόμα και να μη μας αρέσει»*, *«Να τον ακούσουμε και να καταλάβουμε ότι εννοεί όχι»*, *«Να το σεβαστούμε χωρίς να θυμώσουμε»*, *«Να το αποδεχτούμε και να ρωτήσουμε εάν θέλει κάτι άλλο να κάνουμε»*, *«Να δείξουμε κατανόηση και να κάνουμε τον άλλο να νιώσει άνετα και καλά που αρνήθηκε»*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συζήτηση - Συμπεράσματα της έρευνας

Κάνοντας μια ανασκόπηση της εργασίας, τα ποιοτικά και τα ποσοτικά αποτελέσματα μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ικανές να βελτιώσουν τις αντιλήψεις των εφήβων σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 16 μαθητές της Β' και Γ' Γυμνασίου. Η τριγωνοποίηση επιβεβαιώνει την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων, καθώς τα ποσοτικά αποτελέσματα από το ερωτηματολόγιο είναι σύμφωνα με τα ποιοτικά αποτελέσματα από τις τρεις πηγές ποιοτικών δεδομένων.

Σύμφωνα με την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων, το ερωτηματολόγιο που δημιούργησε η ερευνήτρια, αποδείχτηκε ένα πολύ έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης του κατά πόσο οι έφηβοι φέρουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα χαρακτηριστικά, τις ικανότητες, τους ρόλους και τη συμπεριφορά των φύλων.

Μετά από ανάλυση των απαντήσεων, της πειραματικής ομάδας και της ομάδας ελέγχου, προέκυψε το αποτέλεσμα ότι, μετά την παρέμβαση της ερευνήτριας, μειώθηκαν οι στερεοτυπικές αντιλήψεις των μαθητών σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα. Στην ομάδα ελέγχου δεν παρουσιάστηκε μείωση με την πάροδο του χρόνου, που σημαίνει ότι έπαιξε καθοριστικό ρόλο η παρέμβαση της ερευνήτριας στη βελτίωση της πειραματικής ομάδας. Η κατηγορία, στην οποία παρουσίασαν μεγαλύτερη μείωση των στερεοτύπων ήταν η «Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναίνεση», στην οποία είχαν μάλιστα αφιερωθεί περισσότερες (τρεις) παρεμβάσεις.

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων μας οδηγεί σε εξίσου αισιόδοξα αποτελέσματα. Τα ποιοτικά δεδομένα συλλέχθηκαν από το ημερολόγιο της ερευνήτριας (συμμετοχική παρατήρηση), από γραπτά τεκμήρια των συμμετεχόντων και από τα ημερολόγια και τη συζήτηση με τις δύο κριτικές φίλες. Μετά την ανάλυση σε θεματικές ενότητες, προέκυψε ότι οι μαθητές έμαθαν να αναγνωρίζουν τα έμφυλα στερεότυπα, κατανόησαν σε πολλές περιπτώσεις τον τρόπο που δημιουργούνται, συνειδητοποίησαν τις επιπτώσεις των έμφυλων στερεοτύπων στις ζωές των γυναικών και των αντρών και τέλος ενδυναμώθηκαν ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις που προκύπτουν από τα έμφυλα στερεότυπα.

Στην έρευνα αυτή, εξετάστηκαν τέσσερις κατηγορίες έμφυλων στερεοτύπων: “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού”, “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας”, “Εξωτερική Εμφάνιση” και “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση”. Στις τρεις πρώτες κατηγορίες αφιερώθηκαν από δύο παρεμβάσεις, ενώ στην τρίτη κατηγορία αφιερώθηκαν τρεις παρεμβάσεις. Θα εξετάσουμε αναλυτικά τα αποτελέσματα σε καθεμία κατηγορία.

Η κατηγορία, στην οποία φάνηκε το πρόγραμμα να έχει μεγαλύτερη επίδραση ήταν η “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση”. Οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με ιδέες(όπως η συναίνεση) και πρακτικές, τις οποίες δεν είχαν διδαχθεί ξανά. Φάνηκε να υπάρχει μεγάλη εξέλιξη στην ενδυνάμωση των μαθητών, καθώς μέσα από τις τεχνικές του Θ.τ.Κ., έμαθαν να βάζουν όρια, να υπερασπίζονται όποιον καταπιέζεται, να εκφράζουν αυτό που θέλουν ή που δε θέλουν, να αποδέχονται το “όχι” και να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά των μη-υγιών σχέσεων. Τα ποσοτικά δεδομένα επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα της ποιοτικής ανάλυσης, με τον Μέσο Όρο των απαντήσεων να πέφτει θεαματικά από 25,8 μονάδες πριν την παρέμβαση στις 9,1 μονάδες μετά την παρέμβαση, με στατιστικά σημαντική διαφορά ($p=0,016 < 0,05$).

Στην κατηγορία “Εξωτερική Εμφάνιση”, οι συμμετέχοντες, και ιδίως τα κορίτσια, έδειξαν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς ήταν ένα θέμα που τα απασχολούσε. Από την ποιοτική ανάλυση, φάνηκε να υπάρχει μεγάλη εξέλιξη στη θεματική ενότητα της συνειδητοποίησης των επιπτώσεων των έμφυλων στερεοτύπων. Συνειδητοποίησαν ότι η υπερβολική ενασχόληση με την εξωτερική εμφάνιση οδηγεί σε ανασφάλειες, ότι τα κορίτσια μαθαίνουν από μικρά να δίνουν μεγάλη σημασία στην ομορφιά, ότι τα πρότυπα ομορφιάς στις διαφημίσεις και στα περιοδικά είναι άπιαστα και δε χρειάζεται να προσπαθούν να τα φτάσουν. Επιπλέον, μέσω της επαφής με διαφημίσεις, εξώφυλλα περιοδικών, φωτογραφίες μόδας διαφορετικών πολιτισμών και παραμύθια, κατανόησαν τους μηχανισμούς δημιουργίας και αναπαραγωγής των στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση. Η ποσοτική ανάλυση έρχεται ξανά να επιβεβαιώσει τα ποιοτικά αποτελέσματα, με τον Μέσο Όρο να πέφτει από 16,1 πριν την παρέμβαση, σε 9,06 μετά την παρέμβαση, και στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,04 < 0,05$).

Στην κατηγορία “Επαγγέλματα & Ασχολίες εντός και εκτός σπιτιού”, φάνηκε να συνειδητοποιούν για πρώτη φορά, πως τα έμφυλα στερεότυπα από την παιδική ηλικία(πχ μέσω των παιδικών παιχνιδιών) κατευθύνουν τα ενδιαφέροντα, τις ικανότητες και τις επιλογές επαγγελμάτων των φύλων. Μέσα από το Θέατρο Φόρουμ, ενδυναμώθηκαν ως προς τη διεκδίκηση της ισότητας στις σχέσεις και στην οικογένεια. Όσον αφορά, τον ίσο διαμοιρασμό των οικιακών εργασιών, τα παιδιά δήλωναν εξαρχής ότι είναι κεκτημένο, ωστόσο ο Μέσος Όρος των απαντήσεών τους, πριν την παρέμβαση, βγήκε 17,25, που είναι αρκετά υψηλός σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες. Αυτό πιθανώς εξηγείται, όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο “Δυσκολίες και Προκλήσεις” της ποιοτικής ανάλυσης, από την τάση των μαθητών να ισχυρίζονται ότι υπάρχει ισότητα πλέον και να υποτιμούν τα στερεότυπα, ενώ η συμπεριφορά και οι αντιδράσεις τους αποκάλυπταν ότι είχαν στερεοτυπικές αντιλήψεις. Η ποσοτική ανάλυση δεν έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά σε αυτή την κατηγορία.

Τέλος, έχουμε την κατηγορία “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας”. Κατά τη διάρκεια, των δύο παρεμβάσεων που αφιερώθηκαν σε αυτή την κατηγορία, φάνηκε ότι δυσκολεύτηκαν να ξεκαθαρίσουν ποια είναι τα στερεότυπα για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, μιας και το φάσμα των χαρακτηριστικών είναι πολύ μεγάλο. Ωστόσο, στην πορεία των παρεμβάσεων αυξήθηκε η κατανόησή τους και η αναγνώριση των

στερεοτύπων αυτών, καθώς η κατηγορία αυτή επικαλύπτεται με τις υπόλοιπες, κάτι που αποτυπώνεται και στην ποσοτική έρευνα. Ο Μέσος Όρος σε αυτή την κατηγορία, μειώθηκε από τις 18,4 μονάδες πριν την παρέμβαση, στις 9,4 μονάδες μετά την παρέμβαση και βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ($p = 0,049 < 0,05$).

Οι τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, όπως οι παγωμένες εικόνες, η δυναμοποίηση των εικόνων, το Θέατρο Φόρουμ, το Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους, το Θέατρο Εφημερίδα, αποτέλεσαν πολύ ισχυρά εργαλεία για να πετύχουμε το στόχο μας. Ενίσχυσαν την κριτική τους σκέψη και τους βοήθησαν να αναπτύξουν ενσυναίσθηση, ως προς την καταπίεση που υφίστανται οι άντρες και οι γυναίκες από τα έμφυλα στερεότυπα. Καθοριστικό ρόλο, έπαιξαν αυτές οι τεχνικές, στο κομμάτι της ενδυνάμωσης, καθώς παίρνοντας τους ρόλους των καταπιεσμένων, μπόρεσαν οι μαθητές να δοκιμάσουν τον εαυτό τους και να επιχειρήσουν να αντιστρέψουν την καταπίεση. Συνήθως, ξεκινούσαν δοκιμάζοντας πιο βίαιες και επιπόλαιες αντιδράσεις, αλλά κατέληγαν να ανακαλύπτουν τη δύναμη της υγιούς επικοινωνίας. Το Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους, ενίσχυσε την ικανότητά τους να υψώνουν τη φωνή τους, όχι μόνο για να υπερασπίζονται τον εαυτό τους, αλλά και τους άλλους.

Συνοψίζοντας, το πρόγραμμα παρέμβασης που πραγματοποίησε η ερευνήτρια, επηρέασε τους μαθητές και βελτίωσε τις αντιλήψεις τους για τα έμφυλα στερεότυπα. Τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας επιβεβαιώνονται, καταλήγοντας ότι η εφαρμογή ενός προγράμματος με τεχνικές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου σε εφήβους, μπορεί να οδηγήσει τους συμμετέχοντες σε καλύτερη αντίληψη των έμφυλων στερεοτύπων, κατανόηση του τρόπου που δημιουργούνται και εσωτερικεύονται, αναγνώριση των επιπτώσεών τους, καθώς και σε ενδυνάμωση των συμμετεχόντων.

5.2 Περιορισμοί

Η έρευνά μας είχε κάποιους περιορισμούς, οι οποίοι είναι καλό να αναφερθούν. Ο πρώτος περιορισμός αφορά το ερευνητικό δείγμα. Τα παιδιά που συμμετείχαν στην παρέμβαση ήταν 16. Εφόσον είναι μικρότερο του 50, τα αποτελέσματα δεν μπορούν να γενικευθούν. Επιπλέον, υπήρχε ανισορροπία μεταξύ των φύλων των συμμετεχόντων. Συμμετείχαν 12 κορίτσια και 4 αγόρια. Αυτό ήταν ένα μειονέκτημα της έρευνας, καθώς το θέμα της έρευνας αφορά τα στερεότυπα των φύλων και είναι σημαντικό να υπάρχει παρόμοιος αριθμός αγοριών και κοριτσιών στην ομάδα. Παρατηρήθηκε ότι τα αγόρια και τα κορίτσια αντιδρούσαν διαφορετικά στις ασκήσεις, οπότε θα ήταν πολύ χρήσιμο, εάν είχαμε περισσότερα αγόρια.

Ένας ακόμη περιορισμός, αφορούσε το περιεχόμενο των παρεμβάσεων. Υπήρξε ισχυρή σύσταση από το σχολείο, να μην επεκταθούμε σε θέματα ταυτότητας φύλου και να μιλήσουμε μόνο για τα δύο φύλα, αγόρι και κορίτσι. Η αιτία για αυτό είναι οι αντιδράσεις των γονιών των παιδιών, οι οποίοι, μέσα από ένα συντηρητικό πρίσμα,

μπορεί να αντιληφθούν τέτοιες παρεμβάσεις ως ενθάρρυνση αλλαγής φύλου ή επιρροή του σεξουαλικού προσανατολισμού των παιδιών.

5.3 Βελτιώσεις και προτάσεις για το μέλλον

Βλέποντας την αποτελεσματικότητα των τεχνικών του Θεάτρου του Καταπιεσμένου για την αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων, προτείνουμε την εφαρμογή αυτού του προγράμματος σε μεγαλύτερο δείγμα πληθυσμού, σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας και με μία καλύτερη κατανομή αγοριών και κοριτσιών στην ομάδα παρέμβασης.

Επιπλέον, διαπιστώσαμε ότι οι δύο παρεμβάσεις που αφιερώσαμε σε κάθε κατηγορία έμφυλων στερεοτύπων ήταν λίγες, για να αποδομήσουν τα παιδιά τα εσωτερικευμένα στερεότυπα και για να φτάσουμε στο βάθος που θα θέλαμε. Αυτό αποδείχτηκε και από τα αποτελέσματα της ποιοτικής και της ποσοτικής ανάλυσης, που έδειξαν ότι η μεγαλύτερη βελτίωση συνέβη στην κατηγορία “Διαπροσωπικές Σχέσεις & Συναίνεση”, στην οποία αφιερώσαμε τρεις παρεμβάσεις. Οι προεκτάσεις των έμφυλων στερεοτύπων εμφανίζονται σε κάθε πτυχή της ζωής μας και σίγουρα χρειάζεται ένα πρόγραμμα με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια, για να φτάσουν οι συμμετέχοντες σε πραγματική κατανόηση και αποδόμηση των έμφυλων στερεοτύπων.

Όσον αφορά σε πιθανές βελτιώσεις του προγράμματος παρέμβασης, η κατηγορία “Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας” θα μπορούσε: α) είτε να αφαιρεθεί, εφόσον εν μέρει επικαλύπτεται με τις άλλες κατηγορίες, β) είτε να δοθεί παραπάνω χρόνος, ώστε να είναι εφικτό να καλυφθούν όλα τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, που ενθαρρύνονται ή κατακρίνονται σε κάθε φύλο, μέσω των έμφυλων στερεοτύπων.

Θεωρούμε ότι η παρέμβασή μας, κάλυψε ένα μεγάλο φάσμα των έμφυλων στερεοτύπων και των συνεπειών τους, κάτι που δε βλέπουμε να συμβαίνει σε κανένα άλλο πρόγραμμα στα σχολεία. Ακόμη και τα προτεινόμενα προγράμματα, για το Εργαστήρι Δεξιοτήτων, στον τομέα της “Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης”, είναι φτωχά, όσον αφορά τα έμφυλα στερεότυπα. Είναι σημαντικό, η κοινωνία και οι θεσμοί να κάνουν το βήμα για την πραγματική - όχι μόνο τη νομική - ισότητα των φύλων, που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την εισαγωγή προγραμμάτων για τη “Συμπεριληπτική Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση” και για τα έμφυλα στερεότυπα, στα σχολεία. Ας θυμηθούμε τα λόγια του P.Freire: *«Η παιδεία δεν αλλάζει τον κόσμο. Η παιδεία αλλάζει τους ανθρώπους. Οι άνθρωποι αλλάζουν τον κόσμο»*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

- Ahrens, C. E., Rich, M. D., & Ullman, J. B. (2011). Rehearsing for Real Life: The Impact of the InterACT Sexual Assault Prevention Program on Self-Reported Likelihood of Engaging in Bystander Interventions. *Violence Against Women, 17*(6), 760-776.
- Aronson, J., Steele, C. M., & Brown, J. (1999). When White Men Can't Do Math: Necessary and Sufficient Factors in Stereotype Threat. *Journal of Experimental Social Psychology, 35*, 29-46.
- Babbage, F. (2004). *Augusto Boal*. Routledge.
- Boal, A. (1979). *Theatre of the Oppressed*. Pluto Press.
- Boal, A. (1985). *Theatre of the Oppressed*. Theatre Communications Group.
- Boal, A. (1994). *The Rainbow of Desire*. Routledge.
- Boal, A. (2001). *Hamlet and Baker's Son. My Life in Theatre and Politics*. Routledge.
- Braun, V., & Clarke, V. (2011). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research In Psychology, 3*(2).
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. R. B. (2007). *Research Methods in Education* (6th ed.). Routledge.
- Coyne, S. M., Linder, J. R., Rasmussen, E. E., Nelson, D. A., & Birkbeck, V. (2016). *Pretty as a Princess: Longitudinal Effects of Engagement With Disney Princesses on Gender Stereotypes, Body Esteem, and Prosocial Behavior in Children*. *Child Development, 87*(6), 1909-1925.

- Dahal, P., Joshi, S. K., & Swahnberg, K. (2021). Does Forum Theater Help Reduce Gender Inequalities and Violence? Findings From Nepal. *J Interpers Violence*, 37(13-14).
- Dinella, L. (2013). *Internalization of princess culture: A cross-sectional study of early childhood and emerging adulthood*. Paper presented at the Society for Research on Child Development biannual conference, Seattle, WA.
- Deaner, R. O., & Smith, B. A. (2012). Sex Differences in Sports Across 50 Societies. *PEER REVIEWED ARTICLES*, 13.
- Dullea, K., & Mullender, A. (1999). *Evaluation and empowerment*. SAGE Publications Ltd.
- Edwards, K., & Scanlon, C. (2021). *Μεγαλώνοντας κορίτσια που αγαπούν τον εαυτό τους*. Διόπτρα.
- EIGE. (2022). *Greece | 2022 | Gender Equality Index | European Institute for Gender Equality*. European Institute for Gender Equality. Retrieved May 4, 2023, from <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/country/EL>
- Ertl, B., Luttenberger, S., & Paechter, M. (2017). The Impact of Gender Stereotypes on the Self-Concept of Female Students in STEM Subjects with an Under-Representation of Females. *Frontiers in Psychology*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00703>
- Gentile, A., Boca, S., & Giammusso, I. (2018). 'You play like a Woman!' Effects of gender stereotype threat on Women's performance in physical and sport activities: A meta-analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 39, 95-103. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.07.013>

- Horn, S. S., Ruck, M. D., & Liben, L. S. (Eds.). (2016). Advances in Child Development and Behavior. In *Equity and Justice in Developmental Science: Theoretical and Methodological Issues* (Vol. 50, pp. 105-133). Elsevier Science.
10.1016/bs.acdb.2015.11.001
- Inzlicht, M., & Schmader, T. (Eds.). (2011). *Stereotype Threat: Theory, Process, and Application*. Oxford University Press, USA.
- Kapeti, Zoi. (2022). *Using Forum Theatre in the ESL Classroom to Address the Issue of School Bullying* (Master's thesis, Aristotle University of Thessaloniki).
<https://ikee.lib.auth.gr/record/340794/files/GRI-2022-36083.pdf>.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. Harcourt, Brace & Co.
- Mitchell, K. S., & Freitag, J. L. (2011). Forum Theatre for Bystanders: a new model for gender violence prevention. *Violence against women, 17*(8).
10.1177/1077801211417152
- Moreno, L. O. (2018). *Fighting LGBTQ oppression through theater: A mixed methods study of the impacts of Theatre of the Oppressed with queer spectrum and trans spectrum individuals* (Dissertation thesis, Widener university).
- O'Connor, M. (2015). Exploring domestic violence and social distress in Australian-Indian migrants through community theater. *Transcultural Psychiatry, 53* (1), 24-44. <https://doi.org/10.1177/1363461515599327>.
- OHCHR. (2014, September). *Gender stereotyping* | OHCHR. ohchr. Retrieved May 11, 2023, from <https://www.ohchr.org/en/women/gender-stereotyping>
- Owens, J., & Massey, D. S. (2011). Stereotype threat and college academic performance: a latent variables approach. *Social Science Research, 40*(1), 150-166.
<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2010.09.010>

- Shapiro, J. R., & Williams, A. M. (2012). The Role of Stereotype Threats in Undermining Girls' and Women's Performance and Interest in STEM Fields. *Sex Roles*, 66, 175–183. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0051-0>
- Wang, W.-J. (2010). Transgressive local act: tackling domestic violence with forum and popular theatre in Sisterhood Bound as Yuan Ze Flowers. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 15(3), 413-429.
- Wardrip-Fruin, N., & Montfort, N. (2003). *The New Media Reader*. The MIT Press.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αλεξοπούλου, Α. (2018). *Διερεύνηση της συμβολής του Θεάτρου του Καταπιεσμένου στην προαγωγή της ψυχικής υγείας: Πρόταση αξιοποίησης στη συμβουλευτική διαδικασία* (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).
- Ασουμανάκη, Φ. (2020). *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση ως μέσο για τη διαπραγμάτευση των έμφυλων στερεοτύπων σε νέες και νέους* (Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου).
<http://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/5728>.
- Γκόβας, Ν. (2003). *Για ένα δημιουργικό νεανικό θέατρο*. Μεταίχμιο.
- ΕΛΣΤΑΤ | Eurostat. (n.d.). *2.2 Μοτίβα στην απασχόληση*. ΕΛΣΤΑΤ. Retrieved May 10, 2023, from <https://www.statistics.gr/infograph/womenmen/bloc-2b.html?lang=el>

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2023). *Τι είναι το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων και πώς υπολογίζεται;*. Τι είναι το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων και πώς υπολογίζεται; | Επικαιρότητα | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Retrieved May 10, 2023, from <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200109STO69925/ti-einai-to-misthologiko-chasma-metaxu-ton-fulon-kai-pos-upologizetai>
- Ζώνιου, Χ. (2010). Αουγκούστο Μποάλ (Augusto Boal) (1931-2009). *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 16.
- Ζώνιου, Χ. (2015). Ειδικό τεύχος-αφιέρωμα στο Θέατρο του Καταπιεσμένου. *Εκπαίδευση και Θέατρο*, 16.
- Ζώνιου, Χ. (2016). *Η συμβολή του Θεάτρου του Καταπιεσμένου και άλλων δραματικών τεχνικών στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας των εκπαιδευτικών* (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας). <http://hdl.handle.net/10442/hedi/40052>.
- Ζώνιου, Χ., & Γκόβας, Ν. (2011). *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα και τεχνικές θεάτρου φόρουμ*. Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση & Όσμωση.
- Κατσαρού, Ε., & Τσάφος, Β. (2003). *Από την έρευνα στη διδασκαλία: Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης*. Σαββάλας.
- Κολάτσι, Λ. (2021). *Το θέατρο της επινόησης ως μέσο αλλαγής στερεοτύπων φύλου σε παιδιά της Δ' τάξης του δημοτικού σχολείου* (Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου). <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/6217>.

- Μιχαήλ, Β. (2016). *Θέατρο του καταπιεσμένου- Εφαρμογές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Παρέμβαση με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά του σχολικού εκφοβισμού* (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου). <http://hdl.handle.net/11128/2413>.
- Μποάλ, Α. (2013). *Θεατρικά Παιχνίδια για Ηθοποιούς και για Μη-Ηθοποιούς*. Σοφία Α.Ε.
- Παναγιωτίδου, Μ. (2020). *Το θέατρο ως μέθοδος διευθέτησης κοινωνικών ζητημάτων: η περίπτωση του “Θεάτρου του Καταπιεσμένου” του Augusto Boal* (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου). <http://hdl.handle.net/11610/21046>.
- Παπακώστα, Α. (n.d.). *Το Θέατρο των Καταπιεσμένων του Augusto Boal: τόπος αλλαγών κι ανταλλαγών στη ζωή και στην τέχνη*. Theodore Grammatas. Retrieved May 18, 2023, from <https://theodoregrammatas.com/el/%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CF%89%CE%BD-toy-augusto-boal%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%83/>
- Παρτσιλίβα, Μ. (2022). *Η ευαισθητοποίηση των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα από ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα με τεχνικές της Δραματικής Τέχνης και του Θεάτρου του Καταπιεσμένου. Μια έρευνα δράσης με μαθητές 9-12 ετών* (Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου). <http://dx.doi.org/10.26263/amitos-130>.

- Πιντζοπούλου, Α. (2023). *Η Θεατρική Αγωγή ως μέσο ευαισθητοποίησης των μαθητών/ριών του Δημοτικού Σχολείου στα έμφυλα στερεότυπα. Μια έρευνα δράσης σε μαθητές/ιες της ΣΤ' τάξης του 4ου Δημοτικού Σχολείου Γαλατσίου* (Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου).
<http://dx.doi.org/10.26263/amitos-711>.
- Σάντος, Μ. (2015). Ένα μονοπάτι που σχηματίζεται όσο το περπατάμε: Θέατρο του Καταπιεσμένου - ιστορική αναδρομή. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 16.
- Σαπρανίδη, Ε. (2019). *Η εφαρμογή του Θεάτρου του Καταπιεσμένου και του Θεάτρου Φόρουμ σε ομάδα γυναικών θυμάτων βίας που φιλοξενούνται στον Ξενώνα Γυναικών του Δήμου Αθηναίων* (Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου). <http://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/5400>.
- Φρόση, Λ., Κουμτζή, Ε., & Παπαδήμου, Χ. (2001). *Ο Παράγοντας Φύλο και η Σχολική Πραγματικότητα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας. Retrieved May 11, 2023, from <https://www.kethi.gr/ereunes-meletes/o-paragontas-fylo-kai-i-sholiki-pragmati-kotita-stin-protobathmia-kai-deyterobathmia-ekpaideysi>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο. Απαντώ με ειλικρίνεια ό,τι σκέφτομαι... ☀️

Φύλο:

Τάξη:

Α' ΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ		Δ ι α φ ω ν ώ α π ό λυ τ α	Δ ι α φ ω ν ώ	Ο ύ τ ε σ υ μ φ ω ν ώ / Ο ύ τ ε δ ι α φ ω ν ώ 2	Σ υ μ φ ω ν ώ	Σ υ μ φ ω ν ώ α π ό λυ τ α
Π ι σ τ ε ύ ω ό τ ι ...		0	1	2	3	4
1	Καλό είναι οι γονείς να μην αγοράζουν στα αγόρια παιχνίδια όπως οι κούκλες και τα κουζινικά.					
2	Καλό είναι οι γονείς να μην αγοράζουν στα κορίτσια παιχνίδια όπως τα αυτοκινητάκια και οι σούπερ ήρωες.					
3	Θα πήγαινα πιο εύκολα σε έναν καθηγητή μαθηματικών παρά σε μια καθηγήτρια, για να με προετοιμάσει για τις πανελλήνιες.					
4	Στο σχολείο μου θα ένιωθα μεγαλύτερη σιγουριά αν ο πρόεδρος του δεκαπενταμελούς ήταν αγόρι.					
5	Η οικογένεια καλό είναι να ενθαρρύνει περισσότερο τα αγόρια να σπουδάσουν απ' ό,τι τα κορίτσια.					
6	Οι άντρες δεν είναι καλοί σε επαγγέλματα που απαιτούν φροντίδα, όπως νηπιαγωγοί, νοσοκόμοι, λογοθεραπευτές.					
7	Ο πατέρας είναι αυτός που πρέπει να κερδίζει το ψωμί της οικογένειας.					
8	Τα κορίτσια πρέπει να επικεντρώνονται περισσότερο στο να γίνουν καλές σύζυγοι και μητέρες, παρά στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.					
9	Η μητέρα σε μια οικογένεια χρειάζεται οπωσδήποτε να ξέρει να μαγειρεύει, ενώ ο πατέρας όχι απαραίτητα.					

10	Η μητέρα χρειάζεται να έχει περισσότερες ευθύνες από τον πατέρα σχετικά με την ανατροφή των παιδιών.					
11	Ο ρόλος της μητέρας στην ανατροφή των παιδιών πρέπει να είναι η καθημερινή και συναισθηματική φροντίδα, ενώ του πατέρα η οικονομική κάλυψη των αναγκών τους.					
12	Όταν γίνει μια ζημιά στο σπίτι, ο πατέρας είναι αυτός που χρειάζεται να ξέρει να την επιδιορθώσει.					
13	Οι οικιακές εργασίες είναι μια ασχολία κυρίως για κορίτσια.					
14	Το μπαλέτο είναι ακατάλληλος χορός για αγόρια.					
15	Τα κορίτσια που μαθαίνουν πολεμικές τέχνες είναι συνήθως “αγοροκόριτσα”.					
16	Εάν δουλεύουν ίσες ώρες και οι δύο σύζυγοι, ο άντρας χρειάζεται να αναλάβει τις μισές από τις δουλειές του σπιτιού (πχ πλύσιμο πιάτων και ρούχων, σφουγγάρισμα).					
17	Ο πατέρας σε μια οικογένεια χρειάζεται οπωσδήποτε να ξέρει να μαγειρεύει, ενώ η μητέρα όχι απαραίτητα.					
18	Ο πατέρας σε μια οικογένεια χρειάζεται οπωσδήποτε να ξέρει να οδηγεί, ενώ η μητέρα όχι απαραίτητα.					
19	Είναι πιο λογικό η μητέρα να ζητάει βοήθεια για το μάζεμα του τραπεζιού από την κόρη της, παρά από τον γιό της.					

Β' ΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ		Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ/ Ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Πιστεύω ότι ...		0	1	2	3	4
1	Τα κορίτσια δεν είναι ωραίο να βρίζουν, ενώ τα αγόρια δεν πειράζει εάν το κάνουν καμιά φορά.					
2	Οι γυναίκες είναι πλασμένες να έχουν υπομονή και ευγένεια.					

3	Οι άντρες που φοβούνται δεν είναι πραγματικοί άντρες.					
4	Αν κάποιος προσβάλει έναν άντρα αυτός οφείλει να υπερασπιστεί την τιμή του, ακόμη και αν αυτό απαιτεί σωματική επίθεση.					
5	Είναι εντάξει για τα αγόρια να χτυπήσουν το ένα το άλλο, όταν τσακωθούν, αλλά όχι για τα κορίτσια.					
6	Οι γυναίκες χρειάζονται έναν άντρα δίπλα τους, για να τις προστατεύει.					
7	Κατά μέσο όρο, τα αγόρια είναι πιο έξυπνα από τα κορίτσια.					
8	Είναι προτιμότερο τα αγόρια να ζητάνε σε ραντεβού το κορίτσι που τους αρέσει και όχι αντίστροφα.					
9	Η γνώμη ενός άντρα για την πολιτική έχει μεγαλύτερο βάρος από τη γνώμη μιας γυναίκας.					
10	Δεν είναι εντάξει ένας άντρας να κλαίει μπροστά σε άλλους.					
11	Τα περισσότερα κορίτσια δεν μπορούν να υπερασπιστούν αποτελεσματικά τον εαυτό τους, όταν τα προσβάλλουν.					
12	Τα κορίτσια πρέπει να είναι πιο ήσυχα και συγκρατημένα από τα αγόρια.					
13	Ένας άντρας για να έχει αξία στην κοινωνία πρέπει να είναι πλούσιος και επιτυχημένος επαγγελματικά, ενώ μια γυναίκα πρέπει να είναι όμορφη.					
14	Τα αγόρια δε χρειάζεται να μιλάνε για τα συναισθήματά τους.					
15	Κατά μέσο όρο, τα αγόρια είναι πιο λογικά από τα κορίτσια.					
16	Όταν κάτι πάει στραβά, πρέπει ο/η δάσκαλος/α να ψάξει τον ένοχο πρώτα στα αγόρια.					
17	Οι γυναίκες είναι πιο φλύαρες από τους άντρες.					

18	Οι άντρες έχουν πιο εμπειριστατωμένες απόψεις για κοινωνικοπολιτικά ζητήματα, οπότε καλό είναι οι γυναίκες να τους ακούνε όταν μιλάνε.					
19	Οι γυναίκες δε χρειάζεται να ασχολούνται με ζητήματα όπως η πολιτική και η φιλοσοφία.					

Γ' ΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ		Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ/ Ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Πιστεύω ότι ...		0	1	2	3	4
1	Το πρώτο μέλημα μιας γυναίκας θα πρέπει να είναι να είναι όμορφη.					
2	Μόνο όσοι/ες ακολουθούν τα πρότυπα ομορφιάς θα μπορέσουν να βρουν σύντροφο.					
3	Είναι λογικό ένας άντρας να κερδίζει την εκτίμηση των φίλων του, όταν έχει σχέση με μια όμορφη κοπέλα.					
4	Η εμφάνιση μιας γυναίκας είναι πιο σημαντική από το μυαλό της.					
5	Είναι εντάξει ένα αγόρι να έχει βαμμένα μαλλιά.					
6	Είναι εντάξει ένα αγόρι να αποτριχώνει το σώμα του.					
7	Μόνο τα ψηλά και γυμνασμένα αγόρια είναι ελκυστικά.					
8	Η εμφάνιση ενός άντρα είναι πιο σημαντική από το μυαλό του.					
9	Είναι εντάξει ένα κορίτσι να έχει πολύ κοντά μαλλιά.					
10	Μόνο τα κορίτσια που έχουν αδύνατο σώμα με καμπύλες είναι ελκυστικά.					
11	Είναι εντάξει ένα κορίτσι να μην αποτριχώνει το σώμα του.					
12	Τα κορίτσια πρέπει να φροντίζουν λίγο περισσότερο την εμφάνισή τους από τα αγόρια.					

13	Στα περισσότερα κορίτσια αρέσει όταν οι άλλοι κάνουν σχόλια δυνατά για το σώμα τους.					
14	Τα πρότυπα ομορφιάς παραμένουν σταθερά σε όλους τους πολιτισμούς και τις εποχές.					
15	Οι γυναίκες είναι “το ωραίο φύλο” και για αυτό πρέπει να καλλωπίζονται με τρόπο ώστε να αρέσουν στους άντρες.					
16	Το πρώτο μέλημα ενός άντρα πρέπει να είναι να είναι όμορφος.					
17	Τα κορίτσια πρέπει να ντύνονται με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να μην προσελκύουν την προσοχή και σχόλια.					
18	Μια κοπέλα πρέπει να προσέχει περισσότερο να μην παχύνει από ένα αγόρι.					

Δ' ΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ		Δ ι α φ ω ν ώ α π ό λυ τ α	Δ ι α φ ω ν ώ	Ο ύ τ ε σ υ μ φ ω ν ώ / Ο ύ τ ε δ ι α φ ω ν ώ 2	Σ υ μ φ ω ν ώ	Σ υ μ φ ω ν ώ α π ό λυ τ α
Π ι σ τ ε ύ ω ό τ ι ...		0	1	2	3	4
1	Μερικές φορές, ο τρόπος που ντύνονται τα κορίτσια δικαιολογεί την επιθετικότητα(πχ σεξουαλικά αστεία, μη-συναινετικά αγγίγματα) των αγοριών.					
2	Σε ένα ρομαντικό ραντεβού το αγόρι θα πρέπει να πληρώσει τον λογαριασμό.					
3	Ο άντρας είναι αυτός που πρέπει να κάνει την πρόταση γάμου στη γυναίκα και όχι αντίστροφα.					
4	Θεωρώ πιο αποδεκτό για έναν άντρα να έχει πολλές ερωτικές εμπειρίες, απ' ότι για μια γυναίκα.					
5	Συχνά οι γυναίκες αποκαλούν σεξουαλική παρενόχληση πράγματα που είναι απλώς αστεία.					
6	Είναι εντάξει ένα αγόρι να πιέσει ένα κορίτσι να φιληθούν, εάν αυτή φλέρταρε μαζί του όλο το βράδυ.					

7	Αν ένα κορίτσι είχε πολλούς ερωτικούς συντρόφους, αξίζει να το κουτσομπολεύουν.					
8	Είναι εντάξει ένα αγόρι να θέτει περιορισμούς στην κοπέλα του για τι θα φορέσει.					
9	Τα περισσότερα αγόρια βγαίνουν με τα κορίτσια μόνο για την ερωτική επαφή.					
10	Όταν κάποιος/α ζηλεύει πολύ το σύντροφό του/της, αποδεικνύει ότι πραγματικά νοιάζεται για αυτήν/όν.					
11	Είναι εντάξει ένα αγόρι να απαγορεύσει στη σύντροφό του να βγει έξω το βράδυ.					
12	Αν ένα αγόρι είχε πολλούς ερωτικούς συντρόφους, αξίζει να το κουτσομπολεύουν.					
13	Είναι περίεργο ένα αγόρι να παίρνει συχνά αγκαλιές τους φίλους του.					
14	Ένα απλό χαστούκι ή μια σπρωξιά στο/στη σύντροφό σου δεν είναι βία.					
15	Όταν μια κοπέλα λέει “όχι” στις ερωτικές απαιτήσεις του συντρόφου της, δε χρειάζεται να την ακούει πάντα, γιατί συχνά εννοεί “ναι”.					
16	Στη διαφωνία ενός ζευγαριού, καλό είναι η γυναίκες να κάνουν ένα βήμα πίσω και να αφήνουν το σύντροφό τους να έχει τον τελευταίο λόγο.					
17	Μια γυναίκα που φορά μια μίνι φούστα και περπατά μόνη της τη νύχτα «πηγαίνει γυρεύοντας».					
18	Είναι περίεργο ένα κορίτσι να παίρνει συχνά αγκαλιές τις φίλες της.					
19	Είναι λογικό ένα αγόρι να χτυπήσει τη σύντροφό του, αν αυτή τον απάτησε.					
20	Είναι εντάξει ένα κορίτσι να απαγορεύσει στο σύντροφό της να βγει έξω το βράδυ.					

21	Τα περισσότερα κορίτσια βγαίνουν με τα αγόρια μόνο για την ερωτική ελαφή.					
22	Είναι εντάξει ένα κορίτσι να θέτει περιορισμούς στο αγόρι της για τι θα φορέσει.					

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ

1η Παρέμβαση

Στόχοι 1ης Παρέμβασης

Καθώς αυτά τα παιδιά, δεν έχουν προηγούμενη εμπειρία με θεατρικό παιχνίδι, η πρώτη συνάντηση εστίασε σε θεατρικά παιχνίδια από το οπλοστάσιο του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, με στόχο τη γνωριμία, την απο-μηχανοποίηση του σώματος, τον συντονισμό της ομάδας και τη θεατρική έκφραση. Επιπλέον, έγινε μια εισαγωγή στα έμφυλα στερεότυπα και ορίστηκε το πλαίσιο των συναντήσεων με το συμβόλαιο του θεατρικού παιχνιδιού.

Δραστηριότητες

1) **Ονόματα και μίμηση**

Η πρώτη άσκηση είναι μια διασκεδαστική, θεατρική ανταλλαγή των ονομάτων, που τα εισάγει στη μίμηση. Τα παιδιά στέκονται σε μια σειρά και το καθένα περνάει μπροστά από όλους τους υπόλοιπους λέγοντας στον καθένα «Με λένε ... ». Ο απέναντί του πρέπει να επαναλάβει ακριβώς αυτό που άκουσε μαζί με την τονικότητα, ένταση, συναίσθημα και εκφραστικότητα που είχε το άτομο που συστήθηκε.

2) **Όνομα και έμφυλο στερεότυπο**

Το κάθε παιδί λέει ξανά το όνομά του και ένα έμφυλο στερεότυπο. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση, εάν το έμφυλο στερεότυπο που φέρουν είναι αμφιλεγόμενο.

3) **Να μπει στον κύκλο όποια/ος... (Γκόβας, 2003, 29)**

Οι προτάσεις που έλεγε η εμπυχωτρία εστίαζαν στο μοίρασμα, στα ενδιαφέροντα, αλλά και σε προτάσεις που είχαν σχέση με τα έμφυλα στερεότυπα.

4) **Περπάτημα και προσωπικός βηματισμός**

Άσκηση επινοημένη από την εμπυχωτρία με τεχνικές σωματικού θεάτρου και τεχνικές του Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013)

Περπατάνε στο χώρο με χαλαρό βηματισμό και περιφερειακή όραση, φροντίζοντας να καλύπτουν τα κενά στο χώρο. Κάθε φορά που σταματάει ένα άτομο από την ομάδα, σταματάνε όλοι. Ξεκινούν ξανά όλοι μαζί, συντονισμένα, αλλά χωρίς λόγο.

Δοκιμάζουν διαφορετικούς τρόπους βαδίσματος, ώστε να απο-μηχανοποιηθεί το σώμα. Με τις οδηγίες της εμπυχωτρίας, περπατάνε πολύ αργά ή πολύ γρήγορα, με μεγάλα βήματα ή με μικρά, προς τα πίσω ή πλάγια, βάδισμα στα τέσσερα με βάδισμα

καμήλας ή βάδισμα ελέφαντα ή βάδισμα κάβουρα (Μποάλ, 2013, 151-152) και χορεύουν βαλς σε ζευγάρια. Στη συνέχεια καλούνται να σκεφτούν πώς ακριβώς θα ήθελαν να βαδίσουν αυτή τη στιγμή, χρησιμοποιώντας όλο το σώμα τους, εάν δεν υπήρχαν κοινωνικές συμβάσεις. Προσθέτουν έναν ήχο σε κάθε τους βήμα.

Κάθε φορά που συναντούν κάποιον στο χώρο σταματούν και δείχνουν τον προσωπικό τους βηματισμό. Στη συνέχεια βρίσκουν κάποια παιδιά που έχουν παρόμοιο βηματισμό και γίνονται ομάδα- φυλή. Η ομάδα, ανά δύο, βγαίνουν στη σκηνή, στέκονται απέναντι και με το σύνθημα της εμψυχώτριας, πλησιάζουν η μια προς την άλλη. Η κάθε ομάδα επιδεικνύει με περηφάνια και αυτοπεποίθηση το βηματισμό της στην άλλη.

5) Ινδιάνοι στο δάσος (Μποάλ, 2013, 182)

Η κάθε φυλή από τις προηγούμενες επιλέγει έναν αρχηγό και φαντάζονται ότι βρίσκονται σε κάποια ζούγκλα της Λατινικής Αμερικής. Η εμψυχώτρια χτυπάει ένα τύμπανο και ο αρχηγός της κάθε φυλής ξεκινάει μια κίνηση, την οποία πρέπει να επαναλαμβάνουν τα υπόλοιπα μέλη της φυλής. Στη συνέχεια, ο αρχηγός αλλάζει, έως ότου όλα τα μέλη να πάρουν το ρόλο του αρχηγού.

6) Συμβόλαιο θεατρικού παιχνιδιού

Κάθονται σε κύκλο και η εμψυχώτρια κάνει μια εισαγωγή στο θέμα των έμφυλων στερεοτύπων και στο Θέατρο του Καταπιεσμένου. Διαβάζουν το θεατρικό σύμβολαιο, το συζητάμε και το υπογράφουν.

7) Αναστοχασμός

Μοιράζονται τι τους άρεσε και τι τους δυσκόλεψε στην πρώτη συνάντηση.

2η Παρέμβαση

Στόχοι 2ης Παρέμβασης

Μέσα από τις τεχνικές των αγαλμάτων, των παγωμένων εικόνων και της δυναμοποίησης των εικόνων, οι μαθητές διερευνούν σωματικά και νοητικά συγκεκριμένες στερεοτυπικές αντιλήψεις. Συζητούν σε ομάδες και συνεργάζονται, για να δημιουργήσουν ομαδικές παγωμένες εικόνες.

Δραστηριότητες

1) **Ρυθμικός συντονισμός και ονόματα**

Άσκηση επινοημένη από την εμπυχώτρια

Ξεκινάμε όρθιοι και παίζουμε ένα ρυθμικό παιχνίδι με παλαμάκια πάνω στο σώμα μας. Τον ρυθμό δίνει η εμπυχώτρια και όταν συντονιστούν, καλούνται να πουν το όνομά τους μέσα στον ρυθμό. Άσκηση που φέρνει τη συνείδηση στο σώμα, απαιτεί εγρήγορση και συντονισμό της ομάδας.

2) **Τεχνική της ιδεοθύελλας (Γκόβας, 2003)**

Ακολουθεί η τεχνική της ιδεοθύελλας, πάνω στην ερώτηση: «Από τη στιγμή που γεννηθήκαμε μέχρι σήμερα, ποιοι είναι οι παράγοντες που έχουν διαμορφώσει το χαρακτήρα μας;».

3) **Έχεις λαγό;**

Γνωστό παιδικό παιχνίδι

Κάποιος απευθύνει την ερώτηση στον απέναντί του: «Έχεις λαγό;». Ο αποδέκτης της ερώτησης απαντάει «Έχω λαγό». Αυτός που ρώτησε ξαναρωτάει «Έχεις αυτιά;». Έτσι ολοκληρώνεται ένας κύκλος ερωταπαντήσεων και τώρα το άτομο που ήταν αποδέκτης της πρώτης ερώτησης γίνεται ο πομπός της ερώτησης «Έχεις λαγό;» σε κάποιον άλλο από τον κύκλο.

4) **Παραλλαγή του προηγούμενου παιχνιδιού**

Άσκηση επινοημένη από την εμπυχώτρια

Οι κανόνες παραμένουν ίδιοι, αλλά οι ερωτήσεις μετατρέπονται σε:

α) «Την ξέρεις τη γυναίκα;», «Ποια γυναίκα;», «Τη γυναίκα που... (συμπληρώνουν την πρόταση με την πρώτη φράση που θα τους έρθει στο μυαλό)».

β) «Τον ξέρεις τον άντρα;», «Ποιόν άντρα;», «Τον άντρα που....».

5) **Αγάλματα (Μποάλ, 2013, 277)**

Η εμπυχώτρια κρατάει μερικές από τις φράσεις που ειπώθηκαν, τις διαβάζει μία-μία και τους ζητάει να παγώσουν σαν αγάλματα σε μια στάση που να σωματοποιεί τη

φράση που ακούνε.

6) Συζήτηση σε ομάδες

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Χωρίζονται σε 5 ομάδες και η εμπυχώτρια δίνει 5 παροιμίες/φράσεις με στερεοτυπικές αντιλήψεις:

«Ο άντρας είναι η κολώνα του σπιτιού».

«Η σιωπή είναι στολίδι για τις γυναίκες». (Σοφοκλής)

«Είμαι άντρας και το κέφι μου θα κάνω και θα πω και μια κουβέντα παραπάνω».

(Αλέκος Σακελλάριος)

«Οι άντρες δεν πονάνε και αν πονάνε δεν το δείχνουν».

«Η γυναίκα είναι το ωραίο φύλο».

Αρχικά, διαβάζουν όλες τις φράσεις και τις συζητάνε στην ομάδα τους, με άξονα τα δύο ερωτήματα: «Τι εννοεί αυτή η παροιμία; Συμφωνούμε;»

7) Παγωμένες εικόνες και δυναμοποίηση

Άσκηση επινοημένη από την εμπυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013)

Κάθε ομάδα παίρνει μια φράση και δημιουργεί μια παγωμένη εικόνα με αυτήν. Τις παρουσιάζουν με τη σειρά και η εμπυχώτρια καθοδηγεί την κάθε ομάδα και το κοινό σε διερεύνηση των συναισθημάτων των ηθοποιών και της επίδρασης της στερεοτυπικής αντίληψης στον φορέα του στερεοτύπου και στον περίγυρό του, με τεχνικές δυναμοποίησης των παγωμένων εικόνων.

8) Συζήτηση και θεωρία

Στη συνέχεια, η εμπυχώτρια ρωτάει αν πιστεύουν ότι οι προσδοκίες που έχουν οι άλλοι από τον/την καθένα/καθεμία, διαμορφώνουν το χαρακτήρα μας. Εξηγεί το βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο και την ταυτότητα φύλου.

9) Αναστοχασμός

Αρχικά, η εμπυχώτρια θυμίζει επιγραμματικά τι έγινε κατά τη διάρκεια της συνάντησης. Στη συνέχεια, μοιράζονται προφορικά τις σκέψεις τους και την εμπειρία τους, πάνω στους άξονες, που είναι γραμμένοι στον πίνακα:

α) Μου άρεσε/ Μου φάνηκε ενδιαφέρον ...

β) Δε μου άρεσε/ Με δυσκόλεψε ...

γ) Σήμερα κατάλαβα/σκέφτηκα ...

3η Παρέμβαση

Στόχοι 3ης Παρέμβασης

Κατανόηση της διαφοράς του κοινωνικού και του βιολογικού φύλου, μέσα από τη διερεύνηση των ρόλων και των συμπεριφορών των φύλων σε διαφορετικές εποχές και πολιτισμούς. Προετοιμασία για τη διεξαγωγή αυτοσχεδιασμών και συνεργασία σε ομάδες για την πρώτη δημιουργία αυτοσχεδιασμού. Με την τεχνική της ταυτόχρονης δραματουργίας, επιχειρούμε την κατάλυση του αυστηρού διαχωρισμού ηθοποιών και θεατών και την εξοικείωση των παιδιών με τη σκηνή.

Δραστηριότητες

1) **Ο δαίμονας** (*Μποάλ, 2013, 155*)

Η ομάδα βρίσκεται σε κύκλο και η εμπυχώτρια ενθαρρύνει τα μέλη της ομάδας να αρχίσουν να πηδούν μια στο ένα πόδι και μια στο άλλο, ενώ συγχρόνως να κάνουν πλατιές χειρονομίες σαν αυτές που κάνουμε, για να τινάξουμε το νερό από πάνω μας ή για να διώξουμε έναν δαίμονα.

2) **Εξάσκηση για τους αυτοσχεδιασμούς** (*Γκόβας, 2003, 57*)

Χωρίζονται σε ζευγάρια και ο Α λέει: «Προτείνω να...».

Ο Β απαντάει «Ναι, αλλά...» βρίσκοντας κάποιο εμπόδιο και συνεχίζεται ο διάλογος με τον ίδιο τρόπο.

Στη δεύτερη φάση, ο Α λέει «Προτείνω να...» και ο Β απαντάει «Ναι, και...» συμπληρώνοντας την ιδέα του πρώτου.

Με αφορμή την άσκηση, η εμπυχώτρια λέει λίγη θεωρία για τους αυτοσχεδιασμούς και τονίζει ότι όταν δουλεύουμε ομαδικά για να φτιάξουμε ένα σενάριο, είναι βοηθητικό να λειτουργούμε όπως στη δεύτερη φάση της άσκησης.

3) **Συζήτηση και ιστορική αναδρομή σε διάφορους πολιτισμούς**

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Η εμπυχώτρια ρωτάει: «Πιστεύετε ότι οι ρόλοι των φύλων και τα στερεότυπα παραμένουν σταθερά στο χρόνο ή αλλάζουν; Τι γίνεται σε διαφορετικούς πολιτισμούς;»

Στη συνέχεια, δίνει στα παιδιά ένα φύλλο με 10 παραδείγματα, τα οποία διαβάζουν δυνατά στον κύκλο. Τα παραδείγματα είναι τα παρακάτω:

1) Στα νησιά του αρχιπελάγους της Γουινέα-Μπισάου, οι γυναίκες κάνουν την πρόταση γάμου σε δημόσιο χώρο, προσφέροντας στους άντρες ένα πιάτο με ψάρια μαριναρισμένα σε κόκκινο φοινικέλαιο. Οι άντρες δεν μπορούν να πουν “όχι” στην πρόταση γάμου.

«Η αγάπη φωλιάζει πρώτα στην καρδιά της γυναίκας. Μόνο αφού τη νιώσει η γυναίκα, μπορεί μετά να μεταφερθεί και στον άντρα».

2) Οι γυναίκες της υψηλής τάξης στη μινωική Κρήτη φορούσαν καθημερινά φορέματα, τα οποία άφηναν ακάλυπτο το στήθος τους. Ωστόσο, δε θεωρούνταν ερωτική πρόκληση, αλλά σύμβολο ομορφιάς και γονιμότητας.

3) Στη Σαουδική Αραβία, η σωματική επαφή μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι πολύ συνηθισμένη. Οι άντρες αγκαλιάζονται συχνά και κρατιούνται χέρι-χέρι, όταν κάθονται ή περπατούν, ως ένδειξη φιλίας.

4) Στη φυλή των Μασάι, επιτρέπεται η πολυγαμία για τους άντρες. Ένας άντρας μπορεί να έχει τόσες συζύγους, όσες μπορεί να φροντίσει οικονομικά. Κάποιες φορές τυχαίνει οι γυναίκες να γίνονται καλές φίλες μεταξύ τους και άλλες φορές υπάρχουν αντιζηλίες.

5) Στα Ιμαλάια, ζει μια φυλή βουδιστών μοναχών, οι Mosuo. Εκεί, τα παιδιά παίρνουν το επίθετο της μητέρας και η όλη η περιουσία κληρονομείται στις κόρες τους.

6) Μέχρι το 1960-70, στο Βέλγιο το κοριτσιίστικο χρώμα ήταν το μπλε και το αγορίστικο χρώμα ήταν το ροζ. Τα γαλάζια ρούχα που φορούσαν οι γυναίκες συμβόλιζαν την καθαρότητα και την αγνότητα, ενώ τα ροζ που φορούσαν οι άντρες συμβόλιζε το πάθος.

7) Σε πολλά χωριά της Ελλάδας, το 1900, η γυναίκα απαγορευόταν να απευθύνει το λόγο στον άντρα της, πριν γεννήσει τον πρώτο της γιο. Μέχρι τότε, μπορούσε μόνο να απαντάει, όταν της μιλούσε πρώτος ο σύζυγός της.

8) Στις αρχές του 20ου αιώνα, στην Ελλάδα, οι γυναίκες που ξύριζαν τα πόδια, τις μασχάλες τους και πλένονταν συχνά, αποκαλούνταν «παστρικές» (= καθαρές) ως υποτιμητικός όρος και θεωρούνταν ιερόδουλες.

9) Το 1918, το βρετανικό κοινοβούλιο υιοθέτησε τον «Νόμο του 1918 για τη λαϊκή εκπροσώπηση», ανοίγοντας τον δρόμο για το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες. Σύμφωνα με αυτό το νόμο, μπορούσαν να ψηφίσουν μόνο οι γυναίκες άνω των 30 ετών, που ήταν παντρεμένες ή είχαν περιουσία στο όνομά τους.

10) Οι γυναίκες στην Ισπανία έχουν το δικαίωμα να μένουν στο σπίτι για όσο διαρκούν οι πόνοι περιόδου. Τον Μάιο 2022 εγκρίθηκε το νομοσχέδιο που δίνει στις

εργαζόμενες το δικαίωμα να λαμβάνουν αναρρωτική άδεια λόγω των έντονων πόνων περιόδου.

Για κάθε παράδειγμα που διαβάζουμε, σχολιάζουμε τι έχει αλλάξει και τι ισχύει σήμερα στην Ελλάδα. Η εμπυχώτρια εξηγεί ότι όταν τα χαρακτηριστικά και οι συμπεριφορές των φύλων αλλάζουν ανάλογα με την εποχή ή το μέρος, σημαίνει ότι είναι χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου και όχι του βιολογικού φύλου.

4) Δημιουργία ομαδικών αυτοσχεδιασμών και τεχνική ταυτόχρονης δραματουργίας

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ.

Σε ομάδες κάνουν έναν αυτοσχεδιασμό, αφορμώμενο από κάποιο από τα παραδείγματα που διάβασαν. Μετά από κάθε αυτοσχεδιασμό, χρησιμοποιείται η τεχνική του Θ.τ.Κ., της ταυτόχρονης δραματουργίας. Η εμπυχώτρια ρωτάει το κοινό ποια θα ήταν η διαφορετική αντίδραση των ηρώων, εάν βρίσκονταν στην Ελλάδα του 2023. Στη συνέχεια, οι ηθοποιοί παίζουν αυτές τις αντιδράσεις, σύμφωνα με τις υποδείξεις του κοινού.

5) Κοινωνικό ή βιολογικό φύλο

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Η εμπυχώτρια διαβάζει παραδείγματα προτάσεων και τα παιδιά πρέπει να πάνε στη μια πλευρά της αίθουσας αν πιστεύουν ότι είναι χαρακτηριστικά κοινωνικού φύλου και στην άλλη πλευρά της αίθουσας αν πιστεύουν ότι είναι χαρακτηριστικά βιολογικού φύλου. Τα παιδιά που βρίσκονται στη μειοψηφική ομάδα εξηγούν γιατί το πιστεύουν αυτό και στη συνέχεια τα παιδιά που βρίσκονται στην πλειοψηφική ομάδα απαντούν. Εάν κάποιο παιδί πειστεί, μπορεί να αλλάξει πλευρά.

Οι γυναίκες μπορούν να γεννούν, ενώ οι άντρες όχι.

Οι άντρες είναι αυτοί που κάνουν την πρόταση γάμου.

Τα κορίτσια είναι γλυκά, συνεσταλμένα και σεμνά, ενώ τα αγόρια είναι σκληρά και δυνατά.

Οι γυναίκες θηλάζουν τα μωρά, ενώ οι άντρες δεν μπορούν.

Το γυναικείο στήθος και το σεξυ ντύσιμο αποτελεί ερωτική πρόκληση για τους άντρες και πρέπει να αποφεύγεται.

Το επίθετο το παίρνουμε από τον πατέρα μας.

Οι άντρες ελκύονται ερωτικά μόνο από γυναίκες.

Τα αθλήματα είναι σημαντικότερα για τα αγόρια, απ' ότι για τα κορίτσια.

Οι γυναίκες δεν οδηγούν μπουλντόζες.

Μόνο οι γυναίκες έχουν περίοδο κάθε μήνα.

Οι άντρες δε φοράνε ροζ ρούχα ή φούστες.

Όταν οι γυναίκες έχουν περίοδο, καλό είναι να μην το λένε και να μην το δείχνουν.

6) Αποφόρτιση

Κλείνουμε με μια κινητική δραστηριότητα συντονισμού για αποφόρτιση, όπου στην αρχή η εμπυχώτρια δίνει την κίνηση και ακολουθεί η ομάδα, και στη συνέχεια κάθε παιδί γίνεται οδηγός και η ομάδα το ακολουθεί. Η ομάδα προσπαθεί να ακολουθεί την κίνηση του οδηγού σε πραγματικό χρόνο, δηλαδή να μην υπάρξει καθυστέρηση και να μοιάζει σαν η κίνηση να συμβαίνει ταυτόχρονα από όλη την ομάδα.

4η Παρέμβαση

Στόχοι 4ης Παρέμβασης

Εισαγωγή στην πρώτη θεματική κατηγορία στερεοτύπων, που αφορά τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς των δύο φύλων. Μέσα από την παρατήρηση των διαφορών στη λεκτική έκφραση των δύο φύλων και χρησιμοποιώντας την τεχνική των παγωμένων εικόνων και των αυτοσχεδιαστικών διαλόγων, διερευνούμε τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που προκύπτουν για το κάθε φύλο. Ορίζονται υποκειμενικά τα χαρακτηριστικά του ιδανικού ανθρώπου, ανεξαρτήτως φύλου. Με τη δημιουργία ομαδικού τραγουδιού εκφράζονται από τα παιδιά οι περιορισμοί στους οποίους υποβάλλεται το κάθε φύλο ως προς την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Δραστηριότητες

1) Ενεργοποίηση συγκέντρωσης και κινητικού συντονισμού

Παίζουμε το παιχνίδι «πηδάω μπροστά/πηδάω πίσω/ πηδάω δεξιά/ πηδάω αριστερά».

Αρχικά, όταν η εμπυχώτρια δίνει μια οδηγία (π.χ. «πηδάω μπροστά!»), η ομάδα το κάνει (πηδάνε όλοι μπροστά) και επαναλαμβάνουν την οδηγία φωναχτά («πηδάω μπροστά»).

Στη δεύτερη φάση, πρέπει να φωνάζουν τη σωστή οδηγία («πηδάω μπροστά!»), αλλά να κάνουν το αντίθετο (πηδάνε όλοι προς τα πίσω).

Στην τρίτη φάση, πρέπει να κάνουν το σωστό (πηδάνε όλοι μπροστά), αλλά φωνάζουν το αντίθετο («πηδάω πίσω!»).

2) Παρατήρηση των διαφορών στη λεκτική έκφραση των δύο φύλων

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Η εμπυχώτρια έχει αφήσει στην έδρα χαρτάκια post-it με διάφορες λέξεις ή φράσεις, όπως «Συγγνώμη», «Φοβάμαι», «Σ' αγαπώ», «Δεν κατάλαβα», «Εγώ ξέρω καλύτερα», «Μη μιλάς», «Μπορώ», «Παράτα με», «Δεν μπορώ», «Θέλω αγκαλιά», «Ευχαριστώ πολύ», «Είσαι ο/η καλύτερος/η μου φίλος/η», «Στενοχωρήθηκα», «Έχεις δίκιο», «Θέλω βοήθεια», «Εγώ πιστεύω ότι» και άλλα.

Η εμπυχώτρια ζωγραφίζει στον πίνακα το περίγραμμα μιας γυναίκας και ενός άντρα και τους ζητάει να πάρουν από ένα ή δύο χαρτάκια και να τα κολλήσουν μέσα στο περίγραμμα του άντρα ή της γυναίκας, ανάλογα με το ποιο φύλο έχουν ακούσει να λέει συχνότερα αυτή τη λέξη/φράση. Αφού κολλήσουν όλα τα χαρτάκια στο περίγραμμα του άντρα και της γυναίκας, τα διαβάζουν δυνατά και αν κάποιο παιδί διαφωνεί, μπορεί να φωνάζει «Ένσταση!». Τότε ακούγονται οι διαφορετικές απόψεις και το χαρτάκι μπαίνει εκεί που πιστεύει η πλειοψηφία.

3) Αυτοσχεδιαστικοί διάλογοι

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Το κάθε παιδί παίρνει ένα χαρτάκι. Περιπατάνε στο χώρο, έχοντας το φύλο στο οποίο ήταν τοποθετημένο το χαρτάκι και κάθε φορά που συναντάνε κάποιο άλλο παιδί, κάνουν αυτοσχεδιαστικό διάλογο ενός λεπτού, όπου πρέπει να ακουστεί η λέξη/φράση τους. Αλλάζουν ζευγάρια αρκετές φορές.

4) Παγωμένες εικόνες και δυναμοποίηση

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013)

Χωρίζονται σε ομάδες των τριών και φτιάχνουν μια παγωμένη εικόνα με βάση τη φράση τους και το φύλο τους από το χαρτάκι. Με την καθοδήγηση της εμπυχώτριας γίνεται δυναμοποίηση των εικόνων και ερωτήσεις στο κοινό, ώστε να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που κατέχει κάθε ηθοποιός της εικόνας. Έχουν οριστεί 4 βοηθοί, οι οποίοι γράφουν σε ένα χαρτί του μέτρου τα χαρακτηριστικά που παρατηρούν στους ηθοποιούς (τα χαρακτηριστικά του ρόλου) που υποκρίνονται γυναίκες και στους ηθοποιούς που υποκρίνονται άντρες.

5) Ο ιδανικός άνθρωπος

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Όταν τελειώσουμε, διαβάζουμε δυνατά τα χαρακτηριστικά που προέκυψαν για τους άντρες και για τις γυναίκες. Και στη συνέχεια γράφουν πως φαντάζονται ότι συμπεριφέρεται & τι χαρακτηριστικά έχει ο ιδανικός άνθρωπος, με άξονες πώς συμπεριφέρεται στο σχολείο, στο παιχνίδι, στην παρέα, στο/στη σύντροφό του. Η εμπυχώτρια ρωτάει εάν μπορεί οποιοσδήποτε να έχει αυτά τα χαρακτηριστικά ή αν εξαρτάται από το φύλο μας.

6) Δημιουργία ομαδικού τραγουδιού

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Σε ομάδες των 4-5, που είναι μόνο κορίτσια ή μόνο αγόρια, φτιάξτε ένα τραγούδι με αυτοσχέδια μουσική με τη φράση “Αν ήμουν αγόρι/κορίτσι(το αντίθετο φύλο) θα μπορούσα να.../ δε θα...”. Το παρουσιάζουν.

8) Αναστοχασμός

Μοίρασμα με άξονα «Σήμερα συνειδητοποίησα...»

5η Παρέμβαση

Στόχοι 5ης Παρέμβασης

Απενοχοποίηση των συναισθημάτων και αποδόμηση του διαχωρισμού μεταξύ αντρικών και γυναικείων χαρακτηριστικών/συμπεριφορών. Βαθύτερη σύνδεση της ομάδας, μέσω του πιο προσωπικού μοιράσματος και πρώτη επαφή με τις τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ.

Δραστηριότητες

1) Χορός

Χορεύουμε με ένα τραγούδι, που παίζει από τα ηχεία. Η εμπυχώτρια δίνει κάποιες οδηγίες κατά τη διάρκεια του χορού, όπως να ακολουθούν ένα σημείο του σώματός τους ή να ακολουθούν όλα την κίνηση ενός παιδιού.

2) Συναισθήματα και μοίρασμα

Άσκηση από εργαστήριο της ομάδας “Άγγιγμα και Όρια”

Χωρίζονται σε δυο ομάδες. Κάθε ομάδα έχει από ένα κουτί με χαρτάκια συναισθημάτων. Ένα- ένα, τα παιδιά τραβάνε ένα χαρτάκι και λένε «Νιώθω (το συναίσθημα που τράβηξαν) όταν (συμπληρώνουν την πρόταση)».

Η εμπυχώτρια ρωτάει α) Ποιο είναι το συναίσθημα που ντρέπονται περισσότερο να εκφράσουν, β) ποια είναι η χρησιμότητα του κάθε συναίσθηματος, γ) αν θεωρούν ότι

κάποια συναισθήματα είναι συνδεδεμένα με τους άντρες και κάποια με τις γυναίκες.

3) Λέω μια αλήθεια και ένα ψέμα

Δραστηριότητα από εργαστήριο του “Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση”

Κάνουν ζευγάρια και μοιράζονται με το ζευγάρι τους δύο προτάσεις, που αφορούν ένα χαρακτηριστικό, μια συνήθειά ή μια συμπεριφορά που έχουν, που συνήθως είναι συνδεδεμένη με το άλλο φύλο και μπορεί να έχουν αντιμετωπίσει κάποια δυσκολία λόγω αυτού. Η μία πρόταση είναι αλήθεια και η άλλη είναι ψέμα.

4) Αυτοσχεδιασμός

Δραστηριότητα από εργαστήριο του “Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση”

Χωρίζονται σε ομάδες και μοιράζονται με την ομάδα τους την πρόταση που άκουσαν από το ζευγάρι τους και τους έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση. Φτιάχνουν έναν αυτοσχεδιασμό με ένα ή με περισσότερα από αυτά τα χαρακτηριστικά που ακούστηκαν στην ομάδα.

5) Τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ

Δραστηριότητα με τεχνικές του Θ.τ.Κ.

Η εμπυχώτρια παίρνει το ρόλο του Τζόκερ και το κοινό μετατρέπεται σε θεατές-ηθοποιούς. Γίνεται αντικατάσταση του πρωταγωνιστή- καταπιεσμένου, των καταπιεστών, αλλά και των αμέτοχων παρατηρητών, ανάλογα με την περίπτωση.

6) Αναστοχασμός

Αναστοχασμός με ελεύθερο μοίρασμα σκέψεων.

6η Παρέμβαση

Στόχοι 6ης Παρέμβασης

Εισαγωγή στην ενότητα των έμφυλων στερεοτύπων για την εξωτερική εμφάνιση. Συνειδητοποίηση ότι η εστίαση του κοινωνικού περίγυρου και των ερεθισμάτων (πχ παραμύθι) στην εμφάνιση των κοριτσιών ξεκινά από μικρή ηλικία. Συνειδητοποίηση ότι τα πρότυπα ομορφιάς αλλάζουν και πολλές φορές είναι ζημιογόνα για την υγεία μας και για το πορτοφόλι μας.

Δραστηριότητες

1) Να μπει στον κύκλο όποιος/α... (Γκόβας, 2003, 29)

Οι ερωτήσεις που θέτει η εμπυχώτρια στοχεύουν να τα εισάγουν στο θέμα της εξωτερικής εμφάνισης, οπότε αφορούν την ενασχόληση με τα social media, την

αυτοπεποίθηση και την προσωπική περιποίηση.

2) Δημιουργία μηχανών ομορφιάς (Μποάλ, 2013, 173)

Χωρίζονται σε δύο ομάδες και φτιάχνουν μια μηχανή ομορφιάς για άντρες και μια για γυναίκες, οι οποίες περιλαμβάνουν όσα «πρέπει» να κάνει μια γυναίκα για να ανταποκριθεί στα πρότυπα ομορφιάς και όσα «πρέπει» να κάνει ένας άντρας. Η εμπυχώτρια δίνει επιπλέον την οδηγία να καταγράψουν σε ένα χαρτί όσες δράσεις δεν μπορούν να βάλουν στη μηχανή λόγω μικρού αριθμού ατόμων.

Παρουσιάζουν τις δύο μηχανές ομορφιάς και διαβάζουν όσα έγραψαν. Η εμπυχώτρια ρωτάει αν παρατήρησαν κάποια διαφορά ανάμεσα στις δύο μηχανές και γιατί πιστεύουν ότι υπάρχει αυτή η διαφορά.

3) Σε αυτό το σημείο, χωρίζονται σε 4 ομάδες, οι οποίες θα αναλάβουν να προετοιμάσουν και να παρουσιάσουν μια διαφορετική δράση.

Αυτοσχεδιασμός

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

1η ομάδα: Τους δίνεται το παρακάτω κείμενο, που είναι πραγματική ιστορία, με μικρές τροποποιήσεις, από το βιβλίο «Μεγαλώνοντας κορίτσια που αγαπούν τον εαυτό τους», το οποίο διαβάζουν και δημιουργούν ένα αυτοσχεδιασμό πάνω στο σενάριο.

Ήταν ανήμερα Χριστούγεννα. Πήγα με τον σύζυγό μου και τα δύο παιδιά μας βόλτα στο εμπορικό κέντρο. Έχουμε ένα πεντάχρονο κοριτσάκι, τη Βιολέτα, και ένα τετράχρονο αγοράκι, τον Χρήστο. Στην είσοδο του εμπορικού κέντρου υπήρχε ένας χαρωπός Άγιος Βασίλης, που προσκαλούσε τα παιδιά στο έλκηθρο του με τα δώρα. Πρώτη πήγε η Βιολέτα. Όταν πήγε κοντά του, ο Άγιος Βασίλης σχολίασε κάθε ένα ρούχο που φορούσε η Βιολέτα - μέχρι και τις κάλτσες της. Νόμιζα ότι είχε τελειώσει, αλλά αυτός συνέχισε λέγοντάς της ότι είναι το πιο όμορφο κορίτσι που κυκλοφορεί στο εμπορικό κέντρο και στο αποκορύφωμα της είπε ότι όταν μεγαλώσει πρέπει να πάει στα καλλιστεία και να γίνει μοντέλο.

Περίμενα να ακούσω αν θα κάνει παρόμοια σχόλια και στον Χρήστο. Φυσικά, όπως ήταν αναμενόμενο, στον Χρήστο δε σχολίασε τίποτα για την εμφάνισή του. Για να σπάσει τον πάγο τον ρώτησε αν του αρέσει ο Ρουντολφ το ελαφάκι και ξεκίνησαν να μιλάνε για το πόσο κουλ είναι οι ιπτάμενοι τάρανδοι.

Θα μπορούσε να έχει πει ακριβώς το ίδιο στη Βιολέτα, για να σπάσει τον πάγο, αφού η Βιολέτα, λάτρευε τον Ρούντολφ και τους ιπτάμενους τάρανδους, όπως και κάθε άλλο τετράχρονο κοριτσάκι.

Μετά την παρουσίαση του αυτοσχεδιασμού ακολούθησε σύντομη συζήτηση με το κοινό σχετικά με την επίδραση των κομπλιμέντων και μια επανάληψη της παράστασης με μια αλλαγή στο σενάριο.

Αυτοσχεδιασμός και τεχνική της αντικατάστασης

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ.

2η ομάδα: Τους δίνεται ένα απόσπασμα από το γνωστό παραμύθι της Άριελ. Είναι η συζήτηση μεταξύ της κακιάς μάγισσας και της Άριελ, όταν η Άριελ της ζητάει να της δώσει πόδια και η μάγισσα ζητάει ως αντάλλαγμα να πάρει τη φωνή της.

Μάγισσα: Α δε συζητήσαμε για την αμοιβή μου... Ζητάω μόνο ένα πράγμα, που δε θα σου λείπει, εδώ που τα λέμε. Αυτό που θέλω είναι η φωνή σου.

Άριελ: Τη φωνή μου;

Μάγισσα: Το έπιασες κουκλάκι!

Άριελ: Μα χωρίς τη φωνή μου... Πώς θα...

Μάγισσα: Μην ξεχνάς... Είσαι όμορφη!! Στους άντρες δεν αρέσει η φλυαρία, το μπλαμπλαμπλα τους είναι βαρετό. Όλοι προτιμούν κορίτσια που να μη μιλούν. Δε θέλουν τις ανόητες συζητήσεις, οι κύριοι αποφεύγουν τις κουτές. Κι αυτό μάθε το καλά και ποτέ μη λες πολλά, κερδίζει αυτή που ελάχιστα μιλά...

Η ομάδα παρουσιάζει τον παραπάνω διάλογο και στη συνέχεια το κοινό παίρνει το ρόλο του θεατή-ηθοποιού και αντικαθιστά την Άριελ, δοκιμάζοντας να διεκδικήσει τη φωνή της.

Αυτοσχεδιαστικοί διάλογοι - Πρότυπα ομορφιάς σε διάφορους πολιτισμούς

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυυχώτρια

3η ομάδα: Τους δίνονται εικόνες από διαφορετικούς πολιτισμούς που παρουσιάζουν τη μόδα και το αισθητικά όμορφο για τον εκάστοτε πολιτισμό. Ενδεικτικά, μερικές από τις

εικόνες ήταν οι παρακάτω:

Αφού συζήτησαν και σχολίασαν πώς τους φαίνονται τα διαφορετικά πρότυπα ομορφιάς, δημιούργησαν αυτοσχεδιαστικούς διαλόγους σε ζευγάρια, τους οποίους παρουσίασαν. Το κάθε άτομο διάλεγε μία φωτογραφία και υποκρινόταν τον αντίστοιχο χαρακτήρα με την εμφάνιση, τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης του ατόμου της φωτογραφίας. Συναντιόταν με κάποιο άλλο άτομο, που υποκρινόταν χαρακτήρα από άλλη φωτογραφία και έκαναν ένα σύντομο διάλογο.

Το κόστος της ομορφιάς

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυυχώτρια

4η ομάδα:

Στην ομάδα αυτή επιτράπηκε η πρόσβαση στο ίντερνετ, ώστε να απαντήσει στο ερώτημα «Πόσο κοστίζει η ομορφιά;». Έψαξαν πόσο κοστίζουν τα προϊόντα καλλωπισμού (πχ μάσκαρα, κονσίλερ, αντιγηραντικές κρέμες, ισιωτικό μαλλιών κλπ) και οι εξωτερικές επεμβάσεις καλλωπισμού (πχ λιποαναρρόφηση, πλαστική, σολάριουμ κλπ) και στη συνέχεια διάβασαν τα ευρήματά τους σε όλα τα παιδιά.

Απόσπασμα βιβλίου

4) Για κλείσιμο, καθόμαστε στον κύκλο και τους διαβάζω το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο «Πώς να μεγαλώσετε κορίτσια που αγαπούν τον εαυτό τους»:

«Στους ενήλικες οφείλεται το ότι τα κορίτσια πιστεύουν ότι η ομορφιά είναι το πιο σημαντικό στοιχείο πάνω τους. Θέλουμε να ορίσουν τον εαυτό τους και την αξία τους με

βάση τον χαρακτήρα, την καλοσύνη, τη δημιουργικότητα και τη γενναιότητά τους. Όταν εύχονται να είχαν διαφορετικά σωματικά χαρακτηριστικά, που είναι μάλλον αναπόφευκτο, θέλουμε να είναι ένα συναίσθημα φευγαλέο. Όταν ντύνονται καλά και στολίζονται θέλουμε να το κάνουν για τους δικούς τους λόγους - επειδή είναι διασκεδαστικό και δημιουργικό -, όχι επειδή προσπαθούν να ικανοποιήσουν τα κριτήρια ομορφιάς και αποδοχής κάποιου άλλου» (Edwards & Scanlon, 2021).

7η Παρέμβαση

Στόχοι 7ης Παρέμβασης

Κατανόηση των μηχανισμών προώθησης των προτύπων ομορφιάς (διαφημίσεις, περιοδικά), τους λόγους που συμβαίνει αυτό και την επίδραση του αέναου κυνηγιού της ομορφιάς στην αυτοπεποίθηση των αντρών και των γυναικών. Συνειδητοποίηση των στερεοτύπων στο πώς προβάλλονται οι άντρες και οι γυναίκες στα περιοδικά, μέσω τεχνικών του Θεάτρου Εφημερίδα. Διερεύνηση του ψυχολογικού και οικονομικού κόστους των στερεοτύπων ομορφιάς, με αυτοσχεδιασμούς πάνω σε δοσμένο σενάριο και με τη χρήση του διαδικτύου.

Δραστηριότητες

1) Καθρέφτες

Παραλλαγή από άσκηση του Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013, 215)

Σε ζευγάρια στέκονται το ένα απέναντι στο άλλο, λειτουργώντας σαν καθρέφτες. Στη συνέχεια προστίθεται η οδηγία να υποκριθούν ότι βρίσκονται στον καθρέφτη του σπιτιού τους και ετοιμάζονται για να βγούνε βόλτα.

2) Φύλλο εργασίας

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Απαντάνε γραπτώς τις παρακάτω ερωτήσεις:

1) Συγκρίνεις την εμφάνισή σου με των άλλων; Αν ναι, με ποιους τη συγκρίνεις;

- Με τους φίλους/τις φίλες μου
- Με τους γονείς μου
- Με τα άτομα που βλέπω στο instagram/ tiktok
- Με τραγουδιστές/ηθοποιούς

- Με άτομα που είναι μεγαλύτερα από μένα
- Άλλο (.....)

2) Γράψε ένα ή δύο χαρακτηριστικά σου, που θα ήθελες να είναι διαφορετικά.

3) Γράψε ένα ή δύο χαρακτηριστικά σου, που σου αρέσουν.

3) Χωρίζονται σε 3 ομάδες, που προετοιμάζουν μια διαφορετική δράση.

Δρώμενο, αυτοσχεδιασμός και διάδρομος συνείδησης

Δραστηριότητα και σενάριο επινοημένα από την εμπυχώτρια

1η ομάδα:

Τους δίνεται το παρακάτω σενάριο, συνοδευόμενο από τις αντίστοιχες φωτογραφίες.

Αφηγητής: Βρισκόμαστε σε ένα κέντρο ομορφιάς. Το κέντρο μας έχει τρία ξεχωριστά τμήματα. Το πρώτο είναι κέντρο μακιγιάζ και περιποίησης προσώπου με υπεύθυνο τον/την κ. Το δεύτερο τμήμα είναι κέντρο αποτρίχωσης με υπεύθυνη/ο την/τον κ. ... και το τρίτο τμήμα αφορά το αδυνάτισμα με λιποαναρρόφηση με υπεύθυνο/η τον/την κ. ...

Διευθυντής/ντρια: «Μέχρι το βράδυ πρέπει να έχουμε έτοιμη τη διαφήμιση που θα κάνει όλα τα κοριτσάκια και τα αγοράκια να τρέξουν στο κέντρο μας! Να μας δώσουν τα λεφτά τους, για να γίνουν πιο όμορφα! »

Έρχεται ο/η υπεύθυνος/η για το κέντρο αποτρίχωσης:

Προτείνει μια φωτογραφία για διαφήμιση αποτρίχωσης μασχάλης με 3 γυναίκες διαφορετικών κιλών αποτριχωμένες, για να συμπεριλάβουν όλα τα σωματότυπα. Τη δείχνει.

Υ: Για να μη νιώσει καμία γυναίκα ότι την αποκλείουμε, ανεξαρτήτως πόσα κιλά είναι και πώς μοιάζει.

Δ: (έξαλλος) Τι ασυναρτησίες είναι αυτά που λες;! Δε θέλουμε οι χοντροί άνθρωποι να νιώθουν όμορφα με την εμφάνισή τους! Πώς θα πληρώσουν μετά για την κλινική αδυνατίσματος; Θέλω να βάλεις στη διαφήμιση μια αδύνατη κοπέλα και αν έχει κυτταρίτιδα θέλω να την εξαφανίσεις με photoshop!

Υ: Μάλιστα, έχετε δίκιο... Βρήκα μια εξωπραγματική γυναίκα, πανέμορφη και έναν άντρα με κοιλιακούς και αποτριχωμένο στήθος (δείχνει τις νέες φωτογραφίες).

Έρχεται ο/η υπεύθυνος/η για το αδυνάτισμα:

Υ: Αφεντικό, σου αρέσει αυτή η φωτογραφία για το διαφημιστικό της λιποαναρρόφησης; Είναι λιποαναρρόφηση στο πρόσωπο αυτής της κοπέλας! Κοίτα πώς εξαφανίστηκαν τα μαγουλάκια και το προγούλι.

Δ: Τι είναι αυτή; Αυτή είναι μια συνηθισμένη γυναίκα μέτριας ομορφιάς. Βάλε μία μακιγιαρισμένη, πανέμορφη, με φίλτρα, να τους τραβήξει την προσοχή. Θέλω να είναι άπιαστη! Να κάνει τις γυναίκες να νιώσουν ότι κάτι τους λείπει και να τρέξουν σε εμάς να της κάνουμε πιο όμορφες.

Καταλήγουν τελικώς σε μια εικόνα μοντέλου με “τέλειο” πρόσωπο, αδύνατη με “τέλειες” αναλογίες στο σώμα, βαμμένη και με φίλτρα επεξεργασίας. Ο διευθυντής είναι πολύ ευχαριστημένος.

Αφού η ομάδα παρουσίασε το δρώμενο, αρχικά το κοινό κλήθηκε να δώσει τίτλο σε αυτό που είδε. Στη συνέχεια, σηκώθηκε ένα άτομο από το κοινό με την οδηγία ότι πηγαίνει στο ινστιτούτο ομορφιάς για να κάνει καθαρισμό προσώπου, αλλά οι τρεις διευθυντές προσπαθούν να την πείσουν ότι χρειάζεται να κάνει επιπλέον λιποαναρρόφηση, αποτρίχωση και μακιγιάζ. Λειτουργήσαν αυτοσχεδιαστικά. Τέλος, ακολούθησε μια παραλλαγή του διαδρόμου συνείδησης. Το κορίτσι που είχε πάει στο ινστιτούτο ομορφιάς για καθαρισμό προσώπου κάθισε σε μία καρέκλα. Στα δεξιά της στέκονταν όρθια δυο άτομα που αναπαριστούσαν τις σκέψεις που την ενθάρρυναν να κάνει αποτρίχωση, αδυνάτισμα και βάψιμο. Στα αριστερά της στέκονταν όρθια δύο άτομα που αναπαριστούσαν τις σκέψεις που της έλεγαν ότι δε χρειάζεται να κάνει τα παραπάνω.

Τρεις διακριτές σκηνές - Ανασφάλειες για την εμφάνιση

Δραστηριότητα και σενάριο επινοημένα από την εμπυχωτρία

2η ομάδα:

Τους δίνονται οι παρακάτω σκηνές.

Δύο γυναίκες και ένας άντρας κοιτάζονται στον καθρέφτη.

Η πρώτη κοιτάζεται στον καθρέφτη και νιώθει άσχημα για το σώμα της. Σκέφτεται: “Πώς θα βγω έτσι στην παραλία; Μόνο εγώ δεν έχω τέλειο σώμα. Όλες οι άλλες είναι ψηλές, αδύνατες και με καμπύλες. Τις βλέπω στο instagram! Να, θα ήθελα να είμαι σαν αυτή την κοπέλα από τη διαφήμιση που είδα χθες (δείχνει τη φωτογραφία από το προηγούμενο δρώμενο). Κάτι πρέπει να αλλάξω...”

Η δεύτερη βγάζει φωτογραφία σέλφι και λέει “Πώς είμαι έτσι;”. Κοιτάζεται στον

καθρέφτη. Έχω σπυράκια και περίεργη μύτη και μικρά μάτια. “Θέλω να ανεβάσω μια ωραία φωτογραφία που να πάρει πολλά likes. Όλες στο instagram είναι πανέμορφες, μόνο εγώ είμαι έτσι!” Ξανακοιτάει το κινητό της και βγάζει άλλη μια σέλφι. “Χμμ ίσως αν βάλω ένα φίλτρο...”

Ο τρίτος κοιτάζεται στον καθρέφτη και λέει: “Μόνο τα ψηλά και γυμνασμένα αγόρια έχουν πέραση. Βλέπω παντού άντρες που είναι κούκλοι, όπως για παράδειγμα αυτός (δείχνει τη φωτογραφία του άντρα από το προηγούμενο σκετσάκι)! Τι όμορφος που είναι! Όχι ξερακιανός/παχουλός σαν εμένα...Αν δεν έχεις six-pack σήμερα, δε σε κοιτάει καμία. Μήπως πρέπει και να κάνω και αποτρίχωση;

Παρουσιάζουν τις τρεις σκηνές στο κοινό.

Τεχνικές του Θεάτρου Εφημερίδα - Έμφυλα στερεότυπα στα περιοδικά *Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ.*

3η ομάδα:

Τους δίνονται εκτυπωμένα 6 εξώφυλλα περιοδικών. Αφού τα διαβάσουν και σχολιάσουν τα έμφυλα στερεότυπα των περιοδικών στην ομάδα, τα παρουσιάζουν με τεχνικές του Θεάτρου Εφημερίδα. Συγκεκριμένα, χρησιμοποίησαν την τεχνική της παράλληλης δράσης, όπου δύο άτομα έκαναν ανάγνωση των εξώφυλλων και άλλα δύο σωματοποιούσαν αυτά που άκουγαν, με έμφαση στην ανάδειξη των έμφυλων στερεοτύπων. Ενδεικτικά, δύο από τα εξώφυλλα ήταν τα παρακάτω:

4) Ιταλική βροχή (Μποάλ, 2013, 188)

Για χαλάρωση και αποφόρτιση, μιμούνται με τη φωνή και τις κινήσεις των χεριών τους τον ήχο της βροχής. Κλείνουν τα μάτια και η βροχή μετατρέπεται σε ψιλόβροχο, σε καταιγίδα και αυξομειώνει την έντασή της, ανάλογα με την οδηγία της εμψυχώτριας.

8η Παρέμβαση

Στόχοι 8ης Παρέμβασης

Μπαίνουμε στη θεματική κατηγορία “Επαγγέλματα & Ασχολίες Εντός και Εκτός Σπιτιού”. Κατανόηση των έμφυλων στερεοτύπων στα παιδικά παιχνίδια και τις συνέπειες που έχει αυτό στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην επιλογή επαγγέλματος. Εξοικείωση με την εικόνα και με την ιδέα των μη-στερεοτυπικών αντρικών και γυναικείων επαγγελμάτων, μέσω της τεχνικής των γλυπτών. Μέσω της ζωγραφικής, κάνουν ενδοσκόπηση και εστιάζουν στα χαρακτηριστικά που απολαμβάνουν στον εαυτό τους, με στόχο την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και την ενδυνάμωση.

Δραστηριότητες

Στην προηγούμενη συνάντηση είχαν πάρει για το σπίτι ένα φύλο εργασίας με μία λίστα από παιδικά παιχνίδια. Έπρεπε να δώσουν το φύλο σε τουλάχιστον 3 ενηλίκους, που να μην προέρχονται από το πολύ κοντινό τους περιβάλλον (π.χ. όχι στους γονείς), για να σημειώσουν ποια παιχνίδια από αυτά θα έκαναν δώρο σε ένα αγόρι και ποια παιχνίδια θα έκαναν δώρο σε ένα κορίτσι.

1) Κολομβιανός υπνωτισμός (Μποάλ, 2013, 138)

Χωρίζονται σε ζευγάρια. Ο Α είναι ο οδηγός και ο Β σαν υπνωτισμένος ακολουθεί το δάχτυλο ή την παλάμη του Α, με το βλέμμα του στην ίδια πάντα απόσταση, κάπου 15-20 εκατοστά.

2) Έμφυλα στερεότυπα στα παιδικά παιχνίδια - Μοίρασμα σε ομάδες

Δραστηριότητα και φύλο εργασίας επινοημένα από την εμπυχώτρια

Χωρίζονται σε ομάδες και μοιράζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνά τους. Σχολιάζουν ποια είναι τα “κοριτσίστικα παιχνίδια” και ποια είναι τα “αγορίστικα παιχνίδια”, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ενηλίκων.

3) Η σύνδεση των παιχνιδιών με δεξιότητες και επαγγέλματα

Δραστηριότητα και φύλο εργασίας επινοημένα από την εμπυχώτρια

Στη συνέχεια δίνεται στα παιδιά το παρακάτω φύλο εργασίας, το οποίο συμπληρώνουν σε ζευγάρια:

Διαλέξτε ποιες από τις παρακάτω δεξιότητες και χαρακτηριστικά αναπτύσσει ένα παιδί όταν παίζει με τα παρακάτω παιχνίδια:

1. Εξοικείωση με τις δουλειές του σπιτιού
2. Εξοικείωση με τη μαγειρική
3. Αντίληψη του χώρου
4. Λύση γρίφων
5. Μαθηματική σκέψη
6. Αυτοπεποίθηση
7. Δυναμισμός
8. Υπεράσπιση του εαυτού
9. Διάλεγμα ρούχων
10. εξοικείωση με τα καλλυντικά
11. Φροντίδα
12. Στοργή
13. Φροντίδα παιδιών
14. Δράση
15. Εξοικείωση με την οδήγηση
16. Ορεξη για εξερεύνηση
17. Περιπέτεια
18. Δράση
19. Προστασία των αδύναμων
20. Ηγετικές ικανότητες (αρχηγοί)

Φορτηγά, αυτοκίνητα:

Κουζινικά και είδη οικιακής χρήσης:

Σπαθιά, τόξα, όπλα, ασπίδες:

Κούκλες μόδας:

Κούκλες μωρά:

Πειρατικό καράβι:

Σετ δαχτυλικά αποτυπώματα:

Σετ μαθηματική μαγεία:

Παιχνίδια κατασκευών:

Σουπερ ήρωες/ηρωίδες:

Μικροί επιστήμονες:

Μπλοκ ζωγραφικής:

Χαλί χορού:

Η εμπυχώτρια ρωτάει αν πιστεύουν ότι αυτές οι δεξιότητες αντιστοιχούν και σε επαγγέλματα.

3) Γλύπτης και γλυπτό - Έμφυλα στερεότυπα στα επαγγέλματα
Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια με τεχνικές του Θ.τ.Κ.
(Μποαλ,2013,223)

Η εμπυχώτρια τους δίνει φωτογραφίες από άτομα που κάνουν μη-στερεοτυπικά επαγγέλματα για το φύλο τους (π.χ. άντρας χορευτής, γυναίκα μηχανικός, άντρας baby-sitter). Χωρίζονται σε ζευγάρια και το ένα άτομο παίρνει το ρόλο του γλύπτη και το άλλο παίρνει το ρόλο του γλυπτού. Ο γλύπτης φτιάχνει άγαλμα με το επάγγελμα από τη φωτογραφία που τους έχει δοθεί. Μετά την παρουσίαση των αγαλμάτων, δίνεται χρόνος στο κοινό να κάνει ερωτήσεις στο γλύπτη, σχετικά με το άγαλμα που έφτιαξε και την ιστορία του.

4) Ζωγραφική και ενδυνάμωση
Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Ζωγραφίζουν το περίγραμμα του εαυτού τους σε μία κόλλα χαρτί και γράφουν μέσα και γύρω από αυτό οτιδήποτε τους αρέσει στον εαυτό τους. Μπορεί να είναι εξωτερικά χαρακτηριστικά (εμφάνιση), στοιχεία του χαρακτήρα ή ικανότητες και πράγματα που μπορεί να κάνει το σώμα τους. Τοποθετούν κάθε χαρακτηριστικό στο αντίστοιχο σημείο του σώματος (πχ το «κάνω ωραίες αγκαλιές» θα τοποθετηθεί στα χέρια ή στον κορμό, το «τρέχω γρήγορα» τοποθετείται στα πόδια).

9η Παρέμβαση

Στόχοι 9ης Παρέμβασης

Εντοπισμός των έμφυλων στερεοτύπων στις διαφημίσεις, κατανόηση της ανισότητας που προκύπτει όταν οι γονείς δε μοιράζονται τις δουλειές του σπιτιού και τη φροντίδα των παιδιών. Χρήση της τεχνικής του Θεάτρου Φόρουμ, ώστε με βιωματικό τρόπο να μπουν στη θέση της γυναίκας που κάνει μόνη της τις οικιακές εργασίες και βιωματική διερεύνηση επικοινωνιακών τεχνικών ώστε να λυθεί η καταπίεση και να υπάρξουν πιο αρμονικές σχέσεις.

Δραστηριότητες

1) Καυτή πατάτα

Παραλλαγή παιδικού παιχνιδιού

Ξεκινάμε με το παιχνίδι της καυτής πατάτας, προσαρμοσμένο στη θεματική μας. Η καυτή πατάτα είναι μια μπάλα και όποιο παιδί την κρατάει πρέπει να πει γρήγορα μια δουλειά του σπιτιού και να την πετάξει στον επόμενο (π.χ. σφουγγάρισμα, ξεσκόνισμα, άπλωμα ρούχων).

2) Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες.

1η ομάδα:

Προβολή βίντεο - Έμφυλα στερεότυπα στις διαφημίσεις

Πηγαίνει στην αίθουσα με τον προτζέκτορα και παρακολουθεί δύο βίντεο με διαφημίσεις. Το πρώτο είναι μια διαφήμιση από την Ινδία (με ελληνικούς υπότιτλους) που σχολιάζει τα έμφυλα στερεότυπα και προωθεί την ισότητα στο μοίρασμα των οικιακών εργασιών.

▶ ΜΙΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΣΠΑΖΕΙ ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΑ ΔΥΟ ΦΥΛΑ

Το δεύτερο βίντεο που βλέπουμε είναι από διαφήμιση στην Ελλάδα, της εταιρείας τηλεπικοινωνιών “Γερμανός”.

▶ Diafimisi Germanos-Mpamies[Money Back]

Αφού σχολιάσουν πώς τους φάνηκε, το βλέπουμε και δεύτερη φορά, με παύσεις στο βίντεο και τα παιδιά σημειώνουν τα έμφυλα στερεότυπα που παρατηρούν. Διαβάζουμε τα σχόλια κάτω από το βίντεο στο youtube.

Τεχνική της αντικατάστασης του πρωταγωνιστή

Δραστηριότητα με τεχνικές του Θ.τ.Κ.

Στη συνέχεια σηκώνονται 3 παιδιά και αναπαριστούν τη σκηνή όπως την είδαν στο βίντεο. Η εμπυχώτρια αναλαμβάνει το ρόλο του Τζόκερ και το κοινό σηκώνεται για να δοκιμάσει μια εναλλακτική λύση στην αντίδραση της γυναίκας. Έγινε αντικατάσταση και του άντρα.

2η ομάδα:

Δραστηριότητα και σενάριο επινοημένα από την εμπυχώτρια

Τους δόθηκε το παρακάτω σενάριο, το οποίο δούλευαν όση ώρα η 1η ομάδα έκανε τις δραστηριότητες που προαναφέρθηκαν.

Ηθοποιοί: Μαμά (Γεωργία), Μπαμπάς(Σταύρος), κόρη(Μαρία), γιος(Γιάννης), φίλη της μαμάς(Πηνελόπη)

Σκηνή πρώτη:

(στην κουζίνα του σπιτιού)

Είναι ο μπαμπάς στον καναπέ. Μπαίνουν τα παιδιά και σηκώνεται για να τα παρει αγκαλιά.

Γιάννης(γιος) - Πεινάω!

Σταύρος(μπαμπάς) -Τώρα έρχεται η μαμά σου από τη δουλειά!

Μπαίνει η μαμά στο σπίτι. Χαιρετάει τα παιδιά και τον Σταύρο. Κάθονται όλοι μαζί στο τραπέζι. Η μαμά πηγαينوέρχεται και σεββίρει το φαί, ενώ οι υπόλοιποι ξεκινάνε να τρώνε. Σχολιάζουν πόσο νόστιμο είναι.

Σταύρος - Γειά στα χέρια σου Γεωργία.

Μαρία(κόρη) - Φέτα έχουμε;

Γεωργία(μαμά) - Ναι, βεβαίως. (και σηκώνεται για να φέρει τη φέτα)

Μιλάνε λίγο για το σχολείο (δυο προτάσεις). Ο μπαμπάς σηκώνεται πρώτος και κάθεται στον καναπέ και ανοίγει την τηλεόραση. Η μαμά σηκώνεται και μαζεύει τα πιάτα. Ο Γιάννης κοιτάει το κινητό του.

Γεωργία (μαμα) - Μαρία, έλα να με βοηθήσεις να μαζέψουμε το τραπέζι.

Μαρία(κόρη) - Γιατί εγώ;;

Γεωργία - Και οι δυο σας! Γιάννη έλα κι εσύ να βοηθήσεις!

Η κόρη έχει σηκωθεί και μαζεύει.

Γιάννης - Ναι έρχομαι... (συνεχίζει να παίζει με το κινητό)

Μαρία - Γιάννη!! (νευριασμένη)

Ο Γιάννης σηκώνεται και μαζεύει ένα πιάτο και μετά φεύγει από την κουζίνα. Η Μαρία βοηθάει στο μάζεμα και μετά φεύγει και αυτή.

Η Γεωργία(μαμά) πλένει τα πιάτα.

Σταύρος (μπαμπας) - Πώς πήγε η δουλειά;

Γεωργία (μαμα) - Καλά αλλά είμαι πτώμα. Δίναμε βαθμούς σήμερα και έπρεπε να μιλήσω με όλους τους γονείς...

Σταύρος - Κι εγώ είμαι πτώμα.

(σιωπή για λίγο)

Γεωργία - Σταύρο, μπορείς να με βοηθήσεις λίγο με τα πιάτα;

Ο Σταύρος δεν απαντάει γιατί τον έχει πάρει ο ύπνος στον καναπέ. Ακούγεται ροχαλητό.

Σκηνή δεύτερη

Η μαμά είναι μόνη της στη σκηνή και σιδερώνει. Παίρνει τηλέφωνο τη φίλη της, την Πηνελόπη.

Γεωργία - Πηνελόπη, δεν αντέχω άλλο. Είμαι πάρα πολύ κουρασμένη. Και έχω ένα σωρό δουλειές να κάνω ακόμα! Κάθε μέρα πρέπει να πλύνω τα πιάτα, να σιδερώσω, να καθαρίσω, να διαβάσω τα παιδιά και να μαγειρέψω για αύριο!

Πηνελόπη - Μήπως να πάρεις μια γυναίκα να σε βοηθάει;

Γεωργία - Να πληρώνω καθαρίστρια; Εδώ με το ζόρι βγαίνει ο μήνας, δεν έχουμε λεφτά... Και ο Σταύρος δε συμμετέχει εξίσου.

Πηνελόπη - Ε αφού σε βοηθάει μωρέ, μην γκρινιάζεις... Προχθές δεν είχε πάει για ψώνια;

Γεωργία - **Είναι άλλο να με βοηθάει κάποιες φορές και άλλο να συμμετέχει εξίσου στις δουλειές του σπιτιού.** Γυρνάμε σπίτι από τη δουλειά την ίδια ώρα και μετά εγώ συνεχίζω να κάνω δουλειές στο σπίτι μέχρι το βράδυ. Πρέπει να του ζητάω να βοηθήσει κάθε φορά, δεν πάει άλλο!

Πηνελόπη - Εντάξει τι περιμένεις κι εσύ... Κι ο δικός μου έτσι είναι, αλλά τι να κάνουμε...

Γεωργία - Όχι δεν πάει άλλο, θα του το πω!

Πηνελόπη - Χαλάρωσε ρε Γεωργία... Τι να του πεις τώρα, θες να τσακωθείτε πάλι;;

Σκηνή τρίτη

Η μαμά με την κόρη κάθονται στο γραφείο και διαβάζουν για την επόμενη μέρα. Μπαίνει στο δωμάτιο ο Σταύρος.

Σταύρος - Αγάπη μου, πάω γυμναστήριο, θα έρθεις;

Γεωργία - Εε...

Μαρία (κόρη) - Έλα ρε μαμά, μην πας, δεν έχουμε τελειώσει την Ιστορία ακόμα!

Σταύρος - Ναι, αλλά η μαμά σου δεν έχει προλάβει να γυμναστεί ούτε μια φορά αυτή τη βδομάδα.

Γεωργία - Δεν πειράζει Σταύρο μου, πήγαινε εσύ. Εγώ θα μείνω με τη Μαρία.

Σκηνή τέταρτη

Ο Σταύρος είναι στο σαλόνι και ετοιμάζεται να φύγει. Μπαίνει η Γεωργία.

Σταύρος - Πώς πήγε; Διαβάσατε με τη Μαρία;

Γεωργία - Καλά. Φεύγεις; Μπορώ να σου μιλήσω λίγο, πριν φύγεις;

Σταύρος - Όχι τώρα, δεν προλαβαίνω.

Γεωργία - Πού πας;

Σταύρος - Είναι τα γενέθλια του Βασίλη σήμερα και μας έχει καλέσει σπίτι του.

Γεωργία - (εκνευρισμένη) Ωραία, θα πας σε μισή ώρα! Κάτσε λίγο, είναι σημαντικό!

Σταύρος - Θα μου τα πεις αύριο, δεν μπορώ να αργήσω. Φιλιά!

Ο Σταύρος φεύγει. Η Γεωργία πάει στην κουζίνα και μαγειρεύει για την επόμενη μέρα.

3) Θέατρο Φόρουμ

Δραστηριότητα με τεχνικές του Θ.τ.Κ.

Όταν η δεύτερη ομάδα ολοκληρώσει τις πρόβες για το δρώμενο, οι δυο ομάδες ξαναβρίσκονται μαζί. Η 2η ομάδα παρουσιάζει στο κοινό το δρώμενο που προετοίμασε. Ακολουθούν οι τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ, όπου το κοινό παίρνει το ρόλο της μητέρας που καταπιέζεται και επιχειρεί να δώσει λύση στην καταπίεσή της. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ανάκρισης στον πατέρα από το κοινό.

4) Παλμός

Παραλλαγή άσκησης του Ν.Γκόβα (Γκοβας, 2003, 57)

Κλείνουμε με το παιχνίδι του παλμού - χτύπου της καρδιάς. Οι μαθητές βρίσκονται σε κύκλο και κρατούν τα χέρια τους. Η εμψυχώτρια δίνει ένα σήμα είτε με το αριστερό είτε με το δεξί χέρι και αυτό το σήμα θα ταξιδέψει μέσω των χεριών και θα επιστρέψει και πάλι στο εμψυχωτή.

10η Παρέμβαση

Στόχοι 10ης Παρέμβασης:

Μπαίνουμε στην τελευταία θεματική κατηγορία που είναι η “Διαπροσωπικές σχέσεις & Συναίνεση”. Με την ομαδική ζωγραφική συνειδητοποιούν ποια είναι τα ιδιωτικά σημεία του σώματός τους και ότι τα ιδιωτικά σημεία του σώματος είναι διαφορετικά για το κάθε άτομο. Μαθαίνουν τι είναι η συναίνεση και ποιες δυσκολίες μπορεί να αντιμετωπίσουν μέσα από το θεατρικό δρώμενο και τη συζήτηση. Μαθαίνουν από το παιχνίδι με τα γλυπτά ότι, πέρα από τα λόγια, και το σώμα μπορεί να δώσει συναίνεση ή όχι. Τέλος, με το παιχνίδι «Μπορώ να...» μαθαίνουν να εκφράζουν τι θέλουν, να λένε ναι/όχι σε κάθε πρόταση, να αποδέχονται το «όχι» και να προχωρούν στην εύρεση πιθανής εναλλακτικής που να επιθυμούν και τα δύο εμπλεκόμενα άτομα.

Δραστηριότητες:

1) **Σωτηρία στην αγκάλη σου!** (Γκόβας, 2003, 53)

Ένας «κυνηγός» κυνηγάει τους άλλους. Όποιον ακουμπά γίνεται εκείνος «κυνηγός». Ο μόνος τόπος όπου ένα «θήραμα» είναι ασφαλές είναι όταν βρίσκεται στην αγκαλιά ενός άλλου. Απαγορεύεται τα θηράματα να μένουν αγκαλιασμένα πάνω από 4 δευτερόλεπτα.

2) **Ζωγραφική - Ιδιωτικά σημεία του σώματος**

Δραστηριότητα από εργαστήριο της ομάδας “Αγγίγμα και Όρια”

Η εμπυχώτρια εξηγεί τι είναι τα ιδιωτικά σημεία του σώματος. Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και η κάθε ομάδα παίρνει ένα εκτυπωμένο σκίτσο αντρικού σώματος και ένα σκίτσο γυναικείου σώματος. Τα παιδιά καλούνται να ζωγραφίσουν πάνω στο σκίτσο ποια είναι τα σημεία που νιώθουν ιδιωτικά και δε θέλουν να τα αγγίζουν χωρίς της συναίνεσή τους.

Ένα παιδί από κάθε ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει το σκίτσο στους υπόλοιπους.

3) **Σύντομη συζήτηση για τη συναίνεση**

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Η εμπυχώτρια ρωτάει εάν ξέρουν τι είναι η συναίνεση και στη συνέχεια δίνει τον ορισμό. Επιπλέον, τα ρωτάει αν πιστεύουν ότι η επίτευξη της συναίνεσης είναι κάτι εύκολο ή κάτι δύσκολο και γιατί.

4) **Δρώμενο & τεχνική της ανακριτικής καρέκλας**

Σενάριο γραμμένο από την εμπυχώτρια και χρήση τεχνικής Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013, 340)

Δύο παιδιά έχουν προετοιμάσει και παρουσιάζουν το παρακάτω δρώμενο:

Η Κατερίνα κάθεται στον καναπέ της και διαβάζει πολύ συγκεντρωμένα. Χτυπάει το τηλέφωνο.

Κατερίνα - Έλα Λίτσα. (μιλάει λίγο βαριεστημένα)

Λίτσα - Έλα Κατερίνα! Περνούσα τυχαία κάτω από το σπίτι σου! Να ανέβω;(μιλάει ενθουσιασμένα)

Κατερίνα - Ε, απλά διάβαζα τώρα...

Λίτσα - Μισή ωρίτσα θα κάτσω μωρέ. Θέλω πολύ να σε δω!

Κατερίνα - Καλά, έλα.

Η Λίτσα μπαίνει στο σπίτι της Κατερίνας. Κάθεται στην καρέκλα απέναντι. Μιλάνε λίγο και λένε τα νέα τους. Μιλάει κυρίως η Λίτσα. Κάποια στιγμή η Λίτσα σηκώνεται και κάθεται κολλητά στην Κατερίνα, την παίρνει αγκαλιά. Η Κατερίνα φαίνεται να είναι σφιγμένη και να νιώθει λίγο άβολα.

Λίτσα - Ήθελα πολύ να σε δω, μου έλειψες!

Κατερίνα - Από χθες;

Λίτσα - Ναι!(Ξαφνικά η Λίτσα ξεενερώνει)

Λίτσα - Καλά γιατί είσαι έτσι; Δε σου αρέσει να σε παίρνω αγκαλιές;;;

Κατερίνα - Δεν είναι αυτό, απλά διάβαζα και...

Λίτσα - Ναι καλά! Ήθελες να με αποφύγεις... Παράτα με! Φεύγω!

Η εμπυχώτρια ρωτάει το κοινό, εάν έχουν βρεθεί ποτέ σε παρόμοια θέση, είτε στις Λίτσα, είτε στις Κατερίνας.

Στη συνέχεια, κάνουν την τεχνική της ανακριτικής καρέκλας στις δύο πρωταγωνίστριες, με σκοπό να διερευνήσουν κυρίως για ποιο λόγο η Κατερίνα δεν είπε ξεκάθαρο όχι στη Λίτσα και για ποιο λόγο η Λίτσα δεν κατάλαβε ότι η Κατερίνα δεν είχε όρεξη να βρεθούνε.

5) Αγάλματα και γλύπτες - Η σημασία της γλώσσας του σώματος

Παραλλαγή άσκησης Θ.τ.Κ. (Μποάλ, 2013, 223)

Η εμπυχώτρια ρωτάει εάν μπορούμε να καταλάβουμε τη συναίνεση ή η μη-συναίνεση από τη γλώσσα του σώματος. Χωρίζονται σε ζευγάρια αγάλματα και γλύπτες. Οι γλύπτες φτιάχνουν αγάλματα τα οποία εκφράζουν μη-συναίνεση με το σώμα και το βλέμμα τους, ακόμη και αν τα λόγια τους έλεγαν ναι.

6) «Μπορώ να...» & Συναίνεση

Η 1η φάση είναι άσκηση από εργαστήριο της ομάδας “Αγγιγμα και Όρια”.

Η 2η, 3η και 4η φάση είναι επινοημένες από την εμπυχώτρια

Η επόμενη δράση έχει τέσσερις φάσεις. Στην πρώτη φάση τα παιδιά κάνουν έναν κύκλο και ένα παιδί μπαίνει στη μέση. Διαλέγει ένα παιδί από τον κύκλο και το ρωτάει «Μπορώ να ...» και συμπληρώνει την πρόταση με κάτι που θα ήθελε (π.χ. να παίξω με τα μαλλιά σου, να σε χαστουκίσω, να σε πάρω αγκαλιά). Το παιδί που ρωτήθηκε απαντάει ελεύθερα «ναι» ή «όχι». Εάν πει ναι, τα δύο παιδιά κάνουν αυτό που συμφώνησαν και το παιδί που ρωτήθηκε μπαίνει τώρα στον κύκλο και επαναλαμβάνει

την ίδια διαδικασία. Εάν πει όχι, τότε το παιδί που είναι στον κύκλο αλλάζει ερώτηση ή αλλάζει άτομο.

Στη δεύτερη φάση, η εμπυχώτρια μοιράζει σε όλα τα παιδιά ένα φύλλο που γράφει ποιες προτάσεις θεωρούνται συναίνεση (π.χ. εννοείται, θα το ήθελα πολύ, συνέχισε, γιουχου!) και ποιες δε θεωρούνται συναίνεση (π.χ. δε θέλω, ίσως, (σιωπή), νιώθω άβολα, άλλαξα γνώμη). Τα παιδιά καλούνται να απαντάνε με τις παραπάνω φράσεις, αντί να λένε «ναι» ή «όχι».

Στην τρίτη φάση, όταν κάποιο παιδί παίρνει ως απάντηση κάποια πρόταση που σημαίνει μη-συναίνεση, κάνει την ερώτηση «Εντάξει. Τι θα ήθελες αντί για αυτό;». Έτσι, εάν βρεθεί κάτι που θέλουν και τα δύο παιδιά, τότε το κάνουν. Διαφορετικά το παιχνίδι προχωράει.

Στην τέταρτη φάση, το παιδί που ρωτήθηκε αν θα ήθελε κάτι και δεν το θέλει, απαντάει: «Όχι, αλλά αντί για αυτό θα ήθελα ...».

7) Κύκλος εμπιστοσύνης (Γκόβας, 2003, 54)

Κλείνουμε με άσκηση εμπιστοσύνης, ταιριαστή με τη θεματική μας. Τα παιδιά κάνουν δύο κύκλους, ώστε να λειτουργήσει καλύτερα η άσκηση. Ένα παιδί μπαίνει στον κύκλο και αφήνεται ελεύθερο να πέσει, ώστε να το κρατήσουν τα παιδιά του κύκλου και να το σπρώξουν μαλακά προς άλλη κατεύθυνση.

11η Παρέμβαση

Στόχοι 11ης Παρέμβασης

Βαθύτερη κατανόηση της συναίνεσης και ποιες είναι η συνηθισμένες περιπτώσεις μη-συναίνεσης, μέσω της προβολής βίντεο και των αυτοσχεδιαστικών διαλόγων. Εφαρμογή της τεχνικής του Θεάτρου Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους, πάνω σε σενάριο που παρουσιάζει μια κακοποιητική σχέση. Μέσα από το παιχνίδι «Ασπίδες και βόμβες», συνειδητοποίηση των έμπιστων ατόμων, στα οποία μπορούν να απευθυνθούν, εάν τους συμβεί κάτι.

Δραστηριότητες

1) Μαριονέτες (Μποάλ, 2013, 226-227)

Χωρίζονται σε ζευγάρια και το ένα παιδί αποτελεί τη μαριονέτα του άλλου. Οι οδηγοί μπορούν με κινήσεις του χεριού τους, αλλά χωρίς λόγια, να δώσουν εντολές και η μαριονέτα οφείλει να υπακούσει. Αλλαγή ρόλων.

2) Προβολή βίντεο για τη Συναίνεση

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Τα παιδιά βλέπουν το βίντεο Τσάι, Σεξ και Συναίνεση – Ένας χρήσιμος οδηγός . Μετά από σύντομο σχολιασμό, το βλέπουν δεύτερη φορά και σημειώνουν στο τετράδιό τους, όλες τις περιπτώσεις μη-συναίνεσης που παρατήρησαν.

3) Αυτοσχεδιαστικοί διάλογοι σε περιπτώσεις μη-συναίνεσης

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχώτρια

Κάνουν ζευγάρια και αναπαριστούν κάποιες από τις περιπτώσεις που κατέγραψαν από το βίντεο, με σύντομο αυτοσχεδιαστικό διάλογο. Το παιδί που έχει το ρόλο αυτού που δίνει το τσάι, δεν εξαναγκάζει το ζευγάρι του να πιει το τσάι, αλλά θυμώνει και απογοητεύεται όταν ακούει το «όχι».

Τα παιδιά που είχαν το ρόλο που έλεγε «όχι» μοιράζονται πώς ένιωσαν με την αντίδραση του ζευγαριού τους και τι επιπτώσεις θα έχει αυτό στη μελλοντική τους συμπεριφορά.

4) Θέατρο Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους - Σενάριο κακοποιητικής σχέσης

Σενάριο από τον Οδηγό δραστηριοτήτων «Προχωρώντας μπροστά...» από το Πολύχρωμο Σχολείο

Χωρίζονται σε ομάδες και η κάθε ομάδα αναλαμβάνει ένα κομμάτι του παρακάτω σεναρίου, έτσι ώστε όλα τα κομμάτια μαζί να φτιάχνουν το σύνολο της ιστορίας.

Σκηνή πρώτη

Η Μαρία είναι δεκατεσσάρων ετών και έχει την πρώτη της σχέση με ένα αγόρι. Τον γνώρισε σε ένα πάρτι. Το όνομά του είναι Νίκος και είναι δεκαεπτά ετών. Είναι ενθουσιασμένη, γιατί της δίνει πολλή προσοχή και έχει δικό του μηχανάκι. Βγαίνουν εδώ κι ένα μήνα και βλέπουν ο ένας τον άλλο κάθε μέρα. Την παίρνει τηλέφωνο κάθε μέρα – πέντε ή έξι φορές και περνούν τουλάχιστον δύο ώρες μαζί από κοντά. Ο Νίκος της φέρεται πολύ καλά. Της αγοράζει δώρα και την πηγαίνει σε πολύ ωραία μέρη.

Η Μαρία είναι τόσο απασχολημένη με τον Νίκο που δε βλέπει τους φίλους της πέρα από το σχολείο. Όταν μιλάει για εκείνον, οι φίλες της χαίρονται που έχει βρει ένα τόσο καλό παιδί. Η Μαρία έχει παρατήσει το βόλεϊ και τη θεατρική λέσχη, επειδή δεν έχει χρόνο. Ο Νίκος την παίρνει κατευθείαν από το σχολείο και δεν του αρέσει να περιμένει ή να την αφήνει να αφιερώνει χρόνο σε άλλα πράγματα και σε άλλα άτομα ενώ θα μπορούσαν να είναι μαζί.

Σκηνή δεύτερη

Η Μαρία και ο Νίκος βγαίνουν εδώ και δύο μήνες. Η Μαρία είναι πραγματικά μπερδεμένη. Ο Νίκος είναι τόσο καλός και εκείνη κάνει συνέχεια πράγματα που τον εκνευρίζουν. Αναρωτιέται πώς γίνεται να είναι τόσο χαζή.

Σκηνή τρίτη

Ο Νίκος την αγαπάει τόσο πολύ και θέλει να είναι μαζί της συνέχεια. Την προηγούμενη εβδομάδα μετά το σχολείο μιλούσε με τον Γιώργο. Η δασκάλα τους τους ανέθεσε μία εργασία και συζητούσαν γι' αυτή. Ο Νίκος την περίμενε και όταν συναντηθήκαν, ούρλιαξε, της φώναξε και την αποκάλυψε ηλίθια και εγωίστρια και άλλους ακόμα χειρότερους χαρακτηρισμούς. Ήταν σίγουρος ότι εκείνη έβγαине με τον Γιώργο και την κατηγορήσε ότι έχει σχέση μαζί του. Η Μαρία ήξερε ότι ήταν λάθος της που τον άφησε να περιμένει.

Ο Γιώργος ήταν λίγο πιο πέρα και τα είδε όλα, αλλά δεν είπε τίποτα, γιατί πάνε μαζί φροντιστήριο με τον Νίκο και κάνουν παρέα.

Σκηνή τέταρτη

Το ίδιο βράδυ ο Νίκος πήγε στο σπίτι της με λουλούδια και της είπε ότι τρελάθηκε από το θυμό του επειδή την αγαπούσε τόσο πολύ και δεν άντεχε να τη βλέπει με άλλα αγόρια.

Σκηνή πέμπτη

Την προηγούμενη νύχτα μιλούσε στο τηλέφωνο με μια φίλη με την οποία δεν είχε μιλήσει για εβδομάδες. Της μίλησε μόνο για πέντε λεπτά, επειδή ήξερε όταν θα την έπαιρνε τηλέφωνο ο Νίκος. Την παίρνει τηλέφωνο κάθε δέκα με δεκαπέντε λεπτά όλο το απόγευμα. Ο Νίκος της τηλεφώνησε αμέσως μετά και χρησιμοποίησε διάφορους χαρακτηρισμούς και την κατηγορήσε πάλι ότι βγαίνει με τον Γιώργο. Ο Νίκος λέει συνέχεια κακίες και έπειτα λέει ότι το κάνει επειδή την αγαπάει και κανείς δε θα την αγαπήσει ποτέ όπως εκείνος.

Σκηνή έκτη

Ενώ η σχέση συνεχιζόταν και αφού άρχισαν να κάνουν σεξ, τα πράγματα γίνονταν όλο και χειρότερα. Του Νίκου δεν του άρεσε τίποτα απ' όσα φορούσε ή έκανε η Μαρία. Η πρώτη φορά που ο Νίκος χτύπησε τη Μαρία ήταν όταν εκείνη φόρεσε μια καινούρια μπλούζα που αγόρασε για να φορέσει ειδικά για εκείνον. Εκείνος τη θεώρησε υπερβολικά σέξι, τη χαστούκισε και την κατηγορήσε ότι είναι «πρόστυχη». Η Μαρία δεν ξαναφόρεσε αυτή την μπλούζα και από εκείνη τη μέρα κι έπειτα ο Νίκος της έλεγε τι να φοράει. Κάθε φορά που η Μαρία έκανε κάτι που δεν άρεσε στο Νίκο, εκείνος της έριχνε χαστούκι και της έλεγε «Αν δεν το έκανες αυτό δε θα θύμωνα».

Μετά εκείνος ήθελε να κάνουν έρωτα και η Μαρία δεν έλεγε ποτέ όχι. Δεν ήθελε, αλλά φοβόταν μη χάσει το Νίκο.

Αφού προετοιμαστούν, η κάθε ομάδα με τη σειρά παίζει τη σκηνή που είχε αναλάβει. Αφού δουν όλο το σενάριο, ξαναπαίζεται η τρίτη σκηνή έξω από το σχολείο και γίνεται αντικατάσταση του αμέτοχου παρατηρητή, του Γιώργου, βάζοντας σε εφαρμογή την τεχνική του Θεάτρου Φόρουμ για τους Παρευρισκόμενους.

5) Υγής / Μη-Υγής σχέση

Δραστηριότητα από τον Οδηγό δραστηριοτήτων «Προχωρώντας μπροστά...» από το Πολύχρωμο Σχολείο

Η εμπυχωτρία διαβάξει προτάσεις και τα παιδιά σηκώνουν τα χέρια τους εάν θεωρούν ότι αυτό είναι σημάδι υγιούς σχέσης, ενώ σηκώνουν τα πόδια τους εάν θεωρούν ότι είναι σημάδι μη-υγιούς σχέσης.

6) Ασπίδες και βόμβες (Γκόβας, 2003, 24)

Παίζουν το παιχνίδι «ασπίδες και βόμβες». Διαλέγουν νοητά ένα άτομο ως ασπίδα και ένα άτομο ως βόμβα. Κινούνται στο χώρο και κάθε παιδί επιδιώκει να βρίσκεται σε σημείο, όπου η ασπίδα του να βρίσκεται ανάμεσα σε αυτό και τη βόμβα του.

Η εμπυχωτρία ρωτάει εάν τα κατάφεραν να έχουν την ασπίδα ανάμεσα σε αυτά και τη βόμβα και αν όχι, γιατί. Γίνεται ένας παραλληλισμός με την πραγματική ζωή, όπου κάποιες φορές μπορεί η ασπίδα μας να μην είναι διαθέσιμη.

7) Άνθρωποι ασπίδες

Δραστηριότητα επινοημένη από την εμπυχωτρία

Ως συνέχεια του παιχνιδιού, καλούνται να γράψουν σε ένα χαρτί τουλάχιστον 3 ονόματα κοντινών τους ατόμων, που τα εμπιστεύονται και μπορούν να τους μιλήσουν εάν συμβεί κάτι.

12η Παρέμβαση

Στόχοι 12ης Παρέμβασης:

Σε ένα υποθετικό σενάριο συνάντησης δύο διαφορετικών φυλών τα παιδιά δοκιμάζονται στην εφαρμογή της συναίνεσης, θυμούνται και εξασκούν με βιωματικό τρόπο τις αρχές της συναίνεσης. Με τον τυφλό περίπατο εξασκούν περαιτέρω το διάβασμα της γλώσσας του σώματος, αλλά και της έκφρασης του πώς νιώθουν. Τέλος, ολοκληρώνονται οι παρεμβάσεις με ζωγραφική.

Δραστηριότητες

1) **Δάσος από ήχους** (Μποάλ, 2013, 198)

Χωρίζονται σε ζευγάρια. Ο ένας κάνει τον τυφλό και ο άλλος τον οδηγό του. Ο οδηγός διαλέγει τη φωνή ενός ζώου ή άλλου ήχου του δάσους και αρχίζει να εκπέμπει τον ήχο του. Οι τυφλοί κλείνουν τα μάτια τους και ακολουθούν τον ήχο. Ο οδηγός αλλάζει θέσεις και σταματάει να εκπέμπει ήχο όταν θέλει να σταματήσει να κινείται ο τυφλός.

2) **Φυλές Σούι και Αλλαλάι**

Παραλλαγή δραστηριότητας από εργαστήριο του “Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση”, επινοημένη από την εμπυχωτρία

Χωρίζονται σε δύο ομάδες - φυλές, τους Σούι και τους Αλλαλάι. Η κάθε ομάδα διαβάζει για τα χαρακτηριστικά της δικής της φυλής και βρίσκει έναν χαιρετισμό (αντίστοιχο της χειραψίας), που να ταιριάζει στο χαρακτήρα της φυλής.

Είστε οι **Σούι**.

Σας αρέσει να μιλάτε μόνο με άλλους Σούι.

Δεν ξεκινάτε ποτέ συνομιλία με έναν ξένο και μιλάτε μόνο όταν κάποιος σας απευθύνει τον λόγο. Είστε πολύ ευγενικοί και μιλάτε σε όλους στον πληθυντικό. Η άνεση στη συνομιλία θεωρείται αγένεια.

Δε σας αρέσει η σωματική επαφή, εκτός από το κράτημα των χεριών, μόνο αν νιώσετε άνετα με κάποιο άτομο.

Το ποτό είναι απαγορευμένο και δε σας αρέσει να βγαίνετε σε μπαρ.

Δε βγαίνετε ραντεβού, εκτός αν νιώσετε πάρα πολύ άνετα και σεβασμό από το άλλο άτομο.

Οι **Αλλαλάι** είστε πολύ φιλικοί. Απολαμβάνετε να μιλάτε με ξένους και μιλάτε με μεγάλη άνεση. Συστήνεστε χωρίς να σας ρωτήσουν.

Σας αρέσει πολύ να αγγίζετε τους άλλους όταν μιλάτε, να τους κάνετε αγκαλιές και γενικώς απολαμβάνετε τη σωματική επαφή.

Προτείνετε από την αρχή της συνομιλίας με ξένους να πάτε για ποτό και φαγητό. Σας αρέσει πολύ να πίνετε και να χορεύετε σε μπαρ!
Αγόρια και κορίτσια συμπεριφέρεστε το ίδιο. Αγόρια και κορίτσια σας αρέσει πολύ να μιλάτε και να κανονίζετε άμεσα να βγείτε ραντεβού.

3) Αυτοσχεδιασμοί

Παραλλαγή δραστηριότητας από εργαστήριο του “Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση”

Συναντιούνται σε ζευγάρια, ένας Αλλαλάι και ένας Σούι, και αλληλεπιδρούν αυτοσχεδιαστικά. Αφού αλλάξουν ζευγάρι μερικές φορές, η εμπυχωτρία ρωτάει πώς ένιωσαν με την αλληλεπίδραση. Τονίζει στους Αλλαλάι ότι οι οδηγίες έγραφαν ότι απολαμβάνουν τη σωματική επαφή, όχι ότι πρέπει να την επιβάλουν στους Σούι. Αντίστοιχα, επισημαίνει στους Σούι ότι σύμφωνα με τις οδηγίες είναι ευγενικοί, αλλά δεν αναφέρεται ότι δεν μπορούν να βάλουν όρια και να πουν «όχι».

Στη δεύτερη φάση, η οδηγία είναι να αλληλεπιδράσουν, προσπαθώντας να υπάρξει συναίνεση. Συγκεκριμένα, η εμπυχωτρία τους υπενθυμίζει ότι μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ερώτηση «Τι θα ήθελες αντί για αυτό;», όταν δέχονται ένα «όχι».

4) Τυφλός περίπατος (Γκόβας, 2003, 54)

Στη συνέχεια κάνουν έναν τυφλό περίπατο και προσκαλούνται να χρησιμοποιήσουν όλα όσα έμαθαν στα μαθήματα για τη συναίνεση. Δηλαδή, οι οδηγοί να διαβάζουν από το σώμα του τυφλού εάν αισθάνεται άνετα, οι τυφλοί να λένε ανά πάσα στιγμή πώς αισθάνονται και αν θέλουν να γίνει κάτι διαφορετικό και τέλος όταν οι οδηγοί δεν είναι σίγουροι εάν αρέσει στον τυφλό αυτό που συμβαίνει να ρωτούν.

5) Αναστοχασμός με ζωγραφική

Κλείνοντας, ζωγραφίζουν και γράφουν σε μια κόλλα Α3 το αποτύπωμα που τους άφησε αυτό το σεμινάριο, ιδέες και φράσεις που τους έμειναν στη μνήμη, αστείες σκηνές ή οτιδήποτε θέλουν να εκφράσουν.

Όταν τελειώσουν τα δείχνουν στην ομάδα, εάν θέλουν, και μοιράζονται ελεύθερα τις σκέψεις που έχουν.